

NORWEGIAN JOURNAL OF DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL SCIENCE

№72/2021

Norwegian Journal of development of the International Science

ISSN 3453-9875

VOL.2

It was established in November 2016 with support from the Norwegian Academy of Science.

DESCRIPTION

The Scientific journal “Norwegian Journal of development of the International Science” is issued 24 times a year and is a scientific publication on topical problems of science.

Editor in chief – Karin Kristiansen (University of Oslo, Norway)

The assistant of the editor in chief – Olof Hansen

- James Smith (University of Birmingham, UK)
- Kristian Nilsen (University Centre in Svalbard, Norway)
- Arne Jensen (Norwegian University of Science and Technology, Norway)
- Sander Svein (University of Tromsø, Norway)
- Lena Meyer (University of Gothenburg, Sweden)
- Hans Rasmussen (University of Southern Denmark, Denmark)
- Chantal Girard (ESC Rennes School of Business, France)
- Ann Claes (University of Groningen, Netherlands)
- Ingrid Karlsen (University of Oslo, Norway)
- Terje Gruterson (Norwegian Institute of Public Health, Norway)
- Sander Langfjord (University Hospital, Norway)
- Fredrik Mardosas (Oslo and Akershus University College, Norway)
- Emil Berger (Ministry of Agriculture and Food, Norway)
- Sofie Olsen (BioFokus, Norway)
- Rolf Ulrich Becker (University of Duisburg-Essen, Germany)
- Lutz Jäncke (University of Zürich, Switzerland)
- Elizabeth Davies (University of Glasgow, UK)
- Chan Jiang (Peking University, China) and other independent experts

1000 copies

Norwegian Journal of development of the International Science

Iduns gate 4A, 0178, Oslo, Norway

email: publish@njd-iscience.com

site: <http://www.njd-iscience.com>

CONTENT

ECONOMIC SCIENCES

Romaniv Ye., Lazorko M.

LEGISLATIVE SUPPORT AND STATE REGULATION OF INVESTIGATIONS OF FINANCIAL OFFENSES IN STATE INSTITUTIONS OF UKRAINE3

Javadova S., Ponomareva T.

MODERN POVERTY: CONTENT AND ANALYSIS8

Makarova E.

PRINCIPLES OF FORMING A STRATEGY FOR MINIMIZING THE RISKS OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE IN THE MANAGEMENT OF ITS INVESTMENT RESOURCES12

Shram O.

THE CORPORATE STRATEGY FORMATION FOR JOINT-STOCK COMPANY DEVELOPMENT15

JURISPRUDENCE

Bohdan Yu.

WAYS TO IMPROVE THE LEGAL STATUS OF CONVICTS SENTENCED TO DEPRIVATION OF LIBERTY FOR A FIXED TERM IN THE CONTEXT OF REFORMING (DEVELOPMENT) OF THE PENITENTIARY SYSTEM OF UKRAINE19

Beshukova F., Larina O.

BRIDE KIDNAPPING – A TRADITION OR A CRIME?23

Hmyrin A.

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CRIME IN THE FIELD OF TAXATION: CERTAIN ASPECTS25

Podskrebkina K.

PREVENTION OF CORRUPTION IN THE DEFENSE SECTOR WITH INVOLVEMENT OF PUBLIC CONTROL.27

Khrystych I.

PROBLEMS OF RECIDIVISM PREVENTION JUVENILE PROBATION29

Panchenko V.

LEGAL APPLICATION QUESTIONS OF DISCIPLINARY PENALTIES IS TO ARBITRAGE MANAGING IN UKRAINE32

PEDAGOGICAL SCIENCES

Allayarov M.

WAYS TO IMPROVE THE SYSTEM OF ENVIRONMENTAL EDUCATION FOR STUDENTS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES37

Joldasbaev P.

VIEWS OF ACADEMICIAN DZHUMANAZAR BAZARBAYEV ON THE EDUCATIONAL VALUE OF PROGRAMS, SPIRITUALITY AND MORALITY39

PHILOLOGICAL SCIENCES

Bekimbetov A.

TOTEMISM IN KARAKALPAK LEGENDS41

Lomova E., Kadyrova G., Tuleubayeva M.

MUTUAL PERCEPTION OF RUSSIAN AND ENGLISH-LANGUAGE LITERATURE OF THE FIRST HALF OF THE XIX CENTURY FROM THE POINT OF VIEW OF SCIENTIFIC RESEARCH OF THE XXI CENTURY (BASED ON THE WORKS OF HOFFMAN, ZHUKOVSKY, PUSHKIN, IRVING)46

Lomova E., Maimakova A., Tsoy A.

RUSSIAN-ANGLO-AMERICAN CONTACTS IN THE PERIOD FROM THE 50S TO THE 80S OF THE XIX CENTURY49

PHILOSOPHICAL SCIENCES

Stanislaviv R.

CATEGORY OF JUSTICE IN THE SECTION OF MARTHA NUSSBAUM FEMINIST APPROACH53

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Klypa O.

PSYCHOLOGICAL TRAINING OF STUDENTS: BLENDED LEARNING OPPORTUNITIES.....55

ECONOMIC SCIENCES

LEGISLATIVE SUPPORT AND STATE REGULATION OF INVESTIGATIONS OF FINANCIAL OFFENSES IN STATE INSTITUTIONS OF UKRAINE

Romaniv Ye.

*Professor of the Department of accounting, analysis and control, PhD
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv*

Lazorko M.

*Master of Specialty 071 "Accounting and Taxation"
Educational program "Accounting, analysis and financial investigations"
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv*

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗСЛІДУВАНЬ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Романів Є.М.

*професор кафедри обліку, аналізу і контролю, кандидат економічних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів*

Лазорко М.І.

*Магістр спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
Освітня програма «Облік, аналіз та фінансові розслідування»
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів*

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-3-8

Abstract

The article reveals the essence of legislative and state regulation of investigations of financial offenses as an important tool for ensuring economic security. The essence and tasks of the new body - the Bureau of Economic Security of Ukraine, as well as its advantages are substantiated. The forms and stages of investigations of financial offenses in the leading countries of the world are investigated. On the basis of which the most acceptable approaches to ensure the economic security of Ukraine have been identified.

Анотація

У статті розкрито сутність законодавчого і державного регулювання розслідувань фінансових правопорушень як важливого інструменту забезпечення економічної безпеки. Обґрунтовано сутність та завдання нового органу - Бюро економічної безпеки України, а також його переваги. Досліджено форми та етапи проведення розслідувань фінансових правопорушень в провідних країнах світу. На основі чого визначено найбільш прийнятні підходи для забезпечення економічної безпеки України.

Keywords: Economic offenses, legal regulation, investigations, Bureau of Economic Security of Ukraine.

Ключові слова: Економічні правопорушення, правове регулювання, розслідування, Бюро економічної безпеки України.

Забезпечення безпеки фінансово-економічної сфери як для підприємства, так і держави в цілому неможливе без належного рівня організації та координації діяльності фіскальних і контролюючих органів на відомчому (міжвідомчому) та загальнодержавному рівнях, за одночасного використання консалтингових та аутсорсингових послуг «фінансових розслідувань». Показники динаміки реальних і потенційних загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання, зумовлюють потреби формування нових підходів до реформування усієї системи боротьби з злочинами фінансово-економічної сфери та приведення її у відповідність до чинного вітчизняного законодавства та міжнародних вимог із врахуванням національних особливостей злочинів економічної сфери.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів проведення аналізу та фінансових розслідувань економічних злочинів, внесення пропозицій з удосконалення порядку проведення розслідувань і подолання економічних злочинів та їх недопущення у майбутньому.

Виходячи із поставленої мети, визначено такі завдання роботи:

1. Розкрити сутність та види економічних злочинів, зміст аналізу, фінансових розслідувань та сфери їх застосування.

2. Дослідити основні закони і нормативно-правові акти, що регулюють питання проведення розслідувань економічних злочинів.

3. Визначити особливості проведення аналізу та фінансових розслідувань економічних злочинів.

4. Розглянути види відповідальності за здійснення економічних злочинів і попереджувальні заходи з їх недопущення у майбутньому.

5. Запропонувати шляхи удосконалення порядку проведення аналізу та фінансових

розслідувань економічних злочинів в Україні з урахуванням досвіду зарубіжних країн, необхідності створення Бюро економічної безпеки України, а також доцільності комплексного і постійного використання інформаційних технологій у сфері протидії економічній злочинності

Установи державного значення посідають важливе місце у фінансовій системі держави, виконуючи головну роль у забезпеченні державного фінансування, реалізуючи соціально-економічні функції держави.

Приховування та несплата державними органами належних сум податків, зборів та обов'язкових платежів на рівні з іншими фінансовими порушеннями, що загрожує економічній безпеці держави, призводить до неналежного виконання бюджетних надходжень, а отже, і до поганих соціально-економічних показників. Це негативно впливає на добробут населення країни та ступінь задоволення соціальних потреб, які в основному забезпечуються інститутами державного сектору.

Державні установи, які беруть участь у виявленні та розкритті фінансових порушень у сфері бюджету, зосереджують свою увагу на їх недопущенню, запобіганню у майбутньому і судовому переслідуванню осіб, відповідальних за адміністративні, трудові, кримінальні відповідальності. Державна податкова служба України посідає важливе місце в цьому типі інституційної системи, особливо її структурне розгалуження.

Як невід'ємна частина стратегії боротьби зі злочинністю у державі, фінансове розслідування має ґрунтуватися на правовій основі, встановлюючи роль фінансового розслідування як важливої частини системи правопорядку та органів економічної безпеки.

Правове регулювання розслідувань правопорушень у сфері економіки України базується на законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють фінанси, бюджетні та податкові відносини, діяльність суб'єктів господарювання (включаючи державні установи), правоохоронну і контрольну діяльність, притягнення порушників до відповідальності.

Контроль за дотриманням органами державного значення бюджетного законодавства здійснюється на всіх етапах бюджетного процесу [1].

Органи державної влади у процесі своєї діяльності повинні дотримуватися вимог статті 15 ПКУ. Відповідно до цього, сплачувати податки повинні всі юридичні особи та їхні структурні підрозділи, які володіють чи отримують об'єкт оподаткування

або здійснюють діяльність, яка є об'єктом оподаткування згідно ПКУ [2].

Податковий кодекс України передбачає, що при визначенні податкових зобов'язань не допускаються прояви податкової дискримінації щодо суб'єктів господарювання (юридичних та фізичних осіб, у тому числі нерезидентів).

Глава 11 «Відповідальність» ПКУ містить тлумачення податкового злочину, який являє собою протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених цим Кодексом [2].

Під час розслідування економічних злочинів, що порушують податкове законодавство, за наявності доказів того, що платник податків претендує на навмисне створення умов для інших цілей, але не виконує чи неналежним чином виконує вимоги ПКУ та іншого законодавства, контроль якого делегується контролюючим органам [2].

Опрацювавши твердження ПКУ можна побачити, що ним закріплено правові засади діяльності податкової міліції (права, повноваження та відповідальність) як органу боротьби з податковими правопорушеннями.

Важливим нормативно-правовим документом, який сформульовано та затверджено відповідно до вимог українського податкового законодавства, є Методичні рекомендації щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної податкової служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків [3].

Юридичною силою для проведення фінансових розслідувань та судового переслідування правоохоронними органами є: Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ін., укази Президента України, ухвали Уряду України, а також відомчі нормативно-правові акти.

Положення Кримінального кодексу України (ККУ) покликані забезпечити мир і безпеку людства, захистити конституційний лад України, громадську безпеку, громадський порядок, права та свободи людини та громадянина, майно та доквітля від кримінальних порушень, а також запобігання кримінальним злочинам [4].

Органи державного значення також можуть бути причетні до такого економічного злочину як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), так як вони є юридичними особами і відповідно платниками податків.

Встановлено такий порядок кримінального провадження на території України і його завдання згідно Кримінально процесуального кодексу України:

1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;

3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду;

4) притягнення до відповідальності в міру вини;

5) забезпечення того, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу;

6) щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [5].

З метою створення єдиної державної установи для проведення фінансових розслідувань

нещодавно прийнято Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. № 1150-IX [6]. Закон визначає правові аспекти організації та діяльності агентства економічної безпеки, визначає його функції: правоохоронну, економічну, аналітичну, інформаційну тощо. Загалом цей Закон базується на шістьох розділах:

Розділ I. Загальні положення (містить 7 статей);

Розділ II. Повноваження Бюро економічної безпеки України (містить 6 статей);

Розділ III. Організація діяльності Бюро економічної безпеки України (містить 15 статей);

Розділ IV. Правовий, соціальний захист працівників Бюро економічної безпеки (містить 4 статі);

Розділ V. Контроль за діяльністю та відповідальність Бюро економічної безпеки (містить 6 статей);

Розділ VI. Прикінцеві положення.

Відповідно до Закону України № 1150-IX, Бюро проводить досудове розслідування кримінальних правопорушень у фінансовому секторі, особливо щодо легальної господарської діяльності (ст. 204 «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підкацизних товарів» ККУ), а також ухилення від сплати податків (ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» ККУ) та банкрутство (ст. 219 «Доведення до банкрутства» ККУ). У деяких випадках працівники Бюро розслідувань будуть проводити досудове розслідування щодо інших складів злочинів.

Закон передбачає створення в агентстві економічної безпеки Ради громадського контролю як постійно-діючого колегіального виборчого органу для забезпечення прозорості та громадського контролю за діяльністю Бюро (ст. 34 «Рада громадського контролю при Бюро економічної безпеки України») [6]. Цей орган повинен забезпечити популяризацію діяльності Бюро в суспільстві та зменшити ризик незаконних дій з боку його представників. Рада громадського контролю повинна

функціонувати відповідно до Положення про Раду, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

З набранням чинності Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» повинні припинити діяльність структурні підрозділи податкової міліції.

Завдання, мету і зміст оперативно-розшукової діяльності, їх підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, їх основні права та обов'язки, методи і принципи, які повинні застосовувати оперативні підрозділи у своїй діяльності, подано у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-XII [7].

Аналіз правового поля розслідувань економічних правопорушень в загальному і також дотичних установ державного значення вказує про те, що сфера фінансово-економічних і правових відносин врегульована недостатньо. Протягом років в Україні формувалася законодавчий фундамент, який визначає суб'єктів правопорушень, перелік контролюючих, слідчих та оперативно-розшукових органів, їх права, обов'язки та відповідальність за порушення вимог чинного законодавства, об'єктів правопорушень тощо.

Єдиним державним органом, відповідальним за розгляд злочинів у сфері економіки, є Бюро економічної безпеки, згідно Закону України «Про Бюро економічної безпеки України», який набув чинності 25.03.2021 р. Дана інституція буде функціонувати на основі податкової міліції.

Стаття 38 «Орган досудового розслідування» КПКУ зазначено, що органами досудового розслідування є агентства, які проводять досудове слідство і подальші розслідування [5], які викладено у табл. 1.

Досудове розслідування проводиться слідчим самостійно або групою. Орган досудового розслідування повинен забезпечити всі необхідні, визначені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування.

За даними КПКУ, оперативні підрозділи органів безпеки, органів Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, відомств, які здійснюють нагляд за податковим та митним законодавством, Державної прикордонної служби України, здійснюють слідчі (пошукові) дії та негласні слідчі (пошукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням прокурора, слідчого, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [5].

Відомства досудового розслідування

Органи, що здійснюють досудове слідство	Органи, що здійснюють дізнання
1) слідчі підрозділи: - органів безпеки; - органів Національної поліції; - органів Державного бюро розслідувань; - органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства	підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів: - органів безпеки; - органів Національної поліції; - органів Державного бюро розслідувань; - органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства
2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України	

Джерело: складено автором на основі [5]

Оскільки органи державного значення є учасниками бюджетних, фінансово-економічних і податкових відносин, а через певні обставини їх посадові особи свідомо порушують податкове законодавство, відповідно ККУ уповноважує слідчі органи, які здійснюють моніторинг дотримання податкового законодавства, проводити досудове розслідування злочинів відповідно до статей вищевказаного Кодексу: 2051 «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців», 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)», 2121 «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», 216 «Незаконне виготовлення, підроблення, використання / збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок» [4].

Якщо в процесі розслідування вищевказаних видів шахрайства можна буде встановити злочини, передбачені статтями 192 «Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою», 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами», 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», 366 «Службове підроблення» та ін. [4], здійснені особою, яка перебуває під слідством, або іншими особами, якщо вони пов'язані зі злочином, вчиненим особою, яка перебуває під слідством, відповідно вони розслідуються слідчими відомств, які контролюють додержання податкового законодавства [5].

Оперативно-розшукова діяльність проводиться спеціальними підрозділами правоохоронних структур відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (табл. 2).

Інші структури вищевказаних органів та інші міністерства і відомства не мають права на проведення оперативно-розшукової діяльності.

Для того, щоб правоохоронні органи розпочали дії та розслідування, їм потрібна достовірна інформація про порушення юридичних аспектів. Що стосується порушення податкового законодавства, то Державна податкова служба України (ДПС) та її територіальні управління відіграють важливу роль у системі органів державної влади, яка бере участь (прямо чи опосередковано) у розслідуванні фінансових злочинів посадовими особами державних органів. Під час розслідування економічних правопорушень (включаючи їх вчинення з боку високопосадовців), у тому числі під час досудових розслідувань, правоохоронні органи взаємодіють із такими департаментами ДПС:

- Департаментом податкових розслідувань
- Департаментом супроводження судових справ,
- Слідчим управлінням фінансових розслідувань.
- Через актуальність запобігання та боротьби із вивченими схемами ухилення від сплати податків, у структурі Державної податкової служби України було створено Департамент податкових розслідувань. Діяльність цього підрозділу має на меті розкрити найбільш актуальні, небезпечні та всеосяжні моделі ухилення від сплати податків та зборів. Кримінальні розслідування щодо податкових порушень вищевказаного департаменту не проводить.

Таблиця 2

Державні структури, підрозділи яких мають право на проведення оперативно-розшукової діяльності згідно Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»

Державна структура	Підрозділи
Національна поліція	підрозділи кримінальної та спеціальної поліції
Державне бюро розслідувань Служба безпеки України	- оперативні та оперативно-технічні підрозділи; - підрозділи внутрішнього контролю; - підрозділи забезпечення особистої безпеки; - контррозвідка; - військова контррозвідка; - спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю; - оперативно-технічними підрозділи; - підрозділи внутрішньої безпеки;

	- підрозділи оперативного документування; - підрозділи боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства; - працівники правоохоронних органів
Служба зовнішньої розвідки України	- підрозділи агентурної розвідки; - оперативно-технічні підрозділи; - підрозділи власної безпеки
Державна прикордонна служба України	- розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (підрозділи агентурної розвідки, оперативно-технічні підрозділи, підрозділи власної безпеки); - підрозділи забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки; - підрозділи оперативного документування; - оперативно-розшукові підрозділи; - оперативно-технічні підрозділи; - підрозділи оперативного документування; - оперативно-розшукові підрозділи; - оперативно-технічні підрозділи
Управління державної охорони	підрозділ оперативного забезпечення охорони (винятково для забезпечення безпеки осіб та об'єктів, які перебувають під державною охороною)
Органи доходів і зборів	- оперативні підрозділи податкової міліції ; - підрозділи, які ведуть боротьбу з контрабандою
Національне антикорупційне бюро України	- детективи; - оперативно-технічні підрозділи; - підрозділи внутрішнього контролю

Джерело: складено автором на основі [7]

Основою для створення цього підрозділу були проаналізовані оперативні характеристики установ (структурних підрозділів), які проводили аналітичну роботу з визначення моделей (схем) ухилення від сплати податків у розвинених країнах, особливо досвід США, Австралії та Канади.

Державна податкова служба України та її територіальні установи проводять господарсько-пошукову діяльність, досудове розслідування, вживають заходів щодо відшкодування збитків державі та шукають осіб, які ухиляються від слідства та судових кримінальних правопорушень у податковій, митній та бюджетній сферах.

Слідче управління фінансових розслідувань ДПС України складається з відділу організації досудового розслідування, трьох відділів розслідування кримінальних проваджень і сектору діловодства.

Дослідження державних установ, які законно уповноважені проводити розслідування економічних правопорушень показують, що через різну природу, складність та структуру таких злочинів їх досить багато.

Що стосується національних інституцій, то основними установами, які розслідують економічні правопорушення є: Бюро економічної безпеки, Державна податкова служба та її підрозділи, Національне антикорупційне бюро, Служба безпеки України, Національна поліція та Прокуратура.

В результаті проведеного дослідження обґрунтована необхідність модернізації системи боротьби з економічними злочинами в Україні на рівні як окремих суб'єктів господарювання, так і держави в

цілому шляхом трансформації системи правоохоронних органів з урахуванням досвіду країн ЄС та вимог сьогодення.

Економічні злочини необхідно розглядати як протиправну дію, яка вчиняється у сфері економіки із зловживанням влади, що посягає на порядок здійснення економічного управління і має на меті одержання економічної вигоди; а фінансові розслідування розглянуто як засоби виявлення і попередження різноманітних зловживань, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, шахрайством, корупційними проявами.

З метою ведення ефективної боротьби з економічними правопорушеннями і корупцією, формування надійної системи забезпечення економічної безпеки держави необхідним є створення Бюро економічної безпеки України. Що неминуче зіткнеться з низкою ризиків ефективного функціонування на початкових етапах своєї діяльності і без довіри до влади і державних установ не матиме жодних перспектив і призведе лише до додаткового витрачання бюджетних коштів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI / Державна податкова служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/nk/>
3. Методичні рекомендації щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної податкової служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків: Наказ

Державної податкової служби України від 04.09.2020 р. № 470 / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0470912-20#Text>

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.04.2010 р. № 4651-VI /

Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

6. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

7. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

MODERN POVERTY: CONTENT AND ANALYSIS

Javadova S.

*Russian State University for the Humanities
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department
of Theoretical and Applied Economics*

Ponomareva T.

Student of the Faculty of Economics

СОВРЕМЕННАЯ БЕДНОСТЬ: СОДЕРЖАНИЕ И АНАЛИЗ

Джавадова С.А.

*Российский государственный гуманитарный университет
к.э.н., доцент кафедры теоретической и прикладной экономики,*

Пономарёва Т.С.

Студентка 4 курса РГГУ, экономический факультет

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-8-11

Abstract

The article examines the current situation, revealing the situation of poverty of the population in the Russian Federation, in order to test the hypothesis that the definition of multiple deprivation in the country leads to a distorted analysis of poverty in the regions of the state, which affects the conclusions about the situation of poverty in the direction of understatement. Based on the conducted research, the article draws reasonable conclusions.

Аннотация

В статье рассмотрена текущая ситуация, раскрывающая положение бедности населения в Российской Федерации, с целью проверки гипотезы о том, что определение множественной депривации в стране приводит к искаженному анализу бедности в регионах государства, что сказывается на выводах о ситуации бедности в сторону занижения. Основываясь на проведенном исследовании, в статье сделаны обоснованные выводы.

Keywords: poverty, multiple deprivation, poverty level, vulnerability of districts, monetary concept.

Ключевые слова: бедность, множественная депривация, уровень бедности, уязвимость районов, монетарная концепция.

Понятие бедности связано с историей современной России достаточно плотно. Более того, современный этап существования и России как государства начался с всеобъемлющей бедности. Политические и социальные потрясения, которые переживала наша страна в период 90-х годов XX века неизбежно породили и важнейшую экономическую проблему – всеобщую бедность [1].

В настоящее время, спустя 30 лет, было принято достаточное количество мер, направленных на решение вопроса с бедностью, однако проблема всё также существует и сейчас. Социально-экономическая дифференциация центра и регионов, кардинальное отличие доходов разных слоев населения, весомый уровень безработицы, низкая оплата неко-

торых видов квалифицированного труда - эти проблемы являются вполне актуальными и на сегодняшний день, и они же являются основообразующими факторами бедности [1].

О том же заявляет и статистика: по состоянию на 29.12.2020 процент населения, имеющего среднедушевые денежные доходы ниже величины прожиточного минимума, равняется 12,3%.

В Российской Федерации, как и многих других странах бывшего СНГ применяется концепция абсолютной бедности на основе монетарного подхода, основанной на построении границ бедности и выявлении депривационных показателей.

Данная концепция имеет немало критики, сводящейся к тому, что некоторые особенности такого

вычисления не учитывают особенности деприваций граждан, связанные с географическим местом проживания, особенностями ведения быта и труда, а также индивидуализации потребностей граждан. В связи с этим для исследования может быть поставлена гипотеза о том, что определение множественной депривации в Российской Федерации приводит к ошибочному анализу бедности в регионах страны, что сказывается на получаемых результатах относительно ситуации бедности в сторону их занижения. А как мы уже установили, искажение данных о фактическом состоянии бедности в стране неизбежно приводит к неполноценной борьбе с бедностью [1].

В России при оценке уровня бедности используется метод сравнения индивидуальных доходов населения с количественным отражением абсолютных маркеров бедности: прожиточного минимума (по аналогии с концепцией базовых нужд и стоимостью минимального набора продуктов, отвечающих критерию потребительской корзины (по аналогии с концепцией средств к существованию. Тем не

менее, второй фактор принимается во внимание лишь косвенно, выводы об уровне бедности в России с 1992 года делаются исключительно из показателя прожиточного минимума населения [2].

Мы считаем, что сведения о степени бедности, построенные только на параметре прожиточного минимума, не коррелируют с абсолютно точными показателями бедности. Это говорит о том, что данный параметр обладает рядом недочетов.

В России и по настоящее время распространена практика «серой зарплаты» или просто факты сокрытия гражданами собственных заработков. Также подобное случается, когда граждане «работают на себя», не желая при этом регистрироваться в качестве предпринимателя или самозанятого. Во всех перечисленных случаях уровень дохода гражданина остается неизвестным, а значит, постановка выводов о принадлежности данных граждан к категории бедных никак не отражает реальную ситуацию [4].

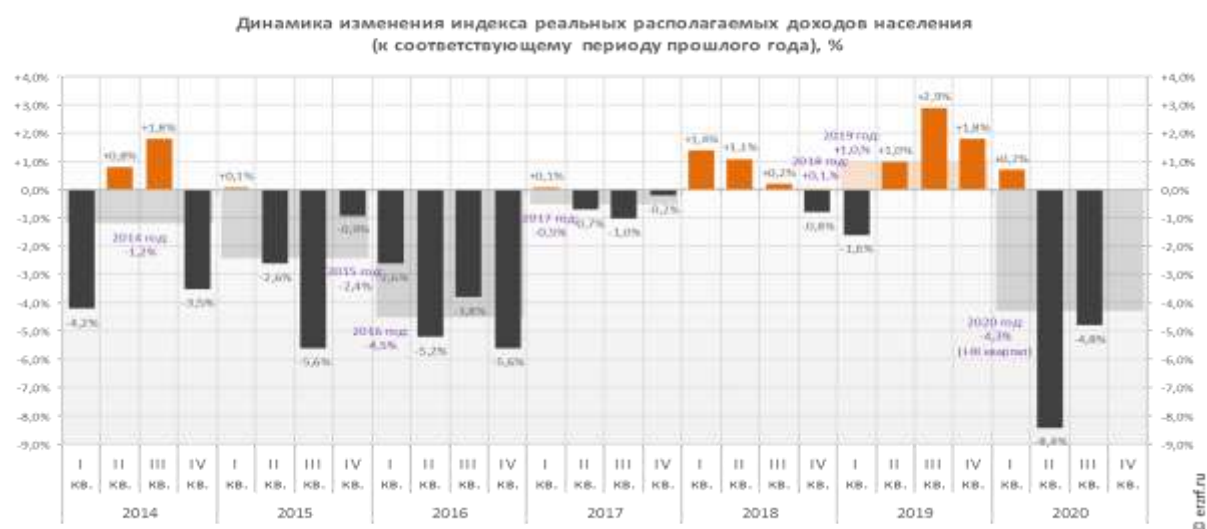

Рисунок 1 - Динамика изменения индекса реальных располагаемых доходов населения

Полагаясь на имеющуюся информацию, реальные располагаемые доходы населения (то есть доходы за вычетом обязательных платежей, скорректированные на индекс потребительских цен) в III квартале 2020 года снизились на 4,8%. Во II квартале по уточненным данным падение составило 8,4% [5].

Падение показателя за второй квартал обоснована первой волной пандемии, а также режимом самоизоляции (с 8% до 8,4%).

Реальные располагаемые доходы населения пикировали с 2014 по 2017 год, в 2018 году отобразилось нарастание (+0,1%), а по результатам 2019 года возросли на 1% в годовой интерпретации. Но по итогам прошедшего года реальные доходы населения составили лишь 93,7% от уровня 2013 года — последнего года уверенного подъема средств населения.

Результаты коронавирусной инфекции и весеннее снижение цен на нефть ухудшили ситуацию падения доходов.

Относительно вышеуказанного графика можно сделать вывод о том, что бедность в стране присутствует. Количество людей с доходом ниже прожиточного минимума повысилось на 1,3 млн человек по сравнению с аналогичным периодом прошлого года и составило 19,9 млн человек, по результатам Росстата. Бедными по полученным результатам полугодия оказались 13,6% всех россиян.

В сводке Росстата подчеркивается, что при выполнении анализа берутся в учет средства в сумме 359 млрд руб., выделенные федеральным правительством на социальную поддержку людей во время коронавирусной пандемии. Приобретателями денег являются семьи с детьми. Данные выплаты дают возможность уменьшить количество жителей, попавших в категорию малоимущих.

Также данный фактор совершенно не берет во внимание множество способов нетрадиционного получения потребительских благ. Граждане вполне могут заниматься выращиванием фруктов и овощей на земельном участке, держать скот, самостоя-

тельно шить одежду или изготавливать мебель. Вариантов масса, а итог один – потребительские блага могут быть приобретены и без «похода в магазин».

Параметр абсолютно нечувствителен к ситуации с бедностью. Так, два региона могут иметь одинаковые индексы бедности, в то время как дефицит доходов в более «богатом» регионе будет гораздо серьезнее, чем в более «бедном».

Можно говорить о том, что определяя бедность в рамках концепции базовых нужд, необходимо подчеркнуть нечувствительность и основные недостатки используемого показателя, который в силу своих недочетов не может в полной мере отразить ситуацию бедности в России.

Также необходимо отметить, что исключительно монетарная методика определения бедности, основанная на определении множественных деприваций, совершенно не учитывает и территориального фактора. Россия – самое большое государство в мире и сильный разброс граждан, проживающих в разных регионах, по уровню благосостояния. Несмотря на то, что прожиточный минимум устанавливается отдельно для каждого региона, существующая разница не отражает настоящей разницы в реальных доходах [3]. В то время, как в зависимости от региона цены на основные потребительские продукты (потребительскую корзину) и платежи (аренда жилья и др.) могут варьироваться в 2-4 раза, сумма прожиточного уровня будет отличаться лишь на несколько тысяч рублей.

Рисунок 2 - Рост стоимости потребительской корзины

«Потребительская корзина – это набор товаров и услуг, необходимый для полноценного проживания человека на территории страны в течение одного года. Потребительская корзина должна удовлетворять минимальные потребности гражданина. На основе состава потребительской корзины формируется величина прожиточного минимума» [5].

Анализируя данный график, необходимо отметить, что рост стоимости потребительской корзины почти сходится с ростом МРОТ, однако в некоторые года стоимость потребительской корзины выше МРОТ. Таким образом, удовлетворение минимальных потребностей не будет происходить только за счет получения МРОТ.

Таблица 1

Показатели МРОТ по годам в России

Год	Показатель, руб.
2021	12392
2020	12130
2019	11280
2018	11163
2017	7800
2016	7500
2015	5965
2014	5554
2013	5205
2012	4611
2011	4611
2009	4330
2008	4300
2007	2300
2006	1100

МРОТ с 2015 по 2016 увеличился, но относительно размера прожиточного минимума, не так

значительно. Из этого следует, что сократилась величина соотношения между ними равная 57% от суммы прожиточного минимума в 2015, 63% от

суммы прожиточного минимума на начало 2016, 76% от суммы прожиточного минимума в 3-м квартале 2016 года. Что касается 2018 года, МРОТ был ниже, чем прожиточный минимум в стране, однако к завершению календарного периода показатели пришли в равновесие [5].

МРОТ 2021 года возрос до 12 792 руб. МРОТ в 2020 году равнялся 12 130 руб. В 2019 году МРОТ составляет 11 280 руб. С мая 2018 года МРОТ достиг показателя прожиточного минимума трудоспособного населения за 2-й квартал 2017 года и составлял 11 163 руб. [5].

Монетарная концепция никак не учитывает множество факторов, необходимых для достаточного уровня благосостояния, но не связанных напрямую с финансовым эквивалентом. К таким аспектам можно отнести:

– Доступность медицинского обслуживания. При отсутствии достаточного числа квалифицированных медработников в регионе, граждане вынуждены тратить деньги на дальние поездки или обращаться к специалистам в частные клиники;

– Уровень образования в регионе. Нередко случается, что низкий уровень школьного образования в регионе не позволяет большинству учащихся приобретать достаточные знания для поступления в учебные заведения на бюджетной основе, из-за чего семьи вынуждены тратить деньги на платное образование и проживание молодых людей вдали от дома. Также данная проблема часто возникает на разнице города и деревни;

– Уровень экологии. Плохая экологическая обстановка зачастую вынуждает граждан тратить средства на лечения от сопутствующих заболеваний и раньше выходить на пенсию, сокращая уровень собственных доходов [4].

Перечисленное не является исчерпывающим списком, однако показывает необходимость комплексного рассмотрения не только экономических, но и социальных факторов для более реалистичного отображения состояния бедности в том или ином регионе. И чем обширнее будет перечень анализируемых факторов – тем точнее будет становиться оценка [6].

Показатели и оценка бедности требует отдельной проработки, без учета значения отраслей социальной сферы, программа эффективной государственной политики по улучшению благосостояния населения будет невозможным.

Опираясь только на монетарную концепцию оценки бедности, послужит неверной ситуации бедности в Российской Федерации. Занижение показателя бедности в стране не дает возможность увидеть действительную сторону дел и предпринять своевременные действия в направлении решения насущных проблем [7].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что анализируемая гипотеза о недостаточности определения бедности оправдалась. После исследования насущной концепции бедности необходимо пересмотреть методологию анализа и измерения бедности населения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Sen. A. Poor, Relatively Speaking // Oxford Economic Papers
2. Townsend. P. The Meaning of Poverty // The British Journal of Sociology
3. Александрова Е.А., Верховская О.Р. Предпринимательские намерения в России: эмпирический анализ/ Е.А. Александровна, О.Р. Верховская// Российский журнал менеджмента.- 2015.- No 2, с16-17.
4. Елисеева И.И. Социальная статистика: 3-е издание, переработанное и дополненное. М.: Финансы и статистика, 2001. С. 398.
5. Литвинов В.А. Информационно-аналитические материалы Министерства труда и социального развития РФ / В.А. Литвинов//Уровень жизни населения регионов России. 2003.- № 12.- С. 24–26.
6. Кафаров А.А. Социально-государственное управление и стратегическое управление/ А.А. Кафаров//Сборник конференций НИЦ Социосфера.- 2013.- №15.-С. 123-127.
7. Молчанова Л.А., Бендерук Т.Г. Факторы роста инвестиционной привлекательности регионов в контексте устойчивого развития экономики государства/ Л.А. Молчанова, Т.Г. Бендерук// Конкурентоспособность в глобальном мире: экономика, наука, технологии.- 2017.-№11(58).- С. 1452-1456

PRINCIPLES OF FORMING A STRATEGY FOR MINIMIZING THE RISKS OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE IN THE MANAGEMENT OF ITS INVESTMENT RESOURCES**Makarova E.***Lecturer of the Department of theoretical and applied economics, Faculty of economics, Russian state university for the humanities***ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИИ МИНИМИЗАЦИИ РИСКОВ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ ПРИ УПРАВЛЕНИИ ЕГО ИНВЕСТИЦИОННЫМИ РЕСУРСАМИ****Макарова Е.Б.***преподаватель кафедры теоретической и прикладной экономики, экономический факультет, Российский государственный гуманитарный университет*
DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-12-14**Abstract**

The article is aimed at finding, forming and substantiating theoretical and methodological aspects of reducing the degree of uncertainty, reducing risks and adapting to risky events in the management of the implementation of investment and innovation projects of enterprises. It is revealed that projects for the innovation of production are being implemented at a slow pace, and is not the subject of investment interest. The risks of implementation of investment and innovation projects in the time aspect (according to the pre-investment stage, the implementation stage, the post-project stage) are specified and their causal relationship during the life cycle of the project is substantiated.

Аннотация

Статья направлена на поиск, формирование и обоснование теоретико-методических аспектов уменьшения степени неопределенности, снижения рисков и адаптации к рискованным событиям в управлении реализацией инвестиционно-инновационных проектов предприятий. Выявлено, что проекты по инноватизации производств внедряются замедленными темпами, и не являются предметом инвестиционного интереса. Конкретизированы риски выполнения инвестиционно-инновационных проектов во временном аспекте (по доинвестиционной стадии, стадии реализации, постпроектной стадии) и обоснована их причинно-следственная связь в течение жизненного цикла проекта.

Keywords: project, investment, innovation, enterprise, risks, uncertainty, operating environment, project implementation stages.

Ключевые слова: проект, инвестиции, инновации, предприятие, риски, неопределенность, среда функционирования, стадии реализации проекта.

Реализация инвестиционно - инновационных проектов ключевых инструментов развития предприятий требует не только выявления рисков и мер их нивелирования на начальных стадиях, но и систематического контроля и регулирования на протяжении всего процесса их выполнения, что усложняется в условиях неопределенности. В то же время управление рисками должно основываться на постоянном поиске новых подходов и методов, которые бы учитывали особенности функционирования предприятий в системе рыночных отношений, бизнес среде и общей экономической среде.

Проблематике неопределенности и управления рисками инвестиционно-инновационных проектов уделяется значительное внимание ученых. Так, Н.Е. Федотовой на основе основательного анализа подходов к оценке рисков инновационных проектов в условиях неопределенности, предложена модель управления рисками, пути их минимизации и методы оценки [4]. Ю.Н. Павлючук, А.А. Козлов, охарактеризовали сущность инновацион-

ного риска как неопределенность доходов от определенного вида капитальных инвестиций вследствие неблагоприятных обстоятельств в процессе его реализации [3]. В свою очередь А.Р. Абдуллаевым и Л.А. Мыльниковым предложена методика снижения рисков внедрения инновационных проектов, основанная на отказе от рискованного проекта в пользу менее рискованного применения минимизации риска [1].

Учитывая весомый вклад ученых в развитие теории риска и поиск путей их минимизации в условиях неопределенности, требует дальнейших исследований уточнения показателей инвестиционно-инновационных проектов по временным решениям, а также определения методов управления риском по степени роста неопределенности и по сферам функционирования предприятия.

Активность в выполнении проектов по инновационному развитию предприятий можно выявить по структуре капитальных инвестиций по видам активов, что позволит определить направления вло-

жений именно в реальные инвестиционные проекты [2]. Так, в течение 2018-2020 гг. в экономике России значительно преобладали вложения в материальные активы из общего объема инвестиций

(более 90%). Среди активов, являющихся объектами реализации проектов развития предприятий, являются машины и оборудование, а также инженерные сооружения (рис. 1)

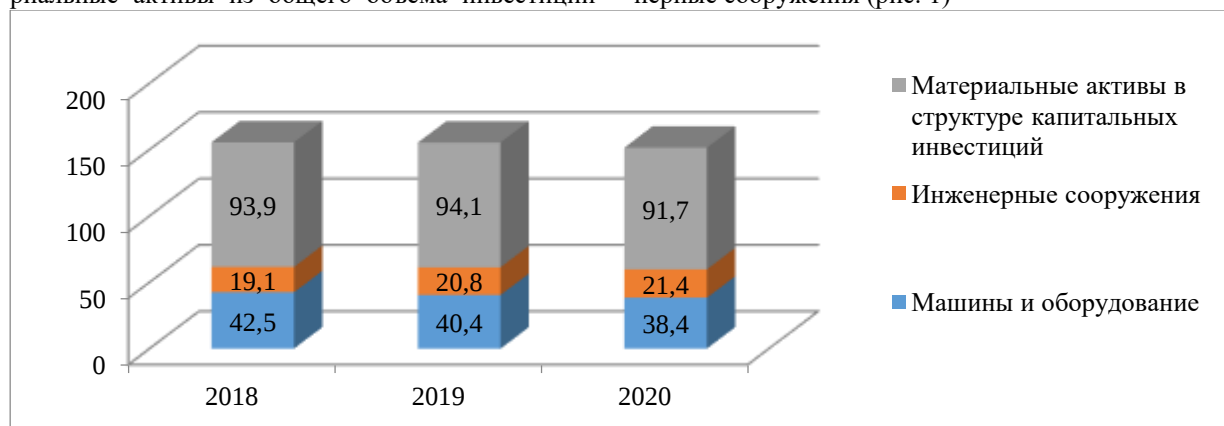

Рис. 1 – Инвестиции в материальные активы, % [5]

По исследуемым данным можно считать, что их структура финансирования в течение последних трех лет существенно не изменилась и позволяет судить о заинтересованности предприятий в поиске возможностей реализовывать проекты восстановления технического оборудования, развития конструкторских мощностей и направленных усилий на снижение изношенности материально-технической базы.

Однако, инноватизация производств происходила замедленными темпами, и не стала предметом

значительного инвестиционного интереса. Инвестирование в нематериальные активы оставалось крайне низкой (рис. 2) и составляло до 4% (кроме 2019 г. — 6,7%). В то же время инвестиционный уровень прав на коммерческие обозначения, объекты промышленной собственности, авторские и смежные права, патенты, лицензии и т.д., несмотря на то, что и составляли 61,8% — в 2019 г., и 38,9% — в 2020 г. от общего объема инвестиций в нематериальные активы, однако находились в пределах 4% от всех капитальных вложений.

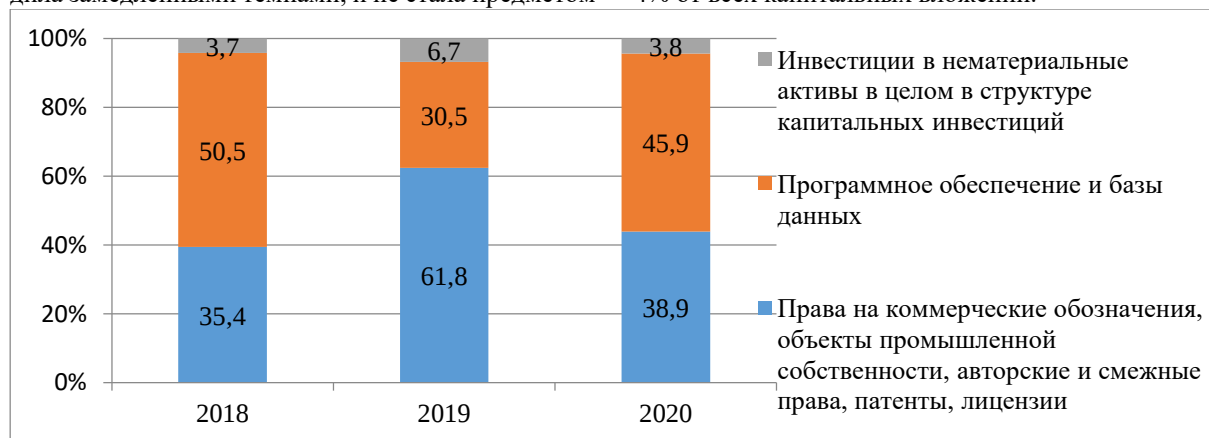

Рис. 2- Инвестиции в нематериальные активы, % [5]

Указанное свидетельствует о низкой активности предприятий в привлечении инвестиций на реализацию инвестиционно-инновационных проектов, несовершенной инновационной политике, долгосрочной ориентации на производство традиционных видов продукции. Реализация проектов предприятий, которые содержат инновационную составляющую, предполагает наличие комплекса рисков, что является одним из весомых факторов предубеждения привлечения инвестиционных ресурсов. Как отмечают ученые, уровень рисков инновационных проектов гораздо выше, чем инвестиционных, что обусловлено рядом факторов и спецификой проектов инновационной направленности ориентированных на внедре-

ние новых технологий с целью обновления продукции, использование новых технологий для разработки новых продуктов и т. др.

Учитывая, что именно неопределенность результатов проекта является ключевым отличием обычного проекта от инновационного, классические модели оценки инвестиционных проектов (NPV, DCF) базируются на построении прогнозных финансовых показателей, что является проекцией развития проекта на стадии масштабирования продукта, они фактически игнорируют присущие инновационным проектам риски, и, соответственно, требуют пересмотра целесообразности их применения.

Ученые определяют ряд рисков, присущих инвестиционно-инновационным проектам, в основном разделяя их на внутренние и внешние. В частности к внутренним рискам относят: ошибки проектно-сметной документации, квалификация наемных работников, нарушение сроков поставок материалов и сырья, разрыв контрактов; риски ошибочного выбора инновационного проекта, риски связанные с обеспечением прав собственности; риски связанные с изменением процентных ставок, в частности заимствования средств, риски некачественных маркетинговых исследований, риски связаны с убытками, возникающими в процессе реализации продуктов или услуг в случаях недополучения прибыли, (например, изменение рыночной ситуации, снижение спроса и т. п.), промышленные риски обусловлены нарушением процессов производства, инвестиционные риски обусловлены невозвратом инвестированных средств; неполнота или неточность информации о динамике технико-экономических показателей, параметрах новой техники и технологии, информации о финансовом положении и деловой активности предприятий участников.

Внешние риски включают:

- финансово-экономические риски (риски, связанные с нестабильностью законодательства и текущей экономической ситуацией), внешнеэкономические риски, валютные риски, форс- мажорные обстоятельства [4];

- политические риски связаны с возможностью изменения социально-политической обстановкой, экологические риски обусловленные ухудшением окружающей среде;

- риски, связанные с нестабильностью экономического законодательства, условий инвестирования и использования прибыли-колебания рыночной конъюнктуры, цен, валютных курсов, риски неопределенности природно-климатических условий, возможность стихийных бедствий.

Учитывая, что предприятия являются субъектами реального сектора экономики, риски инвестиционно - инновационных проектов по источникам возникновения можно разделить на такие, которые возникают во внешней среде их функционирования, в бизнес-среде - вследствие непредсказуемого поведения стейкхолдеров и других участников инвестиционно-инновационного проекта, а также риски, образующиеся во внутренней среде предприятия вследствие не способности, неготовности и преувеличенных возможностей предприятий реализовывать проекты. Кроме этого, риски распределяются и во временном аспекте на риски доинвестиционной стадии, стадии реализации, постпроектной стадии.

Следует отметить, что такие риски не являются независимыми и имеют причинно-следственную связь. В частности, риски, возникающие во внутренней среде предприятия на доинвестиционной стадии из-за неправильно сформированного бюджета, на стадии реализации будут выражаться в непродуктивном освоении инвестиций, а на проектной стадии — в несоответствии расходов на проект

и объемов полученной прибыли. В случае переоценки способности предприятия к самостоятельному выполнению проекта - на доинвестиционной стадии, на стадии реализации может повлечь риск отказа партнеров проекта продолжать участие в нем, а на постпроектной стадии привести к несоответствию результата проекта плановым, вывода на рынок неконкурентоспособного продукта.

Таким образом, выполнение инвестиционно-инновационных проектов сопровождается рисками, возникающими во внутренней, бизнес среде и внешней экономической среде предприятия. Это определяет разную степень определенности и предопределяет применение соответствующих методов уменьшения рисков в управлении реализацией таких проектов. На первой стадии целесообразными являются применение методов предубеждения риска путем анализа опыта выполнения НИОКР, достаточного уровня инновационности оборудования, способности апробировать инновации в течение реализации проекта, возможности финансирования инвестиционно-инновационных проектов из собственных источников. Риски, возникающие в бизнес среде, могут быть уменьшены благодаря урегулированию сотрудничества с поставщиками, совместной реализации инвестиционно-инновационных проектов с инновационными организациями, определению финансовых взаимоотношений с инвесторами, коллаборативному взаимодействию с заказчиком. Для нивелирования негативного влияния рисков событий во внешней экономической среде предприятия следует использовать методы адаптации. Кроме этого, управление рисками проектов должно быть построено на учете их причинно - следственной связи в течение жизненного цикла проекта. Указанные мероприятия обеспечат эффективность управления реализацией инвестиционно-инновационных проектов промышленных предприятий.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Абдуллаев А.Р. Риски в инновационных проектах: причины появления, интегральные риски, экспертиза проектов с учетом рисков / А.Р. Абдуллаев, А.А. Мельников, Е.Е. Васильева//Инновации и инвестиции.- 2012.-№ 40 (295).- С. 41-49
2. Молчанова Л.А., Молчанов К.К. Процессы формирования портфеля проектов на основе ценностно-ориентированного развития предприятия/ Л.А. Молчанова, К.К. Молчанов// РИСК: Ресурсы, Информация, Снабжение, Конкуренция.- 2018.- №3.- С. 195-200
3. Павлючук Ю.Н., Козлов А.А. Эффективное управление инновационными проектами // Менеджмент в России и за рубежом. 2002. – № 4.- 189-195
4. Федотова Г.В. Особенности оценки инновационных рисков// Г.В. Федотова, Т.А. Манченко// Финансы и кредит.-2011.-№10 (442).- С.51-62
5. Федеральная служба государственной статистики РФ: официальный сайт.- Режим доступа: <https://rosstat.gov.ru>

THE CORPORATE STRATEGY FORMATION FOR JOINT-STOCK COMPANY DEVELOPMENT

Shram O.

Postgraduate Student

University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine

ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Шрам О.

здобувач,

Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро)

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-15-18

Abstract

The peculiarities of managerial decision-making and implementation in joint-stock company corporate development have been determined. The requirements for joint-stock company economic potential components allocation have been summarized. The necessity of reaching a compromise between the joint-stock company participants' strategic expectations during the corporate development strategy goals establishing has been proved. An approach to groups of corporate relations participants interests comparative assessment during the strategy formation for a joint-stock company corporate development has been offered.

Анотація

Визначено особливості прийняття та реалізації управлінських рішень в сфері корпоративного розвитку акціонерного товариства. Узагальнено вимоги щодо виїлення складових економічного потенціалу акціонерного товариства. Доведено необхідність досягнення компромісу між стратегічними очікуваннями учасників при обґрунтуванні цільових орієнтирів стратегії корпоративного розвитку. Розроблено підхід щодо здійснення порівняльної оцінки інтересів груп учасників корпоративних відносин при формуванні корпоративної стратегії розвитку акціонерного товариства.

Keywords: corporate strategy, stock company.**Ключові слова:** корпоративна стратегія, акціонерне товариство.

Вступ. Корпоративна форма організації колективної підприємницької діяльності є характерною ознакою сучасного розвитку світової економіки, великі та середні корпорації панують майже в усіх галузях економіки та промисловості. Тому в світі накопичений величезний досвід організації корпоративних відносин. Проте використання досвіду корпоративного управління в сучасних умовах ринкового реформування економіки України вимагає його ретельної адаптації досвіду та створення відповідних інституціональних основ формування корпоративного управління.

Аналіз публікацій. Різні аспекти здійснення процесу стратегічного планування діяльності суб'єктів господарювання докладно розглядалися у роботах провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як А. Алді [12], Б. Альстрэнд [7], І. Ансоффа [1], А. Воронкова [3], К. Ендрюс [13], Б. Карлоф [4], У. Кінг [5], Д. Кліланд [5], Д. Лемпел [7], М. Ленкхорст [12], Г. Мінцберг [7], Р. Нельсон [15], М. Портер [10], С. Седерберг [4], С. Уінтер [15], Н. Шматько [11], М. Якоб [12] та ін. Визначення впливу особливостей корпоративної організації на розробку стратегії розвитку акціонерних товариств (АТ) здійснювалося багатьма відомими дослідниками, зокрема такими як О. Ареф'єва [2], Н. Белікова [6], Н. Васюткіна [2], К. Елбардан [14], Р. Кнолейф [14], С. Кушнар [6], В. Луцковський [6], Т. Момот [8], А. Отман [14], В. Пономаренко [6], О. Попов [9], Д. Репка [6], О. Ястремська [6] та

ін. Проте до цього часу окремі важливі питання, пов'язані із формуванням корпоративної стратегії розвитку акціонерного товариства, не знайшли належного висвітлення. Зокрема, на додаткове вивчення потребують теоретичні та методичні аспекти порівняльної оцінки інтересів учасників корпоративних відносин (стейкхолдерів) при формуванні корпоративної стратегії розвитку, а також питання розробки організаційного забезпечення стратегічного планування розвитку АТ.

Мета дослідження у статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та у розробці рекомендацій щодо формування корпоративної стратегії розвитку акціонерного товариства.

Результати дослідження. Вихідним етапом процесу стратегічного управління є визначення цілей підприємства. За думкою І. Ансоффа, економічна стратегія є набором правил та прийомів для прийняття рішень, якими організація керується в своїй діяльності та за допомогою яких досягаються базові цілі розвитку цієї організації [1]. У. Кінг та Д. Кліланд вважають, що стратегія - це загальний напрям, на якому слід шукати шляхи досягнення цілей підприємства [5]. Р. Нельсон та С. Уінтер вважають стратегію сукупністю прийнятих підприємством суттєвих зобов'язань, які визначають і уточнюють довгострокові цілі підприємства та передбачувані шляхи досягнення таких цілей [15]. За думкою Б. Карлофа [4], стратегія є узагальненою моделлю дій, які необхідні для досягнення поставлених цілей шляхом координації та розподілу

ресурсів компанії.

Проте в більшості концепцій стратегічного планування передбачається певна однорідність цілей підприємства, які визначаються однаковою за інтересами групою осіб. Так, з десяти основних “шкіл стратегій”, опис яких дають Г. Мінцберг, Б. Альстренд та Д. Лемпел [7], лише у двох з них (у “школі влади” та у “школі культури”) надається значення існуванню відмінностей між прагненнями учасників підприємства.

Представники “школи влади” розглядають процес формування стратегії з точки зору узгодження інтересів груп осіб, що презентують “владу” та “опозицію” на підприємстві. Таким чином, “школа влади” поділяє учасників корпоративних відносин за ознаками погодження або заперечення з певною системою цілей, яких додержується найвпливовіше владне угруповання всередині корпорації (тобто група, якій належить корпоративний контроль). Процес формування стратегії в цьому випадку зосереджується на суто політичних та дипломатичних механізмах забезпечення компромісу між “владною” та “опозицією”. При цьому для погодження інтересів опонентів майже не має значення природа та джерела інтересів, які є об’єктами погодження при формуванні стратегії.

За думкою прихильників “школи культури”, обґрунтування стратегії є колективним процесом соціальної взаємодії, який ґрунтується на спільних для учасників організації уявленнях та переконаннях. Така взаємодія стосується насамперед соціально-психологічних настанов та світоглядних цінностей учасників. Проте, з нашої точки зору, односпрямованість прагнень має забезпечуватися в першу чергу спільними економічними інтересами, наявності яких в “школі культури” майже не надається уваги. Крім того, формування міцної спільної корпоративної культури, яка має стати основою для створення дійової стратегії, можливе тільки за умови достатньої однорідності прагнень та очікувань учасників. Для корпоративних відносин, участь у яких приймає велика кількість аутсайдерів та інсайдерів корпорації, така однорідність також є майже неможливою.

Досить часто цільова спрямованість процесу формування стратегії підприємства ґрунтується на вимогах збільшення його стратегічного потенціалу, тобто узагальнюючої системної характеристики спроможності підприємства до досягнення певних стратегічних або поточних цілей та до забезпечення стійких конкурентних переваг. Складовими стратегічного потенціалу підприємства є виробничий, ресурсний, ринковий, науково-інноваційний, організаційний, вартісний та ін. складові економічного потенціалу, розмір яких характеризує наявні можливості у певній сфері діяльності. Спільними ознаками оцінки складових економічного потенціалу є наступні: узагальнюючий характер системної характеристики підприємства; переважне використання в сфері обґрунтування стратегічних управлінських рішень; схожа методика оцінки, яку засновано на зіставленні наявних можливостей (ресурсів, інших

характеристик зовнішнього або внутрішнього середовища) підприємства з певними стратегічними або поточними цілями; імовірнісний характер у сполученні з обов’язковим встановленням граничних меж використання наявних можливостей підприємства; порівняльний характер, увага до визначення індивідуальних відмінностей та оригінальних характеристик підприємств-конкурентів.

Формування та розвиток стратегічного потенціалу акціонерного товариства відбувається під впливом великої кількості факторів, найважливішими серед яких є конкурентна ринкова позиція та ефективність використання ресурсів АТ. Характер конкурентних переваг (причини формування, індивідуальність, оригінальність, тривалість існування та ін.) вказують на джерела виникнення та сталість наявного рівня конкурентоспроможності АТ. Проте за думкою М. Портера [10], конкурентоспроможність підприємства є також відображенням відносного рівня ефективності використання всіх видів наявних виробничих ресурсів. З цієї точки зору конкурентоспроможність підприємства є порівняльною характеристикою, яка відбиває різницю між рівнем ефективності використання на ньому всіх видів ресурсів у порівнянні з аналогічними показниками інших підприємств, що належать до певної однорідної групи конкурентів.

Так, за визначенням К. Ендрюса [13], система стратегічних рішень має повною мірою визначати наступні ознаки: обсяг і характер сфери ділової активності, в якій виявляє себе корпорація; тип економічної і соціальної організації, до якої вона прагне; суть економічного та позаекономічного внеску, який корпорація має намір внести до життя акціонерів, персоналу, споживачів і місцевого населення. З точки зору автора, цілі усіх учасників корпоративних відносин обов’язково мають враховуватися при формуванні стратегії розвитку акціонерного товариства. При цьому прагнення однієї, навіть найвпливовішої групи, не повинні автоматично переважати над цілями інших. Встановлення стратегічних цілей корпорації має ґрунтуватися на взаємному погодженні інтересів найбільш впливових груп учасників корпоративних відносин в межах, які надаються об’єктивними можливостями для корпоративного розвитку акціонерного товариства.

Зовнішнє середовище може надавати прямого (господарські зв’язки та дії контрагентів, характер і стан ринкових відносин) та непрямого (регулювання підприємницької діяльності, загальноекономічні, загальнополітичні, науково-технологічні, соціокультурні фактори) впливу на діяльність корпорації. Узгодження довгострокового та різноспрямованого впливу зазначених факторів на функціонування акціонерного товариства здійснюється на основі визначення корпоративної місії як основи для формування стратегії розвитку.

Місія корпорації є сукупністю найбільш загальних ідеологічних та цільових установок, які характеризують мету існування (призначення) та принципи діяльності корпорації. Таким чином, місія корпорації відбиває реально існуючу на ринку можливість задоволення відповідних споживчих

вимог шляхом виробництва та реалізації певного виду продукції (послуг) для чітко визначеної групи споживачів в умовах конкурентної боротьби з конкретною групою постачальників-суперників. Саме заради виконання обраної місії учасники корпоративних відносин об'єднують власні зусилля та здійснюють спільну економічну діяльність. Корпоративна стратегія розвитку, розробка якої здійснюється відповідно до місії, має бути спрямована на виконання призначення корпорації найкращим з доступних варіантів діяльності. В процесі розробки та реалізації стратегії складові, які визначено в місії, уточнюються та деталізуються в конкретних стратегічних цілях, планах, технологіях та інноваціях, необхідних змінах асортименту та властивостей продукції, організаційної структури управління.

Проте основним критерієм успішності втілення місії через формування корпоративної стратегії розвитку є забезпечення прийняттого рівня задоволення усіх учасників корпоративних відносин, що зацікавлені навіть у різних результатах роботи корпорації. Певні інтереси таких учасників, як то вже зазначалося вище, неможливо повністю ототожнити із станом конкретних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Вся діяльність корпорації (тобто певні корпоративні відносини, що лежать в її основі) здійснюється через поєднання внесків та зусиль учасників та є комплексним відображенням їхніх очікувань від такого співробітництва.

Визначення інтересів груп учасників корпоративних відносин складається з порівняльної оцінки наступних характеристик: внесок учасників до корпорації та його значення для досягнення результатів її діяльності; впливовість учасників та можливості надання ними позитивного та негативного впливу на діяльність корпорації; склад переважних цілей та кількісна оцінка очікувань учасників від діяльності корпорації; можливість та потенційні наслідки виходу учасників із корпоративних відносин та ін.

Корпоративна стратегія розвитку визначатиме стратегічні пріоритети корпоративних відносин та цілі їхніх учасників, загальні принципи та механізми погодження очікувань учасників корпорації, правила та методи прийняття управлінських рішень щодо досягнення встановлених стратегічних цілей. Таким чином, через формування корпоративної стратегії розвитку в акціонерному товаристві буде відбуватися всебічне погодження внутрішньо-організаційних цілей корпорації з інтересами всіх учасників корпоративних відносин (інсайдерів та аутсайдерів). Слід зазначити, що пріоритет в такому погодженні буде надаватися стратегічним очікуванням акціонерів, тобто суперечність ділової стратегії та цілей фінансових інвесторів буде вирішуватися на користь останніх.

Досягнення компромісу між стратегічними очікуваннями учасників набуває особливого значення саме на етапі обґрунтування цільових орієнтирів стратегії корпоративного розвитку. В подальшому, якщо такого компромісу не буде забезпечено, з початком реалізації обраної ділової стратегії

будь-яке погодження цілей неодмінно призводитиме до необхідності коректування ретельно розроблених планів та відповідних управлінських рішень. Наприклад, вище керівництво корпорації може обрати агресивну ринкову політику на збільшення продажу продукції через значне оновлення товарного асортименту, масовану рекламу та ін. Проте така стратегія, реалізацію якої пов'язано з високими ризиками, може суперечити інтересам акціонера-аутсайдера – інституціонального інвестора, такого як пенсійний фонд. Більш консервативна стратегія, навпаки, буде неприйнятною для власника, метою якого є спекулятивні інвестиції в розрахунку на зростання ринкової вартості акцій корпорації.

Погодження стратегічних цілей учасників корпоративних відносин при створенні стратегії розвитку корпорації є вкрай необхідним саме за умови формування корпоративного управління. З розвитком корпоративних відносин, з посиленням механізмів акціонерного контролю та захисту прав інвесторів ця проблема частково буде втрачати актуальність. Ключовим елементом перевірки гармонійності сполучення інтересів учасників корпоративних відносин при розробці та реалізації стратегії розвитку АТ виступає дивідендна політика, через яку відбувається забезпечення задоволення інтересів стейкхолдерів при розподілі отриманих результатів діяльності. Якщо корегування дивідендної політики неможливе, слід повернутися до процесу формування корпоративної стратегії розвитку та належної до неї системи планів. Тільки в разі підтвердження правильності обраних варіантів дій надалі може бути переглянуто склад впливових учасників корпоративних відносин та їхніх стратегічних інтересів.

Організаційне забезпечення процесу формування корпоративної стратегії розвитку здійснюватимуть спостережна рада та правління АТ. На спостережну раду має бути покладено функцію визначення впливових груп учасників корпоративних відносин та стратегічних цілей учасників, формування дивідендної політики; на правління – виконання завдань обґрунтування стратегій та розробки оперативних планів діяльності корпорації.

Формування корпоративної стратегії розвитку має надати можливості зблизити інтереси різних учасників корпоративних відносин та певною мірою відбити їх у системі планування корпорації. Тільки увага до існування різних інтересів у діяльності корпорації стане основою для покращення стану корпоративного управління, культури корпоративних відносин у вітчизняних акціонерних товариствах. В подальшому (при вдосконаленні управління АТ) принципи та пріоритети, покладені у формування певних корпоративних стратегій розвитку, мають стати основою для створення кодексів корпоративного управління.

Висновки. Формування та розвиток стратегічного потенціалу акціонерного товариства відбувається під впливом великої кількості факторів, найважливішими серед яких є конкурентна ринкова позиція та ефективність використання ресурсів АТ.

Корпоративна стратегія розвитку визначатиме стратегічні пріоритети корпоративних відносин та цілі їхніх учасників, загальні принципи та механізми погодження очікувань учасників корпорації, правила та методи прийняття управлінських рішень щодо досягнення встановлених стратегічних цілей. Через формування корпоративної стратегії розвитку в акціонерному товаристві буде відбуватися всебічне погодження внутрішньо-організаційних цілей корпорації з інтересами всіх учасників корпоративних відносин (інсайдерів та аутсайдерів).

Визначення інтересів груп учасників корпоративних відносин складається з порівняльної оцінки наступних характеристик: внесок учасників до корпорації та його значення для досягнення результатів її діяльності; впливовість учасників та можливості надання ними позитивного та негативного впливу на діяльність корпорації; склад переважних цілей та кількісна оцінка очікувань учасників від діяльності корпорації; можливість та потенційні наслідки виходу учасників із корпоративних відносин та ін.

Напрямки подальших досліджень розглянутих питань будуть пов'язані із розглядом методичних аспектів розробки корпоративної стратегії розвитку акціонерного товариства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ансофф И. Стратегическое управление. М.: Экономика. 1989. 519 с.
2. Ареф'єва О. В., Васюткіна Н. В. Корпоративне управління: еволюція, становлення, розвиток. Київ: Ліра-К, 2013. 180 с.
3. Воронкова А.Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация. Луганск: ВНУ, 2000. 315 с.
4. Карлоф Б., Седерберг С. Вызов лидеров. М.: Дело. 1996. 354 с.
5. Кинг У., Клиланд Д. Стратегическое планирование и хозяйственная политика. М. : Прогресс. 1982. 400 с.
6. Корпоративное управление машиностроительным предприятием: проблемы, пути решения: монография / Пономаренко В. С., Ястремская Е. Н., Луцковский В. М., Кушнар С. Л., Репка Д. А., Беликова Н. В. Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2006. 232 с.
7. Минцберг Г., Альстрэнд Б., Лэмпел Дж. Школы стратегий. СПб: "Питер". 2000. 336 с.
8. Момот Т. В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження: монографія. Харків: ХНАМГ, 2006. 380 с.
9. Попов О.С. Теоретико-методологічні та концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму корпоративного управління: монографія. Харків: ВД «Інжек», 2009. 390 с.
10. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов. М.: Альпина Бизнес Букс. 2006. 454 с.
11. Шматько Н.М. Організаційний розвиток великомасштабних економіко-виробничих систем: підтримка стійкості та інституціоналізація взаємодії: монографія. Харків: ПП «Технологічний центр», 2019. 320 с.
12. Aldea A., Iacob M. E., Lankhorst M. Capability-Based Planning. The Link between Strategy and Enterprise Architecture. United Kingdom: The Open Group. 2016. 35 p.
13. Andrews K.R. The Concept of Corporate Strategy. Publisher: Homewood, Ill. : Irwin. 1987. 180 p.
14. Elbardan H., Othman A., Kholeif R. Enterprise Resource Planning, Corporate Governance and Internal Auditing. An Institutional Perspective. Cham: Palgrave Macmillan, 2017. 446 p.
15. Nelson R.R., Winter S.G. An Evolutionary Theory of Economic Change. Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press. 1985. 454 p.

JURISPRUDENCE

WAYS TO IMPROVE THE LEGAL STATUS OF CONVICTS SENTENCED TO DEPRIVATION OF LIBERTY FOR A FIXED TERM IN THE CONTEXT OF REFORMING (DEVELOPMENT) OF THE PENITENTIARY SYSTEM OF UKRAINE

Bohdan Yu.

*Postgraduate of the Department of Criminal,
Criminal and Executive Law and Criminology,
Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0452-7638*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ (РОЗВИТКУ) ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Богдан Ю.М.

*аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-0452-7638
DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-19-23*

Abstract

The article proposes ways to improve the legal status of convicts sentenced to deprivation of liberty for a fixed term in the context of reforming (development) of the penitentiary system of Ukraine, including: 1) gradual transfer of the penitentiary system of Ukraine to the cell regime to ensure prisoners the right to personal safety; 2) improvement of the system of medical care for convicts; 3) improvement of food norms for convicts; 4) creation of specialized e-shops in penitentiary institutions; 5) development of the principles of digitalization in the direction of ensuring certain rights (introduction of the right of convicts to submit appeals in electronic format, video calls of convicts with relatives); 6) improvement of the mechanism of realization of the legitimate interest of convicts on parole or replacement of the unserved part of the sentence with a milder punishment.

Анотація

У статті запропоновано шляхи вдосконалення правового статусу засуджених до позбавлення волі на певний строк в умовах реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, серед яких: 1) поступове переведення кримінально-виконавчої системи України на камерний режим тримання з метою гарантування засудженим до покарань, пов'язаним з позбавленням волі, права на особисту безпеку; 2) вдосконалення системи медичного обслуговування засуджених; 3) поліпшення норм харчування засуджених; 4) створення в установах виконання покарань спеціалізованих електронних магазинів; 5) розвиток засад цифровізації за напрямом забезпечення окремих прав (введення права засуджених на подачу звернень в електронному форматі, відеодзвінки засуджених із родичами); 6) удосконалення механізму реалізації законного інтересу засуджених на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання чи заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням.

Keywords: deprivation of liberty for a fixed term, convicts, legal status, criminal and executive legislation, improvement.

Ключові слова: позбавлення волі на певний строк, засуджені, правовий статус, кримінально-виконавче законодавство, удосконалення.

Постановка проблеми. Розкриваючи шляхи вдосконалення правового статусу засуджених до позбавлення волі на певний строк в умовах реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, варто зазначити, що ступінь розвитку інституту правового статусу засуджених в установах виконання покарань є показником рівня їх функціонування, а належний механізм реалізації норм, що закріплюють правовий статус засуджених до цього виду покарання, свідчить про принципи

справедливості, законності, демократизму та наближення держави до рівня правової європейської країни.

Аналізуючи основні положення міжнародних стандартів, що забезпечують правовий статус засуджених, варто визначити ті права засуджених, що створюють специфічне правове становище особи, яка позбавлена волі. На наше переконання, такими правами є ті, що дозволяють встановити й зрозуміти статус особи, яка відбуває покарання в установах виконання покарань. Вивчаючи правовий

статус, варто згадати положення міжнародних актів і проаналізувати їх з погляду градації їх упровадження у національні нормативно-правові акти та кримінально-виконавчу діяльність Міністерства юстиції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічною основою розроблюваної в статті проблематики є наукові праці таких українських і зарубіжних учених, як: К. А. Автухова, В. А. Бадири, І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, Є. М. Бодюла, О. А. Гритенко, О. М. Джужі, Ю. А. Кашуби, О. Г. Колба, Н. В. Коломієць, В. Я. Конопельського, І. М. Копотуна, В. О. Корчинського, О. В. Лисодєда, Т. Ф. Міняєвої, М. С. Пузирьова, Г. О. Радова, В. П. Севостьянова, А. Х. Степанюка, В. М. Трубникова, С. Я. Фаренюка, В. П. Філонова, О. І. Фролова, О. В. Хорошуна, С. В. Царюка, Ю. А. Чеботарьової, В. О. Човгана, Ю. В. Шинкарьова, О. О. Шкути, О. В. Щербини, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець, М. М. Яцишина та ін.

Постановка завдання. Метою статті є формулювання шляхів удосконалення правового статусу засуджених до позбавлення волі на певний строк в умовах реформування (розвитку) пенітенціарної системи України.

Виклад основного матеріалу. Подальший розвиток пенітенціарної системи, на нашу думку, має тривати в декількох напрямках: поліпшення умов тримання засуджених; соціальна реабілітація і адаптація осіб, звільнених з місць позбавлення волі; надання кваліфікованої медичної допомоги і забезпечення трудової зайнятості; зміцнення кадрового складу співробітників; підвищення правової та соціальної захищеності персоналу установ Державної кримінально-виконавчої служби України.

Насамперед ми звернули увагу на позицію вітчизняного вченого О. В. Лисодєда, який, вивчаючи проблеми впровадження міжнародних правових актів у кримінально-виконавчу діяльність Міністерства юстиції України, зазначав, що ще у 2010 р. було прийнято, можна сказати, базовий Закон України № 1828-VI «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань», який значно розширив права засуджених. Цим Законом було внесено зміни й доповнення до більш як 40 статей Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України, Кодекс було доповнено новими статтями, а окремі статті чи частини статей було викладено в новій редакції [1, с. 318].

Водночас поіменований дослідник звернув увагу і на інший Закон України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів», завдяки якому до КВК України було внесено понад 50 нових статей, які стосувалися правового статусу засуджених осіб, нагляду та контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості у виправленні й ресоціалізації засудже-

них, звільнення від відбування покарання і допомоги особам, які звільнені від відбування покарання.

До речі, такі зміни істотно поліпшували правовий статус засуджених до позбавлення волі на певний строк. Отже, вдосконалення правового статусу засуджених до цього виду покарання передбачає насамперед принципово нове закріплення права на оплачувану працю, організовану відповідно до законодавства про працю, її тривалість, умови та оплату, а також право на належне матеріально-побутове забезпечення.

Новаторським, на нашу думку, може стати удосконалення права засудженого на працю в частині визначення трудового стажу ув'язненого, який перебуває під вартою, або засудженого до покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Для цього ув'язненому варто отримати довідку суду, органів прокуратури чи досудового розслідування про закриття кримінального провадження або ухвалення виправдувального вироку. Щодо засудженого до позбавлення волі на певний строк, то він отримує довідку з відповідної установи виконання покарань про сплату страхових внесків до Пенсійного фонду України.

Поступово у майбутньому кримінально-виконавча система України обов'язково перейде до камерного режиму тримання засуджених. Існуючі виправні колонії побудовані в основному в 30–50-х роках минулого століття. Багато з них технічно застаріли. Одна з основних проблем у кримінально-виконавчій системі – загоново-барачний режим тримання, при якому в одному приміщенні знаходяться 30–60 засуджених. Як наслідок, будь-які виховні заходи зводяться нанівець, оскільки всього кілька авторитетів зі злочинного середовища можуть негативно вплинути на засуджених.

З огляду на передовий світовий досвід варто розглянути можливість тримання у камері не більше чотирьох засуджених. Цю проблему насамперед варто вирішувати шляхом будівництва нових сучасних виправних колоній, в яких буде наявна відповідна інфраструктура, технічні засоби охорони, огорожі, тобто все, щоб перейти до камерного тримання. Однак будівництво таких установ буде залежати від фінансування і подальшого розвитку економічної ситуації в державі.

У цілому з урахуванням загального зниження кількості засуджених із 2014 р. в країні закрито понад 20 виправних колоній, у яких було найгірше матеріально-технічне оснащення, старі комунікації, низька наповнюваність, були відсутні виробничі площі та які перебували далеко від великих населених пунктів.

Серйозного вдосконалення потребує система медичного обслуговування засуджених, оскільки вона опинилася перед масовим розповсюдженням COVID-19, а кримінально-виконавчі установи закритого типу мають велику скупченість людей. А тому запровадження карантинних заходів у виправних колоніях може привести, з одного боку, до позитивних наслідків, а з іншого – COVID-19 може

бути причиною вчинення засудженими кримінальних правопорушень, як-от втечі, масові заворушення, злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань тощо. Тому обов'язок адміністрації виправної колонії – надати засудженим не платні медичні послуги за рахунок особистих грошових коштів чи коштів рідних та близьких у закладах охорони здоров'я, що мають ліцензію Міністерства охорони здоров'я України та не віднесені до відання центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, а створити належні та безпечні умови їх тримання, особливо в частині медичного огляду та доступу до медичної допомоги.

Окрім того, в установах виконання покарань наявний дефіцит медичного персоналу. Лікарі через низьку заробітну плату, застаріле медичне обладнання та відсутність житла не йдуть працювати у виправні колонії. Отож, засуджені особи хоча і отримали право лікуватися у лікарнях поза межами місць позбавлення волі, вони, на жаль, не позбавлені примусового впливу виконувати всі настанови адміністрації установи виконання покарань.

Сьогоднішні нормативи харчування також потребують удосконалення та мають бути збільшені з урахуванням неодноразових зауважень правозахисників, тому харчування має стати більш різноманітним. Також для нас цікавим видається створення в установах виконання покарань електронних магазинів. Завдяки спеціалізованому електронному магазину засуджені за доступними цінами можуть робити замовлення, придбаваючи товари, що належать до категорії безпечних для реалізації у виправних колоніях, зокрема продукти харчування, напої, побутову хімію, канцтовари, книги, одяг. Цілком можливе замовлення гарячої їжі з ресторанів, фастфудів, страв традиційної чи зарубіжної кухні, суші і піци тощо. Електронним магазином можуть скористатися і рідні засуджених, що актуально в умовах пандемії, оскільки безконтактна доставка запобігає поширенню вірусу всередині установи виконання покарань.

Продовжуючи напрям цифровізації, варто відмітити, що позитивний ефект у цьому контексті матиме введення права засуджених на подачу звернень в електронному форматі. Практично в кожній установі мають бути встановлені електронні термінали для подачі скарг і звернень безпосередньо до прокуратури, а в подальшому – до судів чи до інших правозахисних інституцій. Також, на нашу думку, цікавим видається нововведення – відеодзвінки засуджених із родичами. У період карантинних обмежень ця практика має стати панатеєю.

Серед шляхів удосконалення правового статусу засуджених до позбавлення волі на певний строк в умовах реформування (розвитку) пенітенціарної системи України ми виділяємо вдосконалення механізму реалізації законного інтересу засуджених на умовно-дострокове звільнення від

відбування покарання чи заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням.

З огляду на це, проведений нами аналіз ст. 107 КВК України показав, що законодавець хоча і закріпив право засудженого звертатися до адміністрації з проханням внести подання щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання чи щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням, він не врахував, що дана стаття кореспондує з іншою статтею КВК України, зокрема ст. 154.

Так, у ч. 3 ст. 154 КВК України передбачено, що стосовно засудженого, щодо якого відповідно до ст. 81, 82 КК України може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, орган або установа виконання покарань у місячний термін надсилає клопотання до суду у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством [2].

Отож, як визначено в законі, адміністрація органу або установи виконання покарання у місячний термін розглядає питання щодо можливості представлення засудженого до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Водночас ч. 3 ст. 154 КВК України не передбачає спеціального висновку, що створює певні труднощі для адміністрації органу або установи виконання покарань при застосуванні відповідних заохочувальних інститутів.

Через це, нами пропонується ч. 3 ст. 154 КВК України доповнити реченням такого змісту: *«Адміністрація органу або установи виконання покарань разом з поданням про застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким надсилає до суду висновок дисциплінарної комісії та особову справу засудженого»*.

Таким чином, законний інтерес засуджених на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання чи заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням варто розглядати як одну з ресоціалізаційних програм, що дозволяє засудженому, з одного боку, реалізувати свій законний інтерес, а з іншого – стимулювати його виправлення і ресоціалізацію.

До речі, у науковій літературі заміна невідбутої частини покарання більш м'яким визначається як «кримінально-правова міра індивідуалізації покарання на стадії виконання вироку, яка полягає в зміні судом виду кримінального покарання з метою прискорення процесу виправлення і перевиховання засудженого» [3, с. 27], або як «міра державного заохочення, яка застосовується до засуджених при наявності необхідних підстав і тільки судом, яка звільняє їх від одних і породжує для них інші, більш м'які правообмеження і соціальне спостереження, пов'язана з виправно-трудою і профілактичним впливом із метою закріплення і розвитку результатів виправлення цих осіб, запобігання вчиненню нових злочинів» [4, с. 11].

Отже, удосконалення КВК України щодо реалізації законного інтересу засуджених на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання чи заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням можна вважати прогресивним підходом. До речі, вітчизняний учений у галузі кримінально-виконавчого права А. Х. Степанюк вважає, що юрисдикція процесу виконання покарання, за якої право максимально проникає в цей процес, у тому числі і шляхом створення процедурних гарантій захисту прав засуджених, має певні правові обмеження [5, с. 328].

Із цього приводу ми звернулися до дослідження Н. М. Приходька, який свого часу писав, що правові обмеження, як правовий засіб, спрямовані на утримання суб'єкта права у визначених межах для впорядкування суспільних відносин через забезпечення інтересів контрсуб'єкта [6, с. 241]. Якщо дотримуватися логіки поіменованого дослідника, то суб'єктом закріплення законного інтересу засудженого на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання чи заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням виступає держава, а контрсуб'єктом – особа, засуджена до покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Через це на практиці виникають непорозуміння щодо того, розглядати умовно-дострокове звільнення від відбування покарання чи заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням як право або законний інтерес засудженого. Засуджені часто апелюють на передбаченість ст. 107 КВК України права на звернення засудженого до адміністрації з проханням внести подання. Іноді складно відповідне прохання реалізувати як право. Тим паче у випадку, якщо засуджений не має бажання звертатися або йому заборонили інші засуджені через борги. На нашу думку, маємо колізію норм, адже, з одного боку, у засудженого є право звертатися до адміністрації, а з іншого – це право може бути обмежене. Хоча обмеження прав і свобод – це передбачений Конституцією та законами України режим тимчасового загального або конкретно-індивідуального призупинення чи звужування обсягу визначених і гарантованих Основним законом прав і свобод в інтересах забезпечення прав інших людей, а також забезпечення національної безпеки й оборони України.

Слушним у контексті нашого дослідження є позиція вітчизняного вченого В. О. Човгана, який у власному дослідженні виокремив чотири ознаки правових обмежень: звуження обсягу та змісту існуючих прав і свобод людини; формальна визначеність обмеження; встановлення певних обмежень з певними цілями; застосування обмеження державою [7, с. 57].

Отож, закріплення у ст. 107 КВК України права засудженого звертатися до адміністрації з проханням внести подання щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання чи щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням і недотримання його адміністрацією установи виконання покарань можна вважати, за

логікою поіменованого дослідника, як застосування обмеження державою.

До речі, наша пропозиція щодо вдосконалення редакції ч. 3 ст. 154 КВК України ґрунтується на природньому праві засудженого мати можливість реінтегруватися у суспільство. Водночас, при відбуванні засудженим покарання у виді позбавлення волі на певний строк слід враховувати такі моменти:

1) поліпшення умов тримання засудженого до позбавлення волі застосовується *при його сумлінній поведінці та сумлінному ставленні до праці*;

2) зміна умов тримання застосовується до засуджених, *які стають на шлях виправлення*, коли вона виражається згідно зі ст. 101 КВК України у переведенні засудженого в межах однієї виправної колонії зі структурної дільниці з більш суворим режимом тримання до дільниці з більш м'якими умовами тримання, а також з одного виду виправної колонії до виправної колонії іншого рівня безпеки;

3) заміна невідбутої частини покарання більш м'яким застосовується відповідно до ст. 82 Кримінального кодексу (КК) України і ч. 3 ст. 154 КВК України у випадках, коли засуджений *став на шлях виправлення*;

4) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання застосовується до засуджених, *які довели своє виправлення* відповідно до ст. 81, 107 КК України і ч. 3 ст. 154 КВК України.

І хоча вказана система має цілу низку недоліків у законодавчому визначенні підстав її застосування, що викликає у вчених певну дискусію, ми вважаємо за доцільне ч. 3 ст. 82 КК України викласти в такій редакції: *«Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким може бути застосована, якщо засуджений твердо став на шлях виправлення і його остаточне виправлення можливе в умовах відбування іншого, більш м'якого покарання»*.

Висновки. Таким чином, проведене нами дослідження дає можливість запропонувати такі шляхи вдосконалення правового статусу засуджених до позбавлення волі на певний строк в умовах реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, як: 1) поступове переведення кримінально-виконавчої системи України на камерний режим тримання з метою гарантування засудженим до покарань, пов'язаним з позбавленням волі, права на особисту безпеку; 2) вдосконалення системи медичного обслуговування засуджених; 3) поліпшення норм харчування засуджених; 4) створення в установах виконання покарань спеціалізованих електронних магазинів; 5) розвиток засад цифровізації за напрямом забезпечення окремих прав (введення права засуджених на подачу звернень в електронному форматі, відеодзвінки засуджених із родичами); 6) удосконалення механізму реалізації законного інтересу засуджених на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання чи заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лисодєд О. В. Сучасний стан прав засуджених в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016/2. С. 317–320.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
3. Тарханов И. А. Замена наказания по советскому уголовному праву. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1982. 104 с.
4. Карамаш М. Ф. Замена неотбытой части лишения свободы более мягким наказанием и ее эффективность (по материалам Украинской ССР): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва:

ВНИИ МВД СССР, 1982. 24 с.

5. Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: монографія / В. І. Борисов та ін.; за заг. ред. В. І. Борисова, В. С. Зеленецького. Харків: Право, 2011. 344 с.
6. Приходько Н. М. Правовые ограничения в законодательстве: проблемы теории и практики. *Правоведение*. 1999. № 1. С. 241–242.
7. Човган В. О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування: монографія. Харків: Права людини, 2017. 608 с.

BRIDE KIDNAPPING – A TRADITION OR A CRIME?

Beshukova F.

Adyghe State University, branch in Belorechensk. Senior Lecturer of Legal Disciplines Department

Larina O.

Adyghe State University, branch in Belorechensk. Senior Lecturer of Legal Disciplines Department

ПОХИЩЕНИЕ НЕВЕСТЫ – ТРАДИЦИЯ ИЛИ ПРЕСТУПЛЕНИЕ?

Бешукова Ф.К.

Старший преподаватель кафедры правовых дисциплин филиала АГУ в г. Белореченске

Ларина О.В.

Старший преподаватель кафедры правовых дисциплин филиала АГУ в г. Белореченске

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-23-25

Abstract

This article examines the relationship between such an ancient tradition in the Caucasus as bride kidnapping and the norms of the Criminal Code of the Russian Federation, which determines responsibility for kidnapping. In addition, it highlights the possibility of exemption from criminal liability upon voluntary release of a person, as well as criminal liability for related crimes.

Аннотация

В данной статье рассмотрена взаимосвязь такой старинной традиции на Кавказе, как похищение невесты, и норм Уголовного кодекса РФ, определяющих ответственность за похищение человека. Кроме того, освещена возможность освобождения от уголовной ответственности при добровольном освобождении человека, а также уголовная ответственность за сопутствующие преступления.

Keywords: bride kidnapping, kidnapping, restriction of freedom, forced detention, criminal liability, custom.

Ключевые слова: похищение невесты, похищение человека, ограничение свободы, принудительное удержание, уголовная ответственность, обычай.

С началом осени на Кавказе открывается сезон охоты на невест. И хотя местные власти пытаются искоренить старинный обычай при помощи законов, штрафов и проповедей духовных лиц, он, как говорят правозащитники, не только не искореняется, а наоборот, становится более дерзким.

Древний обычай похищения невест остается довольно распространенным на Кавказе. Руководители субъектов подходят к решению этой проблемы по-разному.

Обычай похищения невесты существовал с древних времен. Об этом говорят греческий миф о похищении Зевсом Европы, библейское описание войны между Израилем и коленом Вениамина, римское предание о похищении сабинянок.

У древних славян также известен обряд умыкания (увода) невесты. О популярности игрищ, где можно познакомиться и «поймать» (взять, договориться, посвататься), «умчать» девушку говорят «Слово о твари» (XI век), «Устав святого Владимира» (X—XI века), «Устав князя Ярослава Владимировича» (XI век) и др.¹

Исторически в России обычай похищения невесты был прежде всего распространен на Кавказе. Еще в империи этот обычай стал преследоваться в уголовном порядке. В советские времена он подпа-

¹ Изабелла Шангина. Русская свадьба. История и традиция. — Азбука-Аттикус, 2017.

дал под статью «Преступления, составляющие пережитки местных обычаев» (ст. 233, Уголовный кодекс РСФСР от 27 октября 1960 года)².

Истории похищения девушек похожи. Невесту выслеживают, подкарауливают момент, когда она находится одна, хватают, сажают в машину и увозят. Самым дерзким похищением считается то, когда мужчина ворует девушку рядом с родительским домом.

По данным правоохранительных органов, за прошлый год на Северном Кавказе было принято около сотни заявлений от похищенных с целью женитьбы девушек. 10 из них дошли до суда. В соседней с Кавказом Волгоградской области возбуждено одно уголовное дело по факту похищения девушки. Как пояснили в правоохранительных органах, отдельной статистики по похищенным невестам они не ведут.

Кавказские правозащитники уверяют, что истинные цифры значительно выше. Многие случаи похищения девушки с целью замужества до правоохранителей не доходят. Особенно если похищенная живёт где-нибудь в селе.

По мнению экспертов, чаще всего похищение невесты происходит против ее воли, иногда (довольно редко) оно может сопровождаться сексуальным насилием. Родители девушки боятся огласки. Считается, что если девушку похитили, то она уже запятнана. И, чтобы избежать позора, девушку выдают замуж за её похитителя. А раз есть согласие, дело прекращается.

Нормы закона ставят семью похищенной девушки в определенные рамки. Редки те случаи, когда девушка возвращалась обратно к родителям. Чаще всего она остается у жениха и потенциального мужа.

Некоторые молодые люди думают, что воровать невесту не противоречит мусульманским законам. Однако мусульманские духовные лица отрицают это. Воровство невесты - против шариата, таких норм нет в Коране. Это древний обычай, а бывает, что девушки сами с парнями договариваются. Но для того, чтобы заключить брак, должно быть обязательно согласие девушки, иначе такой брак будет недействительным. Также обязательно и согласие родителей.

Статья Уголовного кодекса РФ 126 "Похищение человека" действительно применима к случаям кражи невест и предполагает наказание в виде лишения свободы на срок от четырех лет³.

Рассмотрим состав данного преступления.

Непосредственный объект преступления – физическая свобода конкретного потерпевшего (потерпевших). Дополнительным объектом могут выступать безопасность жизни, здоровья потерпевшего, его родственников, отношения собственности и др.

Объективная сторона преступления выражается в совершении действий, в тайном или открытом похищении человека, т.е. в изъятии помимо его воли с места нахождения (жительства, работы, учебы, отдыха и т.д.) и перемещении в другое место, определенное похитителем, например в другой дом, подвал, гараж, где он удерживается в неволе. Похищение может осуществляться путем обмана, когда потерпевший сам идет с похитителем в то место, где будет насильственно удерживаться в последующем, не подозревая этого.

Преступление считается оконченным с момента фактического похищения человека. Время удержания (на час, день, месяц и т.д.) значения не имеет. Согласие потерпевшего на его перемещение в другое место, о чем не знают лица, заинтересованные в его освобождении, не образует состава данного преступления.

Субъективная сторона характеризуется прямым умыслом.

Субъект указанного преступления – любое лицо, достигшее возраста 14 лет.⁴

Согласно примечанию к этой статье, "лицо, добровольно освободившее похищенного, освобождается от уголовной ответственности, если в его действиях не содержится иного состава преступления"⁵, что фактически освобождает похитителя от судебного преследования.

Данное основание освобождения от уголовной ответственности имеет важное превентивное значение. По смыслу ст. 31 УК такие действия нельзя считать добровольным отказом от совершения преступления, поскольку преступление уже окончено. Это самостоятельное основание — добровольное освобождение означает, что похититель, сознающий возможность дальнейшего удержания потерпевшего, отказывается от этого и отпускает похищенного. Мотивы освобождения потерпевшего не имеют значения. Однако такое освобождение похищенного не может быть обусловлено достижением виновным преступного результата, ради которого совершалось это преступление. То есть, по смыслу закона под добровольным освобождением похищенного лица следует понимать такое освобождение, которое последовало в ситуации, когда виновный мог продолжить незаконно удерживать похищенного, но предоставил ему свободу.

Предусмотренное обстоятельство, исключающее освобождение от уголовной ответственности — «если в его действиях не содержится иного состава преступления», следует понимать таким образом, что при добровольном освобождении похищенного виновный не несет ответственности именно по ст. 126 УК, но не за другие преступления, совершенные, например, в связи с этим похищением — причинение различной степени тяжести вреда здоровью потерпевшего, угон транспортного средства, изнасилование, вымогательство и др.

² Система «Гарант» - <http://base.garant.ru/10107062/5f08c3e52eef1830ad77d4c9445c156b/>

³ Статья 126. Похищение человека // Уголовный кодекс, №63-ФЗ.

⁴ Парог А.И. Постатейный комментарий к УК РФ. 2-е издание, исправленное и дополненное – М., Эксмо, 2019.

⁵ Статья 126. Похищение человека // Уголовный кодекс, №63-ФЗ.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Изабелла Шангина. Русская свадьба. История и традиция. — Азбука-Аттикус, 2017. — С. 17—20.
2. Система «Гарант» - <http://base.garant.ru/10107062/5f08c3e52eef1830ad77d4c9445c156b/>

3. Статья 126. Похищение человека // Уголовный кодекс, №63-ФЗ.
4. Парог А.И. Постатейный комментарий к УК РФ. 2-е издание, исправленное и дополненное – М., Эксмо, 2019. – 720с.
5. Статья 126. Похищение человека // Уголовный кодекс, №63-ФЗ.

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CRIME IN THE FIELD OF TAXATION: CERTAIN ASPECTS**Hmyrin A.***Candidate of Law,**University of the SFS of Ukraine***DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-25-27****Abstract**

This article notes that crime in the tax system in the general crime system requires a separate study. Each part of the system must be considered as a separate system, and each component of the system is one component of a broader system. This approach can be applied to the tax system. The tax system is considered as a set of taxes, fees, other payments and contributions to the budget and state trust funds, taxpayers and bodies that control the correctness of the calculation, completeness and timeliness of their payment in the manner prescribed by law.

It is also noted that modern crime has become more mobile, flexible, and criminals themselves are more experienced and active in

introducing new forms, types and methods of criminal activity. Thanks to modern technologies for the expansion of the information space, there is a continuous professionalization of criminal activity. Given this situation, the geopolitical situation, the imperfection of the national system and legal policy to prevent crime, our state is becoming a zone conducive to the illegal activities of the underworld.

Keywords: criminological factors, criminal offense, tax crime, economic security.

Analyzing crime and its individual types, it can be stated that it poses a challenge to the national security of Ukraine, significantly reducing the security of our society as a whole.

A rather serious problem of crime can be traced especially at the level of the country's border areas, those bordering on the borders of other states. Thus, in recent years, not only the situation with crime has worsened, but also its transformation into new forms and types; the degree of public danger of general crime increases; criminals began to use weapons more often; during the commission of criminal offenses, the use of modern technological processes, the most effective achievements of science and technological progress has become widespread; there has long been a tendency to the emergence of such a phenomenon as specialized crime in a particular region; migration processes of crime within the country, from one region to another are traced; transnational cooperation between criminal groups and other types of crime transformation are taking root and spreading. Crime is a threat to the security of all spheres of society, harms the rule of law, adversely affects social, cultural and economic development, significantly increases the level of social tension in the country and its regions. The most pressing problem of our time for our state is the social state of crime, which threatens the economic security of the state. At the present stage of development of Ukrainian society, radical reforms are underway, covering European integration and decentralization processes. Law enforcement agencies are introducing new standards in their

activities. In such conditions of transformations and reforms, the most effective measures to prevent crime are regional programs [1].

Thus, as we see, at the present stage of development, Ukraine has faced new

geopolitical and criminological problems associated with military aggression, violations of the territorial integrity of the country; encroachments on the inviolability of its state borders; increases in overall crime; proliferation of terrorist threat, murder, significant level of smuggling, uncontrolled circulation of weapons, drugs, human trafficking. In other words, there is a kind of mutation in crime. Quantitative and qualitative indicators of the state of crime are changing. The activity of modern crime extends to the entire territory of Ukraine and abroad. Modern crime has become more mobile, flexible, and criminals themselves are more experienced and active in introducing new forms, types and methods of criminal activity. Thanks to modern technologies for the expansion of the information space, there is a continuous professionalization of criminal activity. Given this situation, the geopolitical situation, the imperfection of the national system and legal policy to prevent crime, our state is becoming a zone conducive to the illegal activities of the underworld [1].

Given the above, it should be noted that crime in the tax system in the general crime system requires a separate study. Guided by the philosophical concept of the system as "a set of elements that are in relationships and connections with each other, forming a whole,

unity", and taking into account that each part of the system in turn is considered as a separate system and each component of the system is one component of a broader system. This approach can be applied to the tax system. The tax system is considered as a set of taxes, fees, other payments and contributions to the budget and state trust funds, taxpayers and bodies that control the correctness of the calculation, completeness and timeliness of payment in the manner prescribed by law [2].

The essence, structure and role of the tax system are determined by the tax policy, which is the exclusive right of the state, which conducts it in the country independently, in accordance with the objectives of socio-economic development. Due to taxes, benefits and financial sanctions, as well as duties and responsibilities, which are an integral part of the tax system, the state sets uniform requirements for efficient management in the country. the more convenient it is for those who pay taxes and for those who perform control functions [2].

When making a criminological description of crime in the tax sphere, it is necessary to first address the criminal offense of evasion of taxes, fees and other mandatory payments. The legal features of this type of criminal offense are defined in Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine. The object of criminal encroachment of this type is public relations in the field of taxation, arising in the course of economic activity and designed to promote the proper functioning of the tax system of the state.

The budget of the corresponding level or the state trust fund which is carried out by payers in the order and on the conditions determined by legislative acts.

According to the current legislation, the objects of taxation include income (profits), value added products (works, services), value of products (works, services), property of legal entities and individuals and other objects defined by the legislation of Ukraine. Tax evasion as a mercenary criminal offense is characterized by interrelated features: actions in the form of tax evasion; consequence in the form of causing damage to the state interests of significant, large and especially large losses; there are signs of a mandatory causal link between the act and the consequences.

According to the law, taxpayers are responsible for the correct calculation, timeliness of payment of taxes and compliance with tax regulations, for violation of which, depending on the degree of public danger and the amount of funds in the form of material damage, administrative liability under Art. 164-1KpAP "Evasion from filing a declaration of income", Art. 165-1 of the Administrative Code "Evasion of registration in the bodies of the Pension Fund of Ukraine, the Social Insurance Fund of Ukraine payers of compulsory insurance premiums and violation of the calculation and payment of social insurance contributions" or criminal liability under Article 212 of the Criminal Code [3].

In the system of elements of criminological characteristics there are ways to evade taxes. More than fifty ways of committing such criminal offenses are defined in criminal law practice and scientific publications. However, they are insufficiently systematized by types of taxation, subjects of criminal offenses and

other grounds that are necessary for a better classification of the act.

The tax legislation determines the procedure and terms of recalculation of the relevant tax liability. Actions that characterize the criminal offense of tax evasion are failure to file tax returns, concealment of taxable items, underestimation of the value of taxable items. Without filing tax returns, officials of the business entity and individuals are characterized by the fact that within the period prescribed by law do not file with the territorial tax administrations of the relevant tax returns and calculations, with the aim of evading taxation. Acts of concealment of taxable objects are that officials of business entities and individuals do not pay taxes and other non-tax payments that they, according to current legislation, had to pay to the state. Underestimation of the value of taxable objects is characterized by partial non-payment of taxes and non-tax payments.

In case of tax evasion, officials of business entities of enterprises, organizations, institutions, regardless of ownership, who, according to the law, are obliged to keep accounts and prepare reports on financial and economic activities, are subject to criminal liability. tax returns and other documents related to the calculation and payment of taxes to the budget. These can be business leaders, their deputies, chief accountants and their executives. Subjects of a criminal offense in the field of taxation may also be other persons [3].

Regarding the main determinants of criminal offenses, in the field of taxation there are reasons and conditions that distribute by their origin both domestic and international mechanisms of determination as forming, provoking and contributing to socio-economic and moral-psychological origin and those derived from law.

The recommendations of UN congresses emphasize the importance of such an approach to classifications, guided by leading international experience in the prevention of criminal offenses. Characterizing the socio-economic, organizational, moral, psychological and legal causes and conditions of criminal offenses in the field of taxation, determine their significance in specific circumstances during the determination.

The first group of determinants includes public debt growth, economic crisis and shadowing, impoverishment, miscalculations of tax reform.

The determinants of the second group include: legal nihilism, the cult of accumulation of money in any way, miscalculations of public information policy, citizens' distrust of tax authorities, lack of public understanding of the importance of taxes. In the scientific professional literature point out the discrepancy between the small size of fines and large economic benefits from tax crimes, which can also be attributed to the determinants of tax crimes, even aware of the criminal prosecution [4].

Understanding the crime situation in the field of taxation, the state develops and implements prevention measures. Programs are being developed that address all crime in general and the tax sphere in particular. At the state level, programs are being implemented to combat poverty and unemployment, support entrepreneurship, cultural and educational nature to increase the level of moral awareness and responsibility of citizens,

neutralize the criminal influence of the media and develop legal awareness among the population. payment of taxes, and at the same time tax criminal offenses in Ukraine is called instability and imperfection of tax legislation. The constant expectation of tax increases forces taxpayers to underestimate their tax liabilities in advance, and in general, any change in tax law encourages caution if the taxpayer is, of course, interested in paying less. The imperfect mechanism of taxation and its separate components allow to look for and apply various ways of evasion of payment of taxes and fees. Also, an insufficiently thought-out mechanism for calculating and paying taxes makes it possible to use various schemes of committing offenses in the field of taxation [5].

Priority measures to be taken include optimizing tax pressures, improving tax legislation and ensuring legality and a balanced approach to the use of tax benefits. They also point to the need to intensify work to clarify the law, its regulatory and protective components. Today there is a need to take measures to stimulate tax compliance with taxpayers, it is also worth reconsidering the ideology of the relationship between business and tax authorities. The issue of improving anti-corruption mechanisms in the tax sphere remains open. Legal measures, in particular criminal law, deserve special attention [4].

It is worth paying attention to the specificity of tax criminal offenses. This feature is manifested in the fact that their detection is possible only through tax audits, audits, examinations. And the very fact that such a criminal offense was committed can be discovered over time. It will take months, sometimes years.

This should lead to the need to optimize ways to detect tax crimes. Among them are the analysis of tax and accounting documentation. Since it follows from

such a criminal offense, the fact and the result of criminal acts are reflected in tax, accounting or financial documents as the main carriers of information about the tax offense, the mechanism of its commission and the range of persons involved [6].

Conclusion. Thus, as practice shows, one of the most problematic areas for crime prevention is tax crime. To reduce crime in the field of taxation, it is necessary to continue to improve the taxation system, identifying existing criminogenic factors for their further elimination.

REFERENCES:

1. Бабенко А. М. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах причорномор'я материкової України. URL: <http://dspace.odu.edu.ua/bitstream/1234589/1234/202019.pdf> (дата звернення: 04.03.2021).
2. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9272/> (дата звернення: 23.02.2021).
3. URL: <https://buklib.net/books/30913/> (дата звернення: 03.03.2021).
4. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9394/1/Ivanov_2015.pdf (дата звернення: 23.02.2021).
5. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25985/1/%d0%a1%d0%bb%d0%b0%d0%b1%d0%b8%d0%ba%20%d0%90.%d0%9f.pdf> (дата звернення: 23.02.2021).
6. Типові слідчі ситуації та особливості методики розслідування. URL: https://studme.com.ua/167304267541/pravo/tipovye_sledstvennye_situatsii_osobennosti_metodiki_rassledovaniya.htm#44 (дата звернення: 23.02.2021).

PREVENTION OF CORRUPTION IN THE DEFENSE SECTOR WITH INVOLVEMENT OF PUBLIC CONTROL

Podskrebkina K.

graduate student of the Department of Criminal Law and Criminology of the University of the State Fiscal Service

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-27-29

Abstract

This article examines the legal framework for public control in the field of defense, the powers of public control and the effectiveness of control in modern conditions. It is proved that public control in the defense sector has low efficiency, and that public control activities are poorly regulated. It is determined that Public Control is an effective mechanism for combating corruption. Scientific research on the implementation of public control in the defense sector is necessary for the formation of specific proposals to improve existing legislation and introduce new measures to prevent corruption. It is investigated that the main reasons for the spread of corruption in the defense sector in Ukraine are low efficiency of anti-corruption bodies, non-compliance with anti-corruption legislation, lack of law enforcement and judicial reform, simplification of procedures or neglect of rules in case of urgency of certain defense requirements.

Keywords: public control, corruption, public expertise, mechanisms of public control, defense sector.

The purpose of the article. To study the ways of civil society influence on the prevention and counteraction of corruption in the defense sector of Ukraine and to formulate proposals for improving the current legislation in this area.

Problem statement. In the current conditions of counteracting Russian aggression, the Armed Forces of Ukraine are assigned a significant number of extremely important state tasks related to the territorial integrity and sovereignty of Ukraine. The productive activity of

this formation is of special importance, so such phenomena as corruption are unacceptable in peacetime and especially in times of armed conflict. Public control is an effective mechanism for combating corruption. Scientific research on the implementation of public control in the defense sector is necessary for the formation of specific proposals to improve existing legislation and introduce new measures to prevent corruption.

Analysis of recent research and publications. Problems of corruption have been studied in many works of such scientists as A. Boyko, M. Khavronyuk, M. Melnyk and many others. In their research, they revealed the topic of the determinants of this phenomenon and the mechanisms of its prevention. Some problems of public control and its effectiveness in combating corruption were studied by O. Musienko, A. Tinkov, N. Pidberezhenyuk, M. Kinash. However, they have not explored ways to prevent and combat corruption in the defense sector through a public oversight mechanism. In the EU. The factor of systemic corruption and ineffective state struggle against this phenomenon significantly undermines the authority of Ukraine both in the middle of the country and in the foreign policy arena.

According to a poll conducted in November 2015 by Transparency International Ukraine, the defense sector is ranked among the 10 most corrupt spheres of socio-political life in Ukraine, namely: corruption during conscription at military enlistment offices, corruption when crossing the border in anti-terrorist operation zone. If this study were conducted today, it would most likely cover an even greater number of corrupt activities in the defense sector.

Among the main reasons for the spread of corruption in the defense sector in Ukraine are low efficiency of anti-corruption bodies, non-compliance with anti-corruption legislation, lack of reform of law enforcement and judicial system, simplification of procedures or neglect of rules in case of urgency of certain defense requirements [1]. According to international recommendations, in such circumstances, the most effective way to combat corruption is to involve civil society institutions. Public organizations have the right to exercise public control over the activities of public authorities, to disclose the facts of corruption and to form an ideology of intolerance to corruption.

To date, in the scientific literature there are many interpretations of the concept of public control, because scientists have not come to another common opinion. Public control can be considered as a kind of control exercised by public organizations or individual citizens or as a system of civil society relations with the state, based on the accountability of state bodies to non-governmental organizations (public organizations, ordinary citizens, independent think tanks, media). Also, public control can be considered as a form of social activity of citizens, not due to the actions of the government, the direct participation of citizens in public policy as a sphere of communication between government and citizens [3].

There is no definition of public control in the legislation. An attempt to form a definition of public control was made in the draft Law of Ukraine "On Public Control", where public control means the activities of public control over the supervision, inspection and evaluation of public control for compliance with the requirements of Ukrainian legislation and public interests [1].

Public control as a mechanism for combating corruption involves the sequence of actions of citizens and their associations in order to identify and stop the facts of corruption.

According to the above-mentioned draft law, public control is carried out by conducting such general procedures as hearing reports on the results of work; public hearings; public monitoring and such special procedures as public expertise, public inspections, public investigations. In practice, public entities generally use general procedures, but special ones are still more effective. They, in turn, are the most resource-intensive, primarily because they require not only human but also material resources.

Some control entities provide their own resources to control their activities. An example is the Public Council under the Ministry of Defense of Ukraine. This body is a temporary advisory body created to promote public participation in the formation and implementation of state policy in the military sphere. However, the effectiveness of public control, which is carried out through the provision of resources by the object of control is quite questionable [2].

First, the Public Council is authorized to carry out only a few of the mechanisms of public control, namely: public expertise, public monitoring and initiation of public hearings, which, in turn, is insufficient for effective control. Mechanisms such as public scrutiny and public investigations, which can be very effective in preventing corruption in the defense sector, have been overlooked.

Secondly, the decisions of the Public Council are of a purely recommendatory nature. The current regulations do not provide for any kind of liability for failure to take into account the proposals of the Public Council or at least the conclusions of the public examination. The activities of this body are mainly limited to the preparation and submission of proposals and the organization of public consultations with the Ministry of Defense.

Third, in the last nine years, the Public Council under the Ministry of Defense has conducted only one public examination, ie a special procedure of public control, which provides for research, analysis and evaluation of documents and materials on the activities of public control. in order to determine the effectiveness of such activities and its compliance with applicable law and public interests.

And, of course, a significant drawback is the fact that the subject of control depends on the issue of resource provision. Financial, material and other support of public control procedures should be provided not by the authority, but by the society itself.

Thus, bodies established for the purpose of exercising public control on the initiative and with the assistance of the object of control itself are doomed to low efficiency.

Speaking more specifically about public control in the Armed Forces, it is worth noting a significant gap in the absence of subjects of public control over the activities of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine and its subordinate units. Today there is a need to create a permanent independent body of public control focused on covering the facts of corruption in the military sphere. It is very important that this body has its own resources and authority to apply all existing procedures.

The second significant gap is the lack of a legal act that would regulate the mechanisms of public control, rights and responsibilities of its objects and subjects. Regulatory regulation of public control can contribute to the quantitative and qualitative growth of public associations, institutional and resource capacity, improvement of control technology. The lack of a solution

to this issue deprives us of the most effective tool in the field of preventing corruption.

Conclusions. Thus, in modern realities, public control is underdeveloped, in the defense sector it is only imitated. To improve the effectiveness of public control, it is first necessary to create proper legal regulation of the mechanism of this control, then create favorable conditions for the existence of subjects of control and their proper functioning.

REFERENCES:

1. Про громадський контроль: Проект Закону України №6246 від 11.10.2004р.
2. Положення про Громадську раду при Міністерстві оборони України від 18.10.2017р.
3. Кінаш М.М. Громадський контроль як механізм протидії корупції: проблеми реалізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 29. Том 2. 2014. С. 72-74.

PROBLEMS OF RECIDIVISM PREVENTION JUVENILE PROBATION

Khrystych I.

graduate student of the Department of Criminal law and criminology of UDFS of Ukraine

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-29-32

Abstract

This article highlights the effectiveness of the institution of probation as a mechanism for preventing recidivism of juveniles. A study of the legal framework as the basis of the probation service, the relationship between the system of supervision and social and educational measures and changes in the process of correction and resocialization. The positive social effect on probation subjects has been clarified. The need to introduce the institution of probation as a tool for the humanization of criminal justice in relation to recidivism of juveniles is noted.

The article examines probation as a new tool in the mechanism of prevention of recidivism among juveniles. The main idea is not punishment, but assistance in the rehabilitation and resocialization of a minor - it is covered through the use of a system of alternative types of punishment in combination with supervision and social and educational measures. Thus, juvenile probation is an effective system of supervisory, social, educational and preventive measures that allows for the effective prevention of juvenile delinquency.

In this context, attention should also be paid to the type of probation, such as penitentiary, which is manifested in the provision of social assistance to juveniles released from prisons. But, unfortunately, to confirm the effectiveness of the probation service in this direction, it is impossible to provide statistics. The core of probation activities for minors is the implementation of probation programs, which is a set of measures aimed at correcting social behavior or its individual manifestations, the formation of socially favorable personality changes. Relevant court decisions are submitted to the center, which is a subdivision of the probation body. According to this decision, the sector staff summon the convict, acquaint him with the procedure and conditions of either serving a sentence or release from probation, as well as conduct social and educational work according to an individual plan, taking into account the assessment of the risk and needs of the juvenile.

Keywords: probation, criminal justice, recidivism of juvenile delinquency, resocialization of convicts, criminal offenses.

On May 10, 2018, the Ministry of Justice held a constituent meeting of the working group on the development of bylaws on the effective implementation of the penitentiary system for juveniles on the basis of the Interdepartmental Coordination Council for Juvenile Justice. The meeting was attended by the adviser of the Interdepartmental Coordination Council - Ph.D. Solomiya Starosolska, Director of the Probation Center - Oleh Yanchuk, representatives of the Ministry of Justice of Ukraine, the Ministry of Social Policy of Ukraine, the Ministry of Education and Science of

Ukraine, the Administration of the State Penitentiary Service of Ukraine, the Presidential Commissioner for Children's Rights, NGOs. The members of the group discussed the new procedure for the implementation of penitentiary probation in Ukraine, as well as future plans for the development of guidelines for its use.

In particular, the meeting discussed a new procedure for cooperation between penitentiary institutions, probation authorities and social care entities in preparation for the release of persons serving sentences of imprisonment or imprisonment for a certain period.

Iryna Yakovets, First Deputy Director of the Probation Center, noted that the adopted Procedure will allow to help convicts much more effectively not only to socialize but also to reduce the risk of recidivism after their release from prisons. "The new Order gives us access to personal affairs, which will allow us to promote socialization and fulfill our responsibilities more effectively. In addition, we will facilitate the provision of social services to prisoners, in particular by clarifying procedures and appeals. Currently, the social and educational service in the colonies does not have enough staff and resources to prepare for the release of all convicts. Probation will take over part of this burden," Iryna Yakovets said [1].

The participants of the meeting discussed that after the adoption of the new Procedure, information on its application will be collected, and after that methodological recommendations for the use of penitentiary probation, in particular, for minors, will be developed. In addition, another working group of the Interagency Coordination Council on Juvenile Justice is developing a methodology for assessing the risks and needs of juveniles in correctional facilities. These tools will comprehensively and effectively promote the adaptation of children after educational institutions. The members of the working group discussed that penitentiary probation mechanisms still need to be improved over time. It is currently proposed to consider proposals for the participation of employment centers in the preparation of persons for dismissal, as well as the creation of additional training activities that would allow persons in detention to explore new opportunities. [1].

Since the introduction of the probation institute in Ukraine in 2015, the question of creating a new system of work with minors who are in conflict with the law has arisen. That is, imprisonment is used as a last resort. Such an institution as juvenile probation is quite new and progressive in the legal system of Ukraine, and therefore little studied. Some scientists, such as I.G. Bogatyrev, VM Burdin, VV Василевич, B.B. Zemlyanska, VV Kovalenko, T. Marshall, IM Михайлова, M.I. Хавронюк, Д.В. Yagunov et al., Developed scientific statements on the practical aspects of probation in Ukraine. However, researchers have not paid enough attention to the role of juvenile probation as a factor in preventing juvenile delinquency. The aim of the study is to analyze the activities of the established institute of juvenile probation as an effective tool for correcting juvenile convicts, preventing them from committing repeated criminal offenses, as well as their resocialization and reintegration. Probation (from the Latin. Probatio - probation) - a legal category of international law that defines the name and activities of the institution, whose competence has historically been to organize work with persons convicted of a criminal offense and sentenced to punishment, excluding imprisonment, or released from -under custody. According to IM Mikhailova, in a broad sense, it is possible to understand the institution of probation as a form of social and legal control, which combines measures of educational influence on criminals who are at large in probation [3].

Overcoming juvenile delinquency is one of the most socially acute issues of Ukrainian society. Over

the past 15 years, there has been a tendency to reduce juvenile delinquency. Until 2004, 31-33 thousand crimes committed by minors and with their participation were registered in Ukraine every year. Since 2005, the number of such crimes has decreased to 26.5 thousand, and in 2006 this figure reached 20 thousand. Since 2009, the downward trend has become even more noticeable: 15,445 crimes committed by minors have been registered (share - 5, 2%), then in 2010 - 17342 crimes (share - 5.3%) [2], in 2011 - 17846 (share - 5.6%), in 2012 (until 20.11.2011) - 14,238 crimes (share - 5.0%) [3]. During 2013–2018, the statistics were as follows: in 2013, the number of juvenile crimes was 8781 (share - 1.5%), in 2014 - 7467 (share - 1.4%), in 2015 - 6647 (1.3%), in 2016 - 5230 (0.9%), in 2017 - 5608 (1.1%), in 2018 - 4750 (0.9%) [4].

Despite the visible positive trend, it should be noted that such a decrease in juvenile delinquency is due not only to its actual decline, but also a gradual decrease in population, migration among the younger generation, lack of official statistics from the regions of the anti-terrorist operation - occupied Luhansk and Donetsk areas, ARC. Minors as a special social group are the formative basis of the present and future of the Ukrainian nation, so the change of anti-social attitudes of this category of criminals for the rehabilitation and reintegration of children who have committed offenses in the community should be under the auspices of mercy. World practice shows that the principle of "punish, not imprison", which is further transformed into re-education and warning against re-offending, is successfully implemented through the legal institution of probation. The essence of probation is to impose a range of restrictions and obligations imposed by the court on the offender for the purpose of his social rehabilitation [6].

During the supervision in the probation bodies 1228 minors were registered, 1002 persons are registered, 166 persons are clients of the juvenile sectors, 970 persons are released from serving a probation sentence, 32 persons are sentenced to community service, 1 person is released serving a probation sentence, 6 convicts who have committed repeated crimes after reviewing the procedure and conditions of serving a sentence. The main purpose of such centers is the introduction and implementation of probation programs based on international standards for the protection of the interests of the state, society and man with the use of measures aimed at correcting convicted or suspended juveniles, prevention and prevention of recidivism. Centers according to the standard of an effective model of juvenile probation, according to the Ministry of Justice of Ukraine, implement their tasks and functions in the form of assessing the risks and needs of minors, compile a pre-trial report on such persons, develop procedures for juvenile probation staff, develop methods of gender-oriented work with minors , cognitive-behavioral approach, motivational counseling and correctional and preventive programs "Anger Management", "Learning to manage emotions", "Choice for change", "Life skills". In addition, special tools of probation have already been developed taking into account the

age and socio-psychological characteristics of this category of convicts: risk assessment of repeated criminal offenses, pre-trial report, probation programs. Statistics illustrate that since the beginning of the year on 01.03.2019 within the pre-trial probation for pre-trial reports received 468 court rulings, 302 pre-trial reports, 270 of them prepared with the participation of the accused, 278 - with the conclusion of the possibility of correction without restriction or imprisonment [8].

The legislative definition of probation is a system of supervision and social-educational measures applied by a court decision and in accordance with the law to convicts, execution of certain types of criminal punishments not related to imprisonment, and providing the court with information characterizing the accused. According to Art. 12 of the Law, probation for minors is probation for persons aged 14 to 18, carried out taking into account the age and psychological characteristics of minors [7].

In the section "Basic measures for the development of criminal justice for minors" the Decree of the President of Ukraine provides a list of the following probation measures: 1) improvement of preventive and preventive work; 2) creation of an effective system of rehabilitation of juveniles who have committed offenses, with the aim of their re-education and resocialization. The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the action plan for the implementation of the Concept for the Development of Juvenile Justice in Ukraine. The central provision is paragraph 4 of the Order - the establishment of a probation service, one of the functions of which should be to ensure adequate patronage of juveniles serving sentences in special educational institutions or released from them, to promote their social adaptation and reintegration. Since 2010, within the framework of the partnership between the Ukrainian and Canadian groups on the project of reforming the criminal justice system for juveniles, methods and work programs used in juvenile probation have been developed, and a model of a juvenile probation center has been developed. The normative basis is the Decree of the President of Ukraine "On the Concept of Criminal Justice for Juveniles in Ukraine" dated 24.05.2011 № 597/2011 and the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the action plan for the implementation of the Concept for the development of criminal justice for juveniles in Ukraine" dated 12.10.2011 № 1039-r. At the time of the adoption of these two legal acts, no basic provisions had been developed for the establishment of a separate institution, such as a probation body, but the foundations for its further formation had been laid [9; 10].

Probation as a new tool in a mechanism for preventing crime among juveniles proves its effectiveness and is quite justified. The main idea is not to punish, but to help the rehabilitation and rehabilitation of a minor - is highlighted through the application of an alternative punishment system in combination with supervisory and social and educational measures. Consequently, juvenile sampling is the effective system of supervisory, social, educational and preventive measures, which enables effective prevention of juvenile crime.

It is also worth paying attention to probation, as a penitentiary, which is manifested in the provision of social assistance to minors who are released from prisons. Unfortunately, it is not possible to provide statistics to confirm the effectiveness of the probation service in preventing the recurrence of minors. The basis of probation for minors is the implementation of relapse prevention programs, which is a set of measures aimed at correcting social behavior or its individual manifestations, the formation of socially favorable personality changes. Relevant court decisions are submitted to the relevant structural units of probation for execution. According to these decisions, employees summon the convict, acquaint him with the procedure and conditions of serving a sentence or release from probation, as well as conduct social and educational work according to an individual plan, taking into account the risk and needs of the juvenile. It is significant that all visitors to the probation department are its clients, they are not treated as criminals, ie the treatment of minors here is significantly different from the treatment in places of imprisonment. Qualified and specially trained staff of juvenile probation centers, taking into account the peculiarities of adolescence, based on the theory of juvenile delinquency and developed methods for assessing the risks of recidivism: conducts interviews with minors to gather information, establish contact and maintain trusting relationships persons; provides acquaintance of minors with educational and preventive programs; performs cognitive-behavioral intervention and work with adolescents in view of their traumatic experience; conducts motivational counseling. Applying an individual approach to juveniles who are in conflict with the law and neutralizing the factors that contributed to their offenses can significantly reduce the risk of re-offending and imprisonment. Statistics show that only a small proportion of juveniles registered with probation and receiving assistance at juvenile probation centers relapsed.

So, as we see, the main functions of probation in addition to preventing recidivism are resocialization and correction of convicted juveniles that takes place in the community, without isolation from society, separation from family, communication with peers, which prevents harm to psycho-emotional state and does not distort consciousness. and values. Due to the humanization of the approach to punishing juveniles through the use of probation, modern scholars and practitioners identify a number of significant changes, namely: the involvement of minors in various socially useful activities, which instills a positive attitude to their duties and forms a sense of responsibility; study of new forms of social interaction; development of socially useful hobbies; mastering the prescriptions of moral and legal norms as their own life attitudes; psychocorrection through training programs, which lays the foundations of knowledge, skills, abilities and guidelines necessary to change risky behavior. Under modern conditions, Ukrainian society needs to develop new approaches to improving the system of criminal justice for minors, which meets international standards.

REFERENCES:

1. <https://minjust.gov.ua/news/ministry/uminyusti-obgovorili-mojlivosti-zaprovadjennya-sistem-penitentsiarnoi-probatsii-dlya-nepovnnolnitnih>
2. Аналіз статистичних даних щодо стану та структури злочинності в Україні / Департамент інформаційних технологій МВС України. URL: http://old.mvs.gov.ua/ua/pages/172_Stan_ta_struktura_zlochinnosti_v_Ukraini_2005_2006_rr.htm.
3. Аналіз статистичних даних щодо стану та структури злочинності в Україні / Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/article/717134>.
4. Аналіз статистичних даних про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування / Генеральна прокуратура України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&li-bid=100820&c=edit&c=fo.
5. Михайлова І. Пробація щодо неповнолітніх як механізм запобігання злочинам неповнолітніх. Національний юридический журнал: теорія і практика. 2014. С. 224–229. URL: <http://www.jurnal-uljuridic.in.ua/archive/2014/6/51.pdf>.
6. Василевич В.В., Михайлова І.М. Кримінологічне обґрунтування запровадження інститутів в'дновного правосуддя та пробації в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 3. С. 45–49. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/721/1/6.pdf>.
7. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
8. Аналіз статистичних даних щодо пробації в Україні / Міністерство юстиції України. URL: http://www.probation.gov.ua/?page_id=3243#1553520003378-125089cb-984b.
9. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента України від 24 травня 2011 р. № 597/2011 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>.
10. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. № 1039-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-2011-%D1%80>.

LEGAL APPLICATION QUESTIONS OF DISCIPLINARY PENALTIES IS TO ARBITRAGE MANAGING IN UKRAINE

Panchenko V.

PhD in Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Private International law and Comparative law Department, Yaroslav Mudryi

National Law University, Ukraine, Kharkiv

<http://orsid.org/0000-0002-9348-4547>

ПИТАННЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ ДО АРБІТРАЖНИХ КЕРУЮЧИХ В УКРАЇНІ

Панченко В.

кандидат юридических наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного

юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна, Харків

<http://orsid.org/0000-0002-9348-4547>

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-32-36

Abstract

In the article a study is undertaken of organizational and legal questions of legal application of disciplinary penalties is undertaken at bringing in to disciplinary responsibility of the arbitrage managing on results of professional activity. The current legislation of Ukraine is system analysed, in particular Code of Ukraine from procedures of bankruptcy. A legislative vagueness in relation to bringing in to disciplinary responsibility of the arbitrage managing and absence of clear normative interpretation is certain in relation to application of disciplinary penalties to arbitrage managing in a sphere of procedures from bankruptcy.

Анотація

У статті проведено дослідження організаційно-правових питань правозастосування дисциплінарних стягнень при притягненні до дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих за результатами професійної діяльності. Системно проаналізовано чинне законодавство України, зокрема Кодекс України з процедур банкрутства. Зроблено висновки щодо законодавчої невизначеності притягнення до дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих та відсутність чіткого нормативного тлумачення стосовно застосування дисциплінарних стягнень до арбітражних керуючих у сфері процедур з банкрутства.

Keywords: the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, arbitrage managing, disciplinary to the commission, disciplinary penalty, public organ in bankruptcy sphere.

Ключові слова: Кодекс України з процедур банкрутства, арбітражний керуючий, дисциплінарна комісія, дисциплінарне стягнення, державний орган з питань банкрутства.

Постановка проблеми.

Важливою складовою задля більш ефективної та належної реалізації механізму притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності, що забезпечує дотримання прав арбітражних керуючих та інших учасників процесу, є дисциплінарні стягнення.

За законодавством України дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу щодо обрання, затвердження або призначення на певну посаду конкретного працівника [2], тобто дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявленням дисциплінарного проступку, за порушення трудової дисципліни, передбаченої правилами трудового розпорядку, дисциплінарним статутом або іншим дисциплінарним регламентом.

Арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності [3], більш того за законодавством України у справах про банкрутство арбітражні керуючі призначаються господарськими судами, а винагородою за їх незалежну професійну діяльність є кошти від кредиторів, боржників або ж частина ліквідаційної маси.

Рішення про застосування дисциплінарного стягнення до арбітражного керуючого згідно з Положенням про Дисциплінарну комісію арбітражних керуючих, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 25 вересня 2019 року № 2993/5, приймає дисциплінарна комісія [7]. Застосування до арбітражних керуючих дисциплінарних стягнень здійснюється згідно з Порядком здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 06 грудня 2019 року № 3928/5 [8], який поширюється на арбітражних керуючих, а також осіб, які проводять перевірку діяльності арбітражного керуючого або можуть бути залучені до проведення перевірки діяльності арбітражного керуючого у випадках, передбачених цим Порядком.

Із зазначеного вище треба відмітити те, що орган, який притягує арбітражних керуючих до дисциплінарної відповідальності, не приймає рішення про застосування дисциплінарних стягнень до них. Відповідне рішення приймає дисциплінарна комісія [3], що можна вважати наявністю подвійності рішень про застосування і накладання дисциплінарних стягнень до арбітражних керуючих.

Актуальність теми дослідження. Законодавча невизначеність щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих та відсутність чіткого тлумачення стосовно застосування дисциплінарних стягнень до арбітражних керуючих у сфері процедур з банкрутства зумовили необхідність проведення аналізу законодавства України у сфері процедур з банкрутства та неплато-

спроможності задля роз'яснення та належної правової визначеності окреслених проблемних питань.

Стан дослідження. Науково-практичний аналіз проблемних питань забезпечення застосування дисциплінарних стягнень при притягненні до дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих в Україні є важливими й актуальними як в теоретичному розумінні, так і в практичному застосуванні, здійснюється багатьма вітчизняними вченими, серед яких слід назвати Бірюков О., Донченко О., Лукашук В., Марченко Є., Ольшанська О., Підгородецька А. та інші.

Метою і завданням статті є дослідження проблемних питань застосування дисциплінарних стягнень при притягненні до дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих в Україні, системний аналіз чинного законодавства України у сфері процедур з банкрутства та неплатоспроможності, роз'яснення законодавства задля належної правової визначеності окреслених проблемних питань.

Виклад основного матеріалу. За законодавством України одним із видів юридичної відповідальності є дисциплінарна відповідальність, категорійна визначеність якої передбачена, зокрема трудовим законодавством і регулюються Кодексом законів про працю України [2], що саме і врегулює відносини між роботодавцями та працівниками. Змістовність дисциплінарної відповідальності у сфері трудових відносин полягає в певному обов'язку працівника за вчинення дисциплінарного проступку нести дисциплінарне стягнення за свої протиправні винні дії, застосовані до нього роботодавцем та передбачені законодавством. Отже, дисциплінарний проступок є підставою щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Відповідно до Кодексу законів про працю України дисциплінарний проступок регламентується як винне, протиправне невиконання або неналежне виконання працівником покладених на нього посадових обов'язків (порушення трудової дисципліни), за яке передбачається дисциплінарна відповідальність [2]. Дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу щодо обрання, затвердження або призначення на посаду працівника.

Так, згідно зі змістом Кодексу законів про працю України, дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявленням дисциплінарного проступку, за порушення трудової дисципліни, передбаченої правилами трудового розпорядку, дисциплінарним статутом або іншим дисциплінарним регламентом [2].

Відповідно ж до статті 21 Кодексу України з процедур банкрутства арбітражні керуючі несуть за свої дії або бездіяльність дисциплінарну відповідальність у порядку, встановленому цим Кодексом. Дисциплінарні стягнення до арбітражних керуючих

застосовує державний орган з питань банкрутства за поданням дисциплінарної комісії [3], отже як наслідок прослідковується подвійність рішень про застосування і накладання дисциплінарних стягнень до арбітражних керуючих.

Аналізуючи чинне законодавство щодо загального порядку притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності слід зауважити, що передбачені як загальна, так і спеціальна дисциплінарна відповідальність, яким властиві особливості щодо видів, порядку застосування і оскарження дисциплінарних стягнень. Загальна дисциплінарна відповідальність передбачена як Кодексом законів про працю України, так і правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємств, при цьому до працівника може бути застосовано тільки догана або звільнення як один із нормативно закріплених заходів стягнення. Виключенням можуть бути тільки ті працівники, до правового регулювання трудової діяльності яких застосовується спеціальне законодавство України або відомчі акти.

Так, законодавство щодо банкрутства та неплатоспроможності, зокрема Кодекс України з процедур банкрутства, можна вважати спеціальним стосовно арбітражних керуючих як суб'єктів трудових відносин.

Тож, найбільш поширеним порушенням для притягнення арбітражних керуючих до дисциплінарної відповідальності є відмова в проведенні перевірки, але правова визначеність кваліфікації дій арбітражного керуючого щодо такого порушення відсутня. При цьому ненадання певних документів арбітражним керуючим розглядається як відмова, що вже є розширеним розумінням зазначеного проступку. Отже, випадки притягнення до дисциплінарної відповідальності арбітражного керуючого без його вини та розширення нормативного змісту дисциплінарного проступку порушує принципи законності та неупередженості в прийнятті таких рішень.

Але також наявні і зловживання арбітражними керуючими щодо співпадіння термінів лікарняних проведення перевірок, неотримання кореспонденції, надання недостовірної інформації місце ведення професійної діяльності, спланована відсутність у період проведення перевірки за різними обставинами тощо.

Невиконання розпорядження про усунення порушень, виявлених попередньою перевіркою, в установлений строк кваліфікується як безумовне порушення, незважаючи на ступінь тяжкості вини арбітражного керуючого та об'єктивних обставин. Отже, дисциплінарною комісією не враховується весь комплекс правових дій арбітражного керуючого.

Також зустрічаються визначення розпорядження про усунення порушень термінів виплати заробітної плати керуючими санації без урахування фактичної наявності грошових коштів. Хоча законодавство чітко встановлює послідовність процесуальних дій, спрямованих на погашення вимог усіх кредиторів та їх черговість. При цьому невиконання розпорядження про усунення порушень або

не у встановлений розпорядженням строк є підставою для направлення такого питання на розгляд дисциплінарної комісії. Тобто, встановлення комісією по перевірці спеціальних строків для усунення порушень без належної обґрунтованості є певним недоліком системи запобігання здійснення порушень в цій сфері.

Отже, зміст дисциплінарних проступків повинен визначатися виключно нормами законодавства, де неприпустимим є розширене тлумачення закріплених у ньому дисциплінарних проступків, невиконання чого є наслідком порушення правової визначеності, процедурних гарантій арбітражного керуючого.

Недостатня правова визначеність проступку простежується у статті 19 Кодексу України з процедур банкрутства щодо невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків, порушення правил професійної етики арбітражного керуючого, невиконання статуту та рішень саморегулювальної організації арбітражних керуючих, при цьому визнана арбітражним керуючим професійна помилка не повинна бути підставою для відповідальності.

Аналізуючи зазначене, вбачаємо, що законодавцю не вдалося сформулювати зміст відповідних проступків без використання оціночних критеріїв з визначення належної і послідовної правозастосовчої практики. Отже, за необхідне є доповнення та нормативне закріплення положення про те, що зазначені вище порушення є підставою притягнення до дисциплінарної відповідальності, якщо вчинені умисно і визнається грубим порушенням.

При цьому, відсутність належної правозастосовчої практики притягнення до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарних стягнень до арбітражних керуючих призводить до загального регулювання відносин в цій сфері.

Для спеціальної ж дисциплінарної відповідальності є характерною можливість застосування до порушника трудової дисципліни крім догани і звільнення, ще й таких заходів дисциплінарного стягнення та впливу, зокрема, як: пониження в класному чині, пониження в посаді, позбавлення нагрудного знаку, звільнення з позбавленням класного чину, попередження про неповну службу відповідність, затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду, усне зауваження, зауваження, сувора догана, пониження в спеціальному званні на один ступінь і тому подібне [1], що може бути передбачено спеціальним законодавством.

Так, статтею 23 Кодексу України з процедур банкрутства передбачено такі види дисциплінарних стягнень як попередження, догана, тимчасове зупинення права на ведення діяльності арбітражного керуючого та позбавлення права на ведення діяльності арбітражного керуючого, що застосовуються до арбітражного керуючого [3], що є наслідком грубих порушень арбітражними керуючими, але правове визначення і перелік таких порушень в законодавстві відсутній, однак категорійне поняття використовуються контролюючими органами в актах перевірки арбітражних керуючих.

Отже, розглядаючи питання застосування до працівника як конкретного порушника дисциплінарного стягнення, слід враховувати спеціальний правовий статус, в якому перебуває цей працівник.

При правовому аналізі норм Кодексу України з процедур банкрутства, з'ясовано, що в ньому не визначено положень, які б регламентували питання трудових відносин арбітражного керуючого як працівника у розумінні щодо Кодексу законів про працю України. Крім того, арбітражний керуючий призначається господарським судом, що розглядає справу про банкрутство, і діє відповідно до положень Кодексу України з процедур банкрутства. При цьому умовою виникнення трудових відносин за законодавством України є укладання трудового договору між працівником та роботодавцем. Тобто, арбітражний керуючий, призначений судом, не є працівником в розумінні трудового законодавства України.

Окрім зазначеного, за законодавством України у справах про банкрутство винагородою арбітражних керуючих за їх незалежну професійну діяльність є кошти від кредиторів, боржників або ж частина ліквідаційної маси, в наслідок чого відносини між арбітражним керуючим та боржником мають цивільно-правовий характер і регулюються положеннями Кодексу України з процедур банкрутства.

Таким чином, навіть виконання арбітражним керуючим своєї професійної діяльності як керуючого санацією, виконуючи обов'язки керівника підприємства, не є підставою виникнення трудових відносин та відповідних гарантій до них, тобто не передбачається в такому випадку наявних трудових обов'язків при виконанні обов'язків керівника підприємства керуючим санацією.

Проте аналізуючи Податковий кодекс України, визначаємо статус арбітражного керуючого як самозайнятої особи, тому, що згідно зі статтю 10 Кодексу України з процедур банкрутства арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності, а відповідно до Податкового кодексу України суб'єкт незалежної професійної діяльності не може бути працівником, оскільки він є самозайнятою особою [6].

Враховуючи зазначене вище, арбітражний керуючий не має ознак суб'єкта дисциплінарної відповідальності у розумінні щодо Кодексу законів про працю України, а, отже, відповідальність арбітражний керуючий є спеціальною і регулюється виключно законодавством з процедур банкрутства, а саме Кодексом України з процедур банкрутства.

Розглядаючи питання застосування дисциплінарних стягнень до арбітражних керуючих, треба звернути увагу на строк давності притягнення до дисциплінарної відповідальності, який складає два місяці з моменту виявлення порушення, але не пізніше року з моменту його вчинення, згідно зі статтю 21 Кодексу України з процедур банкрутства [3]. Як наслідок правозастосовча практика з цього питання різна, практично не можливо визначити чітко момент притягнення арбітражного керуючого до відповідальності. Тобто, таким моментом можна

вважати як рішення дисциплінарної комісії, так і наказ Міністерства юстиції України як державного органу з питань банкрутства. Якщо ж вважати моментом виявлення – складання акту, то треба пам'ятати, що про дисциплінарний проступок майже завжди стає відомо раніше початку самої перевірки.

Отже, при притягненні до дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих строком виявлення дисциплінарного проступку напевно треба мати на увазі час отримання контролюючим органом інформації про такий проступок.

Необхідно зауважити, що застосування до арбітражного керуючого дисциплінарного стягнення є процедурою досить перенавантаженою, а саме складання довідки комісії з перевірки, висновку, акту з перевірки, припису чи розпорядження на підставі акту, пропозицій про внесення подання, подання до дисциплінарної комісії, рішення дисциплінарної комісії, подання та видання наказу Міністерства юстиції України, і довгою в порівнянні з коротким строком давності притягнення до дисциплінарної відповідальності арбітражного керуючого, що істотно негативно впливає на ефективність належної реалізації правового механізму притягнення до такої відповідальності.

Також виявляється недостатність процедурних гарантій при притягненні до відповідальності арбітражних керуючих, відповідно до статті 22 Кодексу України з процедур банкрутства, для участі у засіданні дисциплінарної комісії запрошується арбітражний керуючий, стосовно якого розглядатиметься подання, відповідний заявник або скаржник, які можуть давати додаткові пояснення по суті питання, але при цьому дисциплінарна комісія може прийняти рішення і без участі арбітражного керуючого, заявника або скаржника у засіданні. Тому, спираючись на положення Конституції України [5], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4] та Постанови щодо застосування Конституції України при здійсненні правосуддя [9], можна визначити в зазначеній статті Кодексу з України з процедур банкрутства порушення принципів законності та неупередженості при прийнятті таких рішень. При цьому положеннями Кодексу України з процедур банкрутства не визначається, які саме обставини повинні враховуватись при визначенні певного виду дисциплінарного стягнення, що також може негативно вплинути на правозастосування таких положень.

Висновки. Враховуючи проаналізовані положення законодавства та його правозастосування відносно притягнення до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарних стягнень до арбітражних керуючих, можна зробити висновок про подвійність рішень про застосування і накладання дисциплінарних стягнень до арбітражних керуючих, спеціальний правовий статус арбітражних керуючих, цивільно-правовий характер відносини між боржниками та арбітражними керуючими стосовно винагороди за професійну діяльність останнього, відсутність ознак трудових обов'язків арбі-

ражних керуючих при виконанні обов'язків керівників підприємств керуючими санацією та суб'єктів дисциплінарної відповідальності в розумінні трудового законодавства, перенавантаженість процедури застосування дисциплінарних стягнень до арбітражних керуючих, нормативну недостатність процедурних гарантій при притягненні до відповідальності арбітражних керуючих, що буде наслідком негативного правозастосування в цій сфері.

Адже положення Кодексу України з процедур банкрутства у застосуванні дисциплінарних стягнень до арбітражних керуючих повинні відповідати не тільки принципу правової визначеності, а й принципу законності. Враховуючи, що відповідальність арбітражних керуючих є спеціальною і регулюється виключно законодавством з процедур банкрутства, зокрема Кодексом України з процедур банкрутства, то доцільно визначити на законодавчому рівні відносно прав і обов'язків учасників притягнення до дисциплінарної відповідальності процедурні гарантії, запобігаючи при цьому нормативних зловживань як арбітражних керуючих, так і дисциплінарних органів, з урахуванням принципів верховенства права.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Види, підстави та порядок накладання дисциплінарних стягнень: позиція Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_23358 (дата звернення: 21.10.2021).
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 21.10.2021).

3. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 21.10.2021).

4. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 21.10.2021).

5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.10.2021).

6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 21.10.2021).

7. Положення про Дисциплінарну комісію арбітражних керуючих: наказ Міністерства юстиції України від 25.09.2019 р. № 2993/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1068-19#Text> (дата звернення: 21.10.2021).

8. Порядку здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих: наказ Міністерства юстиції України від 06.12.2019 р. № 3928/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1228-19#Text> (дата звернення: 21.10.2021).

9. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (дата звернення: 21.10.2021).

PEDAGOGICAL SCIENCES

WAYS TO IMPROVE THE SYSTEM OF ENVIRONMENTAL EDUCATION FOR STUDENTS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Allayarov M.

Senior Lecturer, Department of Pedagogy, Nukus State Pedagogical Institute

SINF DAN TASHQARI ISHLARDA O'QUVCHILARGA EKOLOGIK TA'LIM-TARBIYA BERISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING YO'LLARI

Аллаяров М.Ж.

катта ўқитувчи, Педагогика кафедраси, Нукус давлат педагогика институти

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-37-38

Abstract

This scientific article seeks to increase the systematic technologies of environmental education of young people through good methods. At the same time, teaching technologies have been developed separately and ways to use them in environmental education of young people are shown.

Аннотация

Данная научная статья направлена на совершенствование систематических технологий экологического просвещения молодежи с помощью хороших методов. При этом отдельно разработаны обучающие технологии и показаны пути их использования в экологическом просвещении молодежи.

Keywords: Nature, education, environment, student, pedagogy, environmental education, homeland, school.

Ключевые слова: Природа, образование, окружающая среда, ученик, педагогика, экологическое образование, Родина, школа.

Қорақалпоқ мактабларида бошланғич синф ўқувчиларининг экологик маданиятини ҳар томонлама шакллантиришда унинг шаклланганлик даражалари туғрисидаги маълумотларга ҳам ега бўлишимиз керак бўлади. Чунки, бошланғич синфлар ўқувчиларида экологик маданиятнинг дастлабки элементлари пайдо бўлади. Улар табиат, унинг гузаллигини образли тафаккур ёрдамида ҳис этади. Бу жараёнда ундаги дастлабки экологик маданият элементлари табиатни асраш, ундан зақланиш ҳисси сифатида намоён бўлади. Бу ҳиссиётлар ўқувчининг экологик маданиятини босқичма-босқич ривожлантириб, меҳнат қилиш, табиатни авайлаб асраш иштиёқини янада ривожланишига олиб келиши мумкин. Чунки ўқувчиларда экологик маданиятни таркиб топтириш уларнинг ҳаётда уз уринларини топиш, моддий оламни тушуниш, Ватан ва ватанпарварлик туйғусини қарор топтиришга ёрдам беради. Ўқувчи кундалик турмуш, оила, маҳалла, мактабда атроф-муҳит экологиясини тушуниб етишга интилади. Бу соҳадаги фикрлар олимлар уртасида кенг муҳокама қилиниб келинмоқда. Шунга кура ўқувчиларда экологик маданиятни таркиб топтириш икки томонлама аҳамиятга эга:

1. Ижтимоий ҳаёт, табиий бойликлар жамият тараққиётига таъсири сифатида.

2. Жамиятнинг асоси бўлган оила ижтимоий ҳаётини узгартириши нуктаи назаридан намоён бўлади.

Ўқувчиларнинг экологик маданиятини шакллантириш даражалари турлича:

1. Дастлабки даража-ўқувчига руҳий-ҳиссий таъсир етиш. Бу таъсир табиатга муҳаббат, унинг гузалликларидан завқ ола билиш, таъбиат оламига муҳаббат туйғусининг пайдо бўлишидан бошланади.

2. Иккинчи даражаси ўқувчига табиатни асраш ва унга оқилона муносабатда бўлиш ҳиссини таркиб топтиришдан иборатдир. Бу таъсир табиат билан фаол ҳаётий муносабатда бўлиш, яъни унинг бойликларига маънавий-ахлоқий ёндашиш қуникмаси орқали намоён бўлади. Бунда ўқувчида табиат ва кишилиқ жамияти олдидан бурч ҳисси қарор топтиради.

3. Учинчи даражаси экологик маданиятни шакллантириш мақсадларини ўқув фани мақсадлари билан уйғунлаштириш билан амалга оширилади. Бунда экологик маданиятни шакллантиришнинг руҳий-ҳиссий қирралари ривожланиб ўқувчининг кейинги ҳаёт фаолияти учун асос бўлади.

Экологик маданиятни таркиб топтириш даражалари бу илгариги қарашлар нуктаи назаридан табиатни инсон хоҳиши асосида бўйсиндириш эмас, балки унинг инсоннинг турмуш шарт-шароитларини яхшилашга йўналтирилган, инсоннинг табиатга бўлган муносабатини маданияллаштирадиган, яъни инсон ва табиат муносабатларини мувофиқлаштириш, уйғунлаштиришга қаратилган педагогик таъсирдир. Ҳозирги вақтда инсон фақат табиатга таъсир етибгина қолмасдан, табиат-инсон орасидаги мувозанатни меъёрлаштиришга ҳаракат қилади.

Тадқиқотимизда қорақалпоқ мактабларининг бошланғич синф ўқувчиларида экологик қуникмаларни ривожланиши учун синфдан ташқари

машғулотлар жараёнида ҳам уларга экологик тәлим-тарбия бериш имконияти мавжуд. Уқувчилар бу даврда атроф-муҳитга маданий муносабатда булиш меъёрларини ургана бошлайдилар. Усимлик ва ҳайвонлар дунёси билан яқиндан танишадилар, табиат манзараларини кузатишга одатланадилар. Бу жараёнда уқувчиларнинг табиатни англаш куникмалари ривожланиб, уларда меҳнатга булган лаёқат қарор топа бошлайди.

Ҳар бир шахс узини жисмоний, руҳий, маънавий, ахлоқий, эстетик, иқтисодий, экологик маданият атдан намоён етмоғи лозим. Шахс онги, фаолияти, тафаккури тараққиётини унинг моддий-маънавий, табиий бойликлар, ижтимоий ва иқтисодий тузумга булган муносабати белгилайди. Агар шахс жамиятда мазкур масалаларга ижодий ва ижобий муносабатда булса, уларнинг ривожланиши учун бевосита амалий таъсир етса, уларнинг дунёқараши шаклланади. Жамият ва инсоният учун зарур булган табиатнинг купкиррали қадриятларини тушуниш шахсий гигиена қоидалари, тозалик, озодликка риоя этиш малака ва куникмаларини таркиб топтириш, атроф-муҳит билан муносабатда булиш қоидаларини ургатиш, табиатга муҳаббат қўйиш эҳтиёжларини ривожлантириш, табиатни сезиш, авайлаб-асраш ва уни бойиши, купайишига онгли равишда ҳисса қўиш, табиат гузаллигидан илҳомлана олиш туйғусини шакллантиришдан иборатдир.

Бошланғич синф уқувчиларида дарсдан ташқари машғулотларда экологик онг ва маданиятни тарбиялаш мураккаб ва узига хос тизимга га булиб, улар бир-бири билан узаро алоқада амалга оширилади.

Ёшларнинг экологик онгини шакллантиришдаги юқоридаги омиллар ичида мактабнинг тарбиявий иш фаолияти асосий уринни егалайди. Мактабларда амалга ошириладиган экологик йўналишдаги тәлим-тарбиявий ишлар уқувчининг ҳуқ-атвори, ҳиссиётига таъсир қилади. Шу орқали экологик маданият элементлари шакллантирилади. Экологик тарбиянинг юқоридаги курсаткичи экологик маданият ҳисобланади.

Бошланғич синф уқувчиларининг экологик маданиятини шакллантириш қўйидаги асосий вазифаларни амалга ошириш билан боғлиқдир:

-экологик ҳолатни баҳолаш қобиялитига ега булиши:

-табиат ва жамият қадриятларининг ранг-баранлигини ҳис этиши;

-гузалликни сезиши;

-жамият ва табиат ҳодисаларини англаб этиши кабилар.

Ўқитувчи уқувчидаги шахсий иқтидорни ҳис этиб, уни ривожлантириши қарак. Экологик билим,

куникма ва малакаларни амалий фаолиятда қўллай олиш учун уқувчиларга қўлай шарт-шароитлар яратиш лозим.

Ўқувчи онгида дарсдан ташқари машғулотларда экологик билим, куникма ва малакаларни босқичма-босқич шакллантириш тамойили асосида амалга оширилиши лозим.

Табиат ва жамият ҳодисаларини онгли равишда идрок этиш экологик маданиятнинг муҳим компоненти ҳисобланади. Бу жараёнда табиат ва жамият ҳодисаларини билиш қонуниятини асосида бола шахсида дунёни, уз-узини англаш, уз-узини шакллантириш вужудга келади. Шунинг учун идрок этиш экологик онгнинг асосий белгиси ҳисобланади. атроф-муҳитни экологик идрок этиш жараёни экологик талқин этиш билан яқунланади. Унда уқувчи шахсининг ақлий, ҳиссий, тажрибаси, маданият даражаси, экологик идеал инсон булади. Албатта, бу уринда изчил мақсад сари йўналтирилган, онгли равишда мазмунан мукамал шакл ва усуллар уқувчи билим, куникма ва малакаларини шакллантиришга хизмат қилувчи, ташқи тарбиявий тадбирларнинг ташкил этилиши юқори самара беради.

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Abdullah E. (2011). Integration of environmental knowledge across biology, physics and chemistry subject at secondary level in Malaysia. *Procedia-Social and Behavioural Sciences*, 15, 1024-1028.

2. Абдрашитова И.В. Формирование нравственного и эстетического компонентов экологической культуры студентов педвуза: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Казань, 2004. – 22 с.

3. Авазов Ш. Қишлоқ мактаблари юқори синф ўқувчиларини ўлкашунослик фаолияти жараёнида экологик тарбиялаш: Пед. фан. ном. ... дис. Ташкент, 1993. – 161 б.

4. Aleksandr, R. & Poyyamoli, G. (2014). The effectiveness of environmental education for sustainable development based on active teaching and learning in high school is an example from the Puducherry and Cuddalore provinces of India. *Journal of Sustainability Education*, 7.

5. Алауадинов С. Ислом дини манбаларида тарбиявий фикрлар ва уларни педагогик таҳлил этиш механизмлари: Пед. фан. фалс. д-ри (PhD) - Нукус, 2019. – 158 б.

6. Алеуов У. Қарақалпақ халқиниң педагогикаси жаслардың мийнет тарбияси ҳаққинда. Қарақалпақ халқиниң этнопедагогикаси. Мақалалар топлами. Нөкис: Билим, 1995. – Б. 27-36.

7. Алеуов У. Қарақалпақ халқиниң жасларга экологиялық тарбия бериў дәстүрлери // Вестник ККО АНРУз. Нөкис, 2001. № 1-2. Б. 82-91.

VIEWS OF ACADEMICIAN DZHUMANAZAR BAZARBAYEV ON THE EDUCATIONAL VALUE OF PROGRAMS, SPIRITUALITY AND MORALITY**Joldasbaev P.***Doctoral student of Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz***ВЗГЛЯДЫ АКАДЕМИКА ДЖУМАНАЗАРА БАЗАРБАЕВА НА ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ ЦЕННОСТЬ ПРОГРАММ, ДУХОВНОСТЬ И ПРАВСТВЕННОСТЬ****Жолдасбаев П.М.***Базовый докторант Нукусского государственного педагогического института***DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-39-40****Abstract**

In given scientific article happens to the thoughts of the academician Zhumanazara Bazarbaeva about dug the custom, spiritual, ethices and aesthetics in education youth, as well as their role in development society.

Аннотация

В данной научной статье приводится мысли академика Жуманазара Базарбаева о роли обычаев, духовности, этики и эстетики в воспитании молодежи, а также их роль в развитии общества.

Keywords: The Custom, spiritual, ethics and aesthetics, youth, education, society, nationality, pedagogic.

Ключевые слова: Обычаи, духовность, этика и эстетика, молодежь, воспитание, общество, национальность, педагогика.

Страна имеет долгую историю развития, в которой всегда уделялось большое внимание науке, духовности и образованию в любой известной нам стране или стране. В своем послании Олий Мажлису 24 января 2020 года Президент нашей страны Шавкат Миранович Мирзиёев сказал, что в отсутствии науки, отсталости, зла и, конечно же, правильного пути. Как говорят восточные мудрецы: «Величайшее богатство - это мудрость и знания, величайшее наследство - хорошее образование, а величайшая бедность - неграмотность!» Вот почему для всех нас важно приобрести современные знания, получить образование и иметь высокую культуру, чтобы стать постоянной жизненной необходимостью [1. с. 1].

Наш уважаемый первый президент И.А.Каримов в своей книге «Духовная непобедимая птица» сказал, что какими людьми будет наша молодежь завтра в обществе, будет зависеть от нашего сегодняшнего воспитания [2. с. 3].

Сегодня это большая ответственность - воспитать нашу молодежь как достойных потомков наших прадедов в этот период, который основан на идеях нашего первого Президента и быстро развивается.

Исходя из этих идей, научная работа наших великих мыслителей, образование нашей молодежи на основе идей образования и воспитания и воспитание нашей молодежи как духовно зрелых и совершенных людей определили стоящие перед нами великие задачи. Одна из самых ценных жертв нашей страны - это ценные идеи и педагогический труд академика Джуманазара Базарбаева, действительного члена Академии наук Узбекистана, в воспитании молодежи, а также в нравственном воспитании нашего народа. Если посмотреть на работы ученого, то видно, что эти научные труды - основа воспитания молодежи и национальных традиций

нашего народа, которые сохраняются веками. В качестве примера можно привести следующие познания. Традиции, обычаи и традиции отражают типы социальных отношений в обществе, уровень культуры, а также инструменты воспитания в виде социального контроля над людьми.

Это результат игнорирования таких привычек в поговорке: «Мы не знаем секрета руки, мы убиваем руку волка». Дазетуры - очень важная часть народной культуры, в которой видна степень природного богатства людей, все признаки их отличия от других сказал драгоценные мысли [3. с. 13]. По сути, наши традиции и обычаи стали ценным культурным достоянием нашего народа, сформированным годами, и в то же время воспитанием молодежи в духе патриотизма и патриотизма. Основываясь на идеях ученого, на основе духовного воспитания мы связываем нашу молодежь с другими видами образования и ведем ее в воспитании ума, эстетики, трудолюбия и порядочности. Что такое хорошая программа и какова ее роль в обучении молодежи? Традиционно латинское слово «до-ставка» - это обычай морали, морали и нравственности, который передается из поколения в поколение и формируется в ходе исторического развития. Хорошая традиция - это вклад каждого народа в культуру жизни и, в конечном итоге, в человеческую культуру. Самая главная универсальная услуга программы - это самодостаточность развития и перемены среди людей.

В то же время программа кажется инструментом формирования социального единства, а также верховенства закона. Ярким примером этого является попытка ассоциаций племен сохранить свое единство и сплоченность. Это связано с пословицей «Кто песню поет, тот поет». Фактически, программа комбинирует, смешивает и формирует. Та-

ким образом, традиционное сообщество Катара может оказаться в ситуации, когда сообщество геев не связано напрямую с воображаемым.

Традиционные информационные сервисы могут использоваться как отдельный инструмент для сбора, хранения и передачи социальной информации другим лицам. Информация в программах консолидируется, хранится в памяти общества и передается пленным. Наконец, в Каракалпакстане половица «Есть путь к отцу, есть зрелый тон к матери» показывает, что молодые люди имеют традицию унаследовать от своих родителей. Внимательное участие молодежи в программе, то есть то, что она нарушает концепцию и не трогает сердца людей, имеет большое значение. [3. с. 15].

В то же время необходимо сбалансировать духовность и нравственность в воспитании молодых ученых, и исходя из этого, нормы, установленные в окружающей молодежь среде, требования и правила общества. Он также сказал, что сложно добиться высоких результатов в развитии страны, не сделав развитие нравственности актуальным занятием на национальном уровне. В качестве примера можно привести следующие строки ученого.

По мере развития человеческого общества необходимо укреплять доверие в уважительном отношении. Это потому, что ни одно государство или общество не могут представить свое будущее без развития и укрепления возможностей нравственного воспитания. Это потому, что развитие общества основано на том, что литературный и интеллектуальный труд людей рассчитывается на основе богатства государства и смотрит в будущее. А это значит, что без развития этических норм будет сложно ускорить развитие страны.

Общество, пренебрегающее нравственным воспитанием, не достигнет экономических, политических, культурных и технических побед, но столкнется с кризисом. Это потому, что все победы и недостатки общества коренятся в духовной зрелости человека. Не может быть светлым и будущее общества, не достигшего духовной зрелости. Поэтому

для обеспечения будущего общества необходимо совершенствовать нравственное воспитание. Хотя природные и материальные ресурсы страны, чьи люди духовно бедны, неисчислимы, всегда будет трудно быть великой страной, достойной уважения.

Понимание духовности. Человек, достигший совершеннолетия, - зрелый человек. Все его добродетели проявляются в сиянии света души в его сердце. Вопросы веры, порядочности, халяль и харама входят в число запретов, и они напрямую связаны с человеческим духом. Духовность - это внутреннее проявление порядочности.

В его творчестве ложь, сплетни, клевета, нарушение прав человека, всевозможные психические расстройства могут быть остро учтены в программах морали и нашего национального духа [4. с. 3].

Из этих взглядов мы можем понять, что наши люди произошли от своего собственного менталитета, обычаев, религии и традиций, и нам необходимо развивать нашу собственную духовность и мораль. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 31 декабря 2019 года № 1059 «Об утверждении Концепции непрерывного духовного образования и мер по ее реализации», принятое Кабинетом Министров 31 декабря 2019 года [5:1] Его можно использовать как методический средства.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Ózbekistan Respublikası Prezidentiniń Oliy májliske Murajátı // Erkin Qaraqalpaqstan gazetası №12 28-yanvar 2020-jıl
2. Karimov I.A. Joqarı manawiyat jeńilmes kúsh tash. Tashkent, 2008.
3. Bazarbaev J. Ádeptanıw. Nókis, 1992.
4. Bazarbaev J. Ruwxıylıq tıykarları. Nókis, 2016.
5. 2019-jıl 31-dekabr sánesinde qabıl etilgen Ministrler kabinetiniń 1059-sanlı “Úzliksiz ruwxıy tárbiya kansepsiyasını tastıqlaw hám onı ámelge asırıw is-ilajları haqqındağı” qararı.

PHILOLOGICAL SCIENCES

TOTEMISM IN KARAKALPAK LEGENDS

Bekimbetov A.

Doctor of Philological Sciences (PhD), Junior Researcher, Karakalpak Scientific Research Institute of Humanities, Karakalpak Branch of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, Nukus. Republic of Karakalpakstan, Uzbekistan

ТОТЕМИЗМ В КАРАКАЛПАКСКИХ ЛЕГЕНДАХ

Бекимбетов А. М.

доктор филологических наук (PhD), старший научный сотрудник, Каракалпакский научно-исследовательский институт гуманитарных наук Каракалпакского отделения Академии наук Республика Узбекистан, Нукус, Республика Каракалпакстан
DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-41-45

Abstract

Among the Karakalpak legends, formed on the basis of the above plots and motives, there is a complex of legends, the source of which relates to totemism, these plots and motives in many cases are characteristic of the legends of the etiological, toponymic, genealogical direction.

The motive of transformation in the Karakalpak legends is also associated with the prohibition or taboo that arose in the system of ancient religious beliefs of totemism as magic, animism. Most of the legends about animals, descended from man, begin with the constant formula "he (a dog, a turtle, an owl, a quail, a bat, a white swan) were people before," testifying to the totemistic belief about the relationship between man and totem. the motive for the transformation of people into animals, plants and inanimate objects for reasons of transformation can be divided into three types, because the reason for each transformation establishes a certain stage of the evolutionary stage as a whole of this motive.

Аннотация

Среди каракалпакских легенд, сформировавшихся на основе вышеуказанных сюжетов и мотивов, имеется комплекс легенд, источник происхождения которых относится к тотемизму, эти сюжеты и мотивы во многих случаях свойственны легендам этиологического, топонимического, генеалогического направления.

Мотив превращения в каракалпакских легендах связан также с запретом или табу, возникшим в системе древних религиозных верований тотемизма как магия, анимизм. Большинство легенд о животных, происходивших от человека, начинается с постоянной формулы «он (собака, черепаха, сова, перепелка, летучая мышь, белый лебедь были раньше людьми», свидетельствующие о тотемистическом веровании о родственных отношениях между человеком и тотемом. В легендах такого характера мотив превращения людей в животных, растений и неодушевленные предметы по причинам превращения можно разделить на три вида, потому что причина каждого превращения устанавливает определенную ступень эволюционного этапа в целом этого мотива.

Keywords: folklore, motive, legend, totemism, animism, plot.

Ключевые слова: фольклористика, мотив, легенда, тотемизм, анимизм, сюжет.

В мировой фольклористической науке проведены научно-исследовательские работы о генезисе сюжетов фольклорных произведений в надлежащей степени, и полученные научные результаты широко применяются в выявлении региональных форм происхождения сюжета и мотивов в национальном фольклоре.

В фольклоре мировых народов в формировании системы сюжета жанра легенды присутствует тотемизм - один из ранних религиозных верований, занимающих в них главное место. Нам известно, что тотемизм возник на основе верований, что существует родственная связь между первобытным человеком с определенным животным, растением, неодушевленными предметами, а также природными явлениями. Тотемизм, по научным исследо-

ваниям сформирован с возникновением первобытно-племенного объединения и корни происхождения одного племени связаны с определенным видом животных, растением и неодушевленным предметом, являющихся тотемом этого племени. В последующем под влиянием этого понятия между членами одного племени, принадлежащими этому тотему возникло понятие, что они между собой родственники.

С развитием самосознания человечества тотемизм свое место освободил другим религиям, и свойства, принадлежащие ему стали принимать другую форму и содержание. В связи с этим в фольклорной традиции встречаются разные проявления, соответствующие разным временным периодам. Тотемизм – это религиозное верование, свойственное первоначальному этапу формирования всех

народов, живущих на земле, что этот этап прошли все племена, составляющие нацию каракалпаков, все это доказывает обычаи и традиции нашего народа и признаки, сохраненные в сюжетной системе легенд. Тотемистические взгляды в период развития человечества считаются религиозным верованием, властвовавшим в тот период в значительной степени в течение долгого времени и несомненно, он в фольклоре оставит свой заметный след. К сожалению, нет вообще народа, чьи древние религиозные верования подробно изображены в определенной степени, имеющие объемные фольклорные материалы. Потому что, многие фольклорные материалы в истории человечества приходится на последующие периоды, выявившие необходимость исследовать эти взгляды. Поэтому в мировой фольклористической науке самые древние периоды истории человечества, имеющие место на разной ступени развития народов, чьи фольклорные материалы в науке шире применяется посредством сопоставления методики исследования.

В мировой фольклористической науке, особенно А.Н.Веселовский в своем известном труде «Историческая поэтика» в разделе «Поэтика сюжетов» где рассматривается эпические сюжеты, среди них обращает особое внимание роли тотемизма в сюжетах легенд и в генезисе мотивов. Ученый свои взгляды о происхождении людей из животных и растений, из брака с животными, чудесное рождение, сюжеты и мотивы, такие как превращение отрицательных образов людей в животных, в явления природы и в неодушевленные предметы, доказывает на основе объемных фольклорных материалов многих народов.

Среди каракалпакских легенд, сформировавшихся на основе вышеуказанных сюжетов и мотивов, имеется комплекс легенд, источник происхождения которых относится к тотемизму, эти сюжеты и мотивы во многих случаях свойственны легендам этиологического, топонимического, генеалогического направления. Специфический многим народам мира мотив брака человека с животным, свойственного самым первоначальным тотемистическим верованиям, ученые связывают рождение человека и его происхождение с примитивными понятиями, в период, когда не имелись знания о биологических закономерностях древнего человека из первобытного общества. Существует такое мнение: «тотем входит в тело женщины, потом от неё рождается ребенок» [5, с.158].

Этот мотив считается основным мотивом, формирующим сюжет легенды «Зять (муж) медведь». Из содержания легенды, выдвинутой в нем идеи можно сделать вывод, что легенды в фольклорной традиции созданы под влиянием общественного требования в период изменения моральных норм или трансформации старого мотива под влиянием времени.

В легендах, анализированных многими учеными, среди них и М.Джураевым имеется легендарный сюжет, относящийся к узбекскому и каракалпакскому народам, связанный с происхождением рода «уйсин» о мальчике, вскормленный

молоком волка, и впоследствии ставшим предводителем этого рода [4, с. 26-27] или когда в фольклоре тотем животного рассматривался как «животное-помощник человека» и сформирован в период, когда животное превращается в персонаж на основе последующих тотемистических взглядов.

Перед тем, как определить отношение к тотемистическим взглядам сюжетов этих легенд стоит обратить внимание формам различных проявлений тотемизма. Потому что, тотемизм у разных народов нашло свое развитие по-разному. По научным сведениям, существовали формы тотемизма такие как родовая, фратрическая, относящиеся лично к самому человеку - индивидуальная, относящаяся определенно одному полу - половой тотем [6, с. 27-29]. От этого не следует сделать вывод, в сюжете которого определенное животное, растение, явления природы, предметы каракалпакского народа, а точнее родов в его составе являлся тотемом. Б.Саримсоков особо отмечает в фольклорном нарративе о необходимости инкарнационного состояния в определении тотема одного рода или связывать нацию или род с тем же животным, растением и с другими одушевленными и неодушевленными предметами [7, с. 110]. Относящийся и к каракалпакам в вышеуказанном сюжете о мальчике, который кормился молоком волка, непосредственно записанный каракалпаками в легенде «Зять медведь» в мотиве «брака людей с животными» имеется такое инкарнационное явление.

Среди каракалпакских легенд самый часто встречающийся мотив – это мотив превращения людей в животных, в растения или в другие неодушевленные предметы, природные явления. Эти мотивы в основном свойственны этиологическим и топонимическим легендам. А.Веселовский считает, что в мифах и сказках превращение людей в животных и растений и обратным процессом тотемистических взглядов, происхождение людей от животных и растений [1, с. 524], то есть тотемистический взгляд, приобретающий форму тотема после смерти человека и превращения его в тотем, который сформирован на основе его соединения с верованием-магией. Мотив превращения в каракалпакских легендах связан также с запретом или табу, возникшим в системе древних религиозных верований тотемизма как магия, анимизм. Большинство легенд о животных, происходивших от человека, начинается с постоянной формулы «он (собака, черепаха, сова, перепелка, летучая мышь, белый лебедь) были раньше людьми», свидетельствующие о тотемистическом веровании о родственных отношениях между человеком и тотемом. В легендах такого характера мотив превращения людей в животных, растений и неодушевленные предметы по причинам превращения можно разделить на три вида, потому что причина каждого превращения устанавливает определенную ступень эволюционного этапа в целом этого мотива.

В каракалпакских легендах в большинстве случаев свойственных ранним этапам тотемистических взглядов редко встречается превращение лю-

дей ни с того ни с чего в другой объект. Среди каракалпакских легенд только в легенде «Арал и его дочери» старый Арал и его дочери Амударья и Сырдарья, убегая от своих врагов, Арал превращается в море, а дочери превратились в две реки. В мотиве превращения герой легенды, заботящийся о людях или превращения под влиянием антагонистических сил и в результате нарушения героем социальных табу посредством сверхъестественных сил в качестве наказания занимают большое место в легендах, где имеются превращения. В преданиях этимологического характера «Жети карақшы» (Семь разбойников), «Үркер жулдызы» (Звезда Уркер), «Аққу» (Белый лебедь), «Қос терек» (Два дерева) и других, где герои превращаются в небесные тела, в животные и растения, чтобы спасти себя от враждебных сил просят помощь от потусторонних сил. В легенде «Собака» злая мачеха с помощью сверхъестественных сил превращает сироту мальчика в собаку, в легенде «Кумыры» (Голубь) превращает в голубя девушку-знахарку. Среди этимологических легенд мотив превращения часто встречается в легендах, где происходит превращение героев в животных и птиц в результате нарушения определенного известного табу в качестве наказания. Появление легенд такого содержания можно связать с мотивом превращения людей в животных - один из самых последних этапов в патриархальном обществе в период формирования в определенной степени социальных моральных норм, то есть старый мотив под их влиянием в известной степени прошли трансформацию. Например: о мальчике, который превратился в птицу кукушку, заленившегося, когда отправил его отец искать коня («Этшөк»-«Кукушка»), о братьях не ладивших между собой, превратившихся из-за проклятия матери в птицу Саксак («Саксак-Галка»), торговец, который отнимал чужое при взвешивании весов из-за проклятия справедливого казы (судьи) превращается в черепаху («Тасбақа»-«Черепашка»), жадного рыбака, который жалел от дервиша выловленную рыбу, превратился в поросенка из-за проклятия дервиша («Доңыз»-«Поросенок»), человек, который обманывал людей, говоривший им что среди ночи «их овцы съели волки!» превратил в сороку («Хәккә» «Сорока»), ученика, который обидел своего учителя, превращает в птицу перепелку («Бодене»-«Перепелка»), расстраивавшего справедливого и храброго отца пасынок (неродной сын) превращается в кошку. Персонажи этих легенд, подвергнутые в объект превращения имеют свойственные человеку качества, то есть в их сути лежит процесс, мотив, связанный с переносом в мир человеческих качеств и в мир животных. Мотив превращения в таких легендах играет роль в формировании сюжета, который свидетельствует роль превращения древнего человека в животного под влиянием последующих периодов, совокупляется еще одна функция или дидактическая функция. Или легенда включает в себя не только идею передачи сведений, а ввода в легенду норм морали в социальную среду, то есть вносит идею воспитательного значения о

последствиях, по причине нарушения социального табу.

Мотив волшебства считается одним из ведущих в сюжетной системе каракалпакских легенд, корень его происхождения относится к одному из древних архаических верований - анимизму. Анимизм не рассматривает человека отдельно от природы, он является древним религиозным верованием, вобравший в себя одушевленные и неодушевленные предметы окружающей среды, явления природы как точку зрения видеть самого себя, имеющих те же качества, он в своей эволюционной ступени взаимодействия с другими видами древних религиозных верований, таких как тотемизм, магия появляются формы различных взглядов.

Существование первобытного человека целиком зависело от природы и стало причиной формирования дуалистических взглядов о природе и его силах. То есть в первобытном человеке формируются понятия о полезном и вредном, положительном и отрицательном, добрых и злых силах. Добрые и злые силы, разделяясь в качестве противоположных сил, происходящих от них добрых и злых сил и из-за страха человека перед такими силами появляются попытки перенести силы природы в свою сторону. В результате этого формируется поклонение добрым и злым силам природы и их культ. В таких культах известное место занимает магия. Вместе с тем в тотемизме находит новое значение, тотем племени превращается в покровителя племени, в его защитника. Последующая история религии продолжается с утверждения магии в качестве культа и развития покровительствующих сил тотемизма человеку. Магия, совмещаясь с тотемизмом, тотем переходит в уровень культа. Весь этот процесс заложил основу формирования в обществе новой формы религии - культа природы. В первобытном обществе развивается культ земли, воды, солнца, огня, растений, животных. Дальнейшее развитие древней религии, сформированной в форме культа природы связано с анимизмом. Разделились мнения, что ранние взгляды о том, что человек и природа одушевленные, появились взгляды о духах, то есть дух может существовать вне тела.

Анимизм, вобравший в себя магию, тотемизм и культ природы дальше развивался в направлении, что во всех элементах природы, силах и явлениях, во всем у них есть свой дух. На основе этого взгляда возникли множество «духов-покровителей», обозначающих тот или иной элемент и силу природы. Эти «духи-покровители» в определенных этапах развития человеческого сознания охарактеризованы сначала в зооморфном, а потом в антропоморфных проявлениях. Герои этих легенд уже начиная с этого периода рассматривались в качестве сверхъестественных сил, покровительствующих человеку. В каракалпакских легендах рассматривается как хозяин осадков и дождей - персонажей Гулдирмама-Гроза («Гулдирмама»), хозяин ветров Айдар баба («Айдар баба») по требованию людей своими магическими силами показывает волшебство, как помогают в земледелии привлекая дождей, или во время хирмана зовут ветров. Также, в

легендах тюркоязычных народов широко известен культ, вобравший в себя виды культов, ставших объектом религиозных форм, образ Кыдыр ата имеет свое место в каракалпакских легендах как первоначальные признаки эволюции, то есть этапа культа плодородия. В предании Кыдыр ата оказывает помощь старшему брату, который заботясь о младшем брате, не замечает со своего хирмана относит ему свою долю пшеницы и Кыдыр ата заново пополняет хирман заботливого старшего брата.

В дальнейшем развитии этапов анимизма в отношении человека к смерти формируется новый взгляд – он излагает точку зрения, что после смерти в мире исчезнет физическое тело, а живет только дух. В развитом родовом строе от этих точек зрения формируется культ вождей, оставивших свой след в истории того рода и умерших предводителей, культа батыров то есть культ предков, вместе с тем культ ушедших (культ усопших). Культ усопших с генетической точки зрения сроден с культом предков. Разница между ними сравнительная и разница в том – если культ предков ищет объект поклонения издалека, от далеких веков, а культ усопших ищет его от близких поколений [2, с. 129]. Многие народы мира, среди народов Средней Азии, в том числе и у каракалпаков этот культ широко распространен, даже входит в ряд, сохраненных культов в современный период.

С установлением в Средней Азии религии, входящие в прежний политеистический пантеон все культы теперь под влиянием идеологии исламской религии в определенной степени попадает в трансформацию, после этого они входят в легенды в исламизированных проявлениях. В религиозной культуре народов Египта, Арабских и мусульманских Африканских государствах культ святых людей, исследователь истории И. Гольдциер в своем труде «Культ святых в исламе» отмечает: «Чуждые для исламской религии идеи, традиции не были отторгнуты исламом, приобрели новое значение соответственно духу новой религии», и доказывает это многими фактами и взаимосвязь с древними культами генезиса местности культа этих государств [2, с. 6]. Этот процесс был свойственным явлением и для региона Приаралья, где проживают каракалпаки, места поклонения и мавзолей, считающиеся крупными культами этого региона для каракалпаков стали местами паломничества. Через Коран и Инжил (Завет), также через апокрифическую литературу в истории исламской религии великие исторические и не исторические личности, пророки, халифы, святые и наставники, а также многие сюжеты и мотивы об их волшебных деяниях приходят к нам, древние культы заменяются. Сначала религия ислам, направленная только на учение о вере в мощь Всевышнего через различные школы, отрасли в течение долгого времени стараются отрицать взгляды о «волшебстве» и «чуде». В конце концов, идеология ислама принимает его с предупреждением как «Волшебник другого верования, могут показывать волшебство только истинно верующим Всевышнему», которое разрешается в пользу ислама [2, с. 166]. В результате направленности

прежним религиозным верованиям наряду с понятиями «волшебства», «чуда» под влиянием исламской религии формируется понятие о «чуде», связанное с религией оставшихся после исламской религии, в дальнейшем с исламизированными мифологическими героями, имеющее отношение к этой религии исторические личности.

Мотив чуда, являющимся одним из мотивов, создающих основной сюжет каракалпакских религиозных легенд имеет большое влияние вышеназванные факторы. Большая часть религиозных легенд среди каракалпаков является жанр мусульманского апокрифа, приходящих через Кыссасул анбия сюжетов – это каракалпакская версия или вариант. Эти сюжеты под влиянием взглядов каракалпаков об исламской религии и его идеологии пересмотрены и являются формами, обогащенными национальным колоритом. Их содержание указывает на то, что и в сознании каракалпаков пророки, святые и наставники, в первую очередь через осуществления волшебства и чуда они отличаются от простых людей, в их основе формируется подобная концепция.

В преобладающем большинстве каракалпакских религиозных преданиях о Пророках и святых, мотив об их волшебстве и чуде считается основной опорой сюжета. В этих преданиях излагается свойственные качества каждому пророку и святым или им всем виды волшебства. Например, пророк Иса, имеющий отношение к этой религии исторической личности с мощью всевышнего происходит чудесное рождение, с момента рождения объявляет о своем пророчестве, на кладбище встречается с матерью, оживляет усопшего, («Бийбимарьям и пророк Иса», «Чудо пророка Исы»), пророк Муса своей волшебной палкой делит поток реки, открывает путь людям, убежавшим от врагов («Путь Мусы»), Пророк Мухаммед оживляет тело батыра Кесикбас (разрушенная голова), отрубленного великанами, будущий батыр предсказывает, что ждет святых, помогавшим ему всем он одаривает сверхъестественными силами, защищающих от внешних врагов, вылечит тяжелобольную девушку («Хазрат (его превосходительство) Али и Кесикбас батыр», «Пророк Мухаммед и ишан», «Кошка», «Хабип Малик»), хазрат Али трехмесячный путь на коне Дулдул проезжает в мгновение ока, пророк Салих разделив гору на две части, вытаскивает оттуда верблюда («пророк Салих») и т.д.

Такие сюжеты и мотивы в каракалпакском фольклоре ассимилированы извне и имеют свой вариант или трансформацию, в дальнейшем приобретают локальный характер, кладбища и места поклонения, являющиеся местными очагами культа объекты, проявляются в качестве основного мотива в сюжетном составе легенд, связанных с историческими личностями и мифическими героями, ставших известными местными религиозными деятелями, внесшими вклад в последующее развитие исламской религии. Среди каракалпаков из народного языка есть такие поговорки, заставляющие «течь реку вспять», «предсказатель тысячу лет заранее»

имеющие подобную характеристику святые и мудрецы, большая часть этих легенд имеют мотив чуда. Есть несколько типов, имеющих отношение к биографии многих святых и ишанов, оказывающих волшебство. Из них в каракалпакских легендах часто использующийся тип - это мотив в Кабатулле, чтобы прочитав намаз (молитва) трехмесячную дорогу проходит в мгновение ока. Этот мотив-действие - активный мотив легендарной биографии многих местных религиозных деятелей. Его типическое содержание в следующем: «Известный среди каракалпаков Каллибек ишан (в других вариантах сюжета мотив с некоторыми изменениями связывается с Каллибек ишан, Азизлер баба, Каракум ишан) в детстве вместе с одним караваном едет в Кабатуллу и там пробыв некоторое время думает как бы вернуться домой. При помощи советов людей, он просит у белобородого старика, приехавшего на паломничество забрать с собой его на родину. Старик с одним условием, чтобы оставаться неизвестным, посадив мальчика на коня, в мгновение ока приводит его в родной аул («Мальчик, который тосковал по родной земле и святой ишан»). Этот мотив широко распространенный в мусульманском востоке мотив, совершаемый живым человеком для молитвы в Кабатулле многомесячную дорогу проходит в мгновение ока, мотив, имеющий среди каракалпаков легенды и не трудно заметить свойственного нового направления этого мотива. Еще один тип оказания волшебства мотив невидимости глазам врагу, людей, убегаящих от погони. Самый лучший образец этого мотива - образец легенды, связанный с именем Кетпеш баба. В легенде, убегавшие от погони врагов, люди просят пощады у Кетпеш баба, и бегут к нему в местность, где он живёт. Святой, предвидевший случившееся Кетпеш баба, заранее узнав об этом, встречает беглецов и собирает их в одно место, своей палкой чертит то место вокруг людей и люди внутри этого круга становятся невидимыми врагам. Еще один вид культа, связанный с усопшими этого мотива связан с кладбищем Шибилей ата, расположенный в Кегейлийском районе нашей республики. В легенде, убегавшие от врагов люди с детьми, всей семьей скрываются на этом кладбище и просят у

духа Шибилей ата помощи. Тогда происходит чудо, скрывавшиеся люди становятся невидимыми врагам («Чудо Шибилей ата»). Легенды, распространенные среди народа и легенды о целебной силе и чуда кладбищ и мавзолеев считаются проявлением, свойственным этому мотиву. На основе культа усопших раннего периода лежит анимистический взгляд «Дух людей после того как оставляет тело и покровительствует, оставшимся за ним родным и близким людям». Мотив о волшебных силах святых и наставников в каракалпакской фольклорной традиции является одним из часто встречающихся и сохраненных мотивов, которые и в современный период не теряет свою сюжетообразующую функцию видно в легенде о Салмен ишан, об исторической личности, который имел место в каракалпакской религиозной культуре. Как гласит в легенде, как ишан становится жертвой преследования советского правительства и репрессии ишан, заключенный в тюрьму ищет воду, чтобы прочесть намаз открываются сами по себе железные замки дверей, он спокойно выходил и приносил воду [3, с. 32].

В комплексе каракалпакских народных легенд часто встречающиеся мотив и сюжеты – это мотивы и сюжеты, связанные с превращением человека в животных, птиц, а также в явления природы.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Веселовский А. Н. Историческая поэтика. – Л., 1940. – 524 с.
2. Гольдциер. Култ святых в исламе. – М., 1938. – 129 с.
3. Даулетмуратов А. Салмен ишан. – Нукус: Каракалпакстан, 2008. – 32 с.
4. Джураев М., Шомусаров Ш. Узбекская мифология и арабский фольклор. – Т., 2001.
5. Косвен. М.О. Очерки истории первобытной культуры. – М. 1957. – 158 с.
6. Соколова З. П. Култ животных в религиях. – М. 1972.
7. Саримсоков Б. Эпические жанры узбекского фольклора // Диффузия эпических жанров. – Т., 1981.

MUTUAL PERCEPTION OF RUSSIAN AND ENGLISH-LANGUAGE LITERATURE OF THE FIRST HALF OF THE XIX CENTURY FROM THE POINT OF VIEW OF SCIENTIFIC RESEARCH OF THE XXI CENTURY (BASED ON THE WORKS OF HOFFMAN, ZHUKOVSKY, PUSHKIN, IRVING)

Lomova E.

*Associate professor, Kazakh national pedagogical University named after Abai
Kazakhstan, Almaty*

Kadyrova G.

*Associate professor
Candidate of Philological Sciences
Satbayev University
Kazakhstan, Almaty*

Tuleubayeva M.

*Master of science
Kazakh National Pedagogical University named after Abai
Kazakhstan, Almaty*

ВЗАИМОРЕЦЕПЦИЯ РУССКОЙ И АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ I ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ XXI ВЕКА (НА МАТЕРИАЛЕ ТВОРЧЕСТВА ГОФМАНА, ЖУКОВСКОГО, ПУШКИНА, ИРВИНГА)

Ломова Е.А.

*ассоциированный профессор,
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Казахстан, г. Алматы*

Кадырова Г. Р.

*ассоциированный профессор,
Казахский национальный технический университет имени К.Сатпаева
Казахстан, Алматы*

Түлеубаева М.

*Магистр филологии
Казахский национальный университет имени Абая
Казахстан, Алматы*

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-46-48

Abstract

In the methodological studies of Anglo-American philology of the second half of the twentieth century, in addition to the traditional methods of analyzing fiction texts, innovative ones are actively used, such as, for example, the hermeneutic circle method, slow reading with elements of deconstruction, as well as various methods of studying literary text proposed by supporters of psychoanalysis.

Аннотация

В методологических исследованиях англо-американской филологии II половины XX века кроме традиционных методов анализа литературных текстов активно применяются и инновационные, такие, как например, метод герменевтического круга, медленное чтение с элементами деконструкции, а также различные методы исследования художественного текста, предлагаемые сторонниками психоанализа.

Keywords: methodological studies, traditional methods, deconstruction, psychoanalysis.

Ключевые слова: методологические изыскание, традиционные методы, деконструкции, психоанализа.

Интересной темой российского литературоведческого исследования становится рецепция творчества Гофмана в русской литературе I трети XIX века.

Например, К.В. Голова исследует теорию рецептивной эстетики и рецептивный подход в современной науке. В русле этой проблемы «русский» Гофман преподносится как научное и художественное явление и в связи с этим выявляются и актуальные проблемы русского гофмановедения. Рецепция творчества Гофмана явно прослеживается в повести В. Одоевского «Сильфида», сказках В. Аксакова, цикле повестей А. Погорельского «Двойник,

или мои вечера в Малороссии», «Истории двух галош» Соллогуба [2].

Далее романтическая традиция Гофмана обнаруживается в творчестве М.А. Булгакова [3], а также в лирике А. Блока и его символической эстетике.

Соотношение Блока и Гофмана раскрывается в разрезе теории абсурда как эстетической и философской проблемы. Романтизм Гофмана оказал свое влияние на формирование и развитие теоретического дискурса об абсурде, и способы моделирования абсурда в литературе символизма в связи с

этим обнаружилось в творчестве А. Белого и Д. Хармеса, и в русскоязычной прозе В. Набокова.

Актуальность предпринятого исследования заключается в том, что в нем делается попытка воссоздания цельной теоретической концепции, согласно которой абсурд понимается как универсальный феномен, возникший в кризисные моменты истории, становясь в литературе и культуре в целом трансформационным механизмом преобразования и переходе из обычной сферы в сферу нового и неожиданного, из привычной формы смысла – в инновационные. В своей универсальной междискурсивной и межкультурной сущности абсурд является развитием творческого акта, устремленного к «сверхсинтезу», к совмещению в художественном тексте разнородных дискурсивных элементов, а также несводимых воедино сторон изображаемой действительности.

Отдельным направлением литературоведческого исследования становится вопрос о взаимодействии прозы Н.В. Гоголя и Д. Ирвинга.

В прозе обоих писателей обнаруживается общность сюжетных мотивов, обусловленная типологическим сходством. Например, мотивы кладоискательства, вещего сна и таинства портрета.

Исследователи выявляют огромную роль мифа в творчестве романистов и его художественное переосмысление.

Типологическая общность Гоголя и Ирвинга видится также в обращении к героическому эпосу, к циклизации мистификации. Гоголя и Ирвинга отличает близость эстетических воззрений, которая сказалась в художественных принципах и в особенностях воссоздания «художественного мира». Образы рассказчиков Ирвинга и Гоголя довольно схожи. Это порою комические персонажи, наделенные смешными и нелепыми чертами.

Иногда образ рассказчика двоятся и множится, и в нем появляются качественно новые черты. Из шутника и балагура он превращается в поэта, тонкого лирика и исследователя. Рассказчики на страницах прозы Гоголя и Ирвинга живут независимой от автора жизнью и потому воспринимаются читателями как реальные лица.

Мистификация, игра с читателем, имеющая давнюю традицию, стали излюбленными приемами Гоголя и Ирвинга, и проявились в творчестве обоих романистов особенно ярко [10].

Появляются работы, выясняющие место Ирвинга в становлении русско-американских связей. Исследователей в России интересует имя и творчество писателя в оценке русской журнальной критики и специфика его переводов.

Отдельно изучается проблема соотношения Ирвинга и готической традиции в русской литературе I трети XIX века.

Художественный мир Ирвинга рассматривается с точки зрения его взаимодействия с русской национальной концептосферой в пределах литературного процесса в 230-30-х годах XIX века и возможностей его перевода в категориях, понятных носителям русской концептосферы.

На материале прозы Д.Ирвинга, и в частности, его романа «Правила Дома Сидра» исследуется также проблема американского сленга в художественном тексте и возможности его передачи на русский язык.

В частности, Т.В. Толстинуна дает классификацию просторечий, используемых персонажами Ирвинга, прослеживает эволюцию жаргона к сленгу, приводит разновидности этого сленга и выявляет причины его возникновения и трудности восприятия русскоговорящим читателем [7].

Личность и творчество В. Жуковского представлено в англоязычном литературоведении во многих аспектах, включающих в себя исследование личности писателя в англоязычных исследованиях, начиная с 1820 года по наше время. Изучение прижизненных переводов и критических публикаций о Жуковском в период с 1820 по 1860-е годы, а кроме этого на Западе существуют монографические исследования, посвященные проблематике и жанровой структуре его произведений. Предметом научного интереса остаются произведения Жуковского в составе англоязычных антологий русской литературы и лирика поэта в английских переводах.

Представление о творчестве Жуковского в англоязычном культурном пространстве XIX-XXI века складывается из множества разнообразных исторических интерпретаций, состоящих из литературоведческих и критических работ и его англоязычных переводах.

История англоязычного Жуковского показывает, что к настоящему моменту, благодаря многим его переводам и литературно-критическим работам, «его поэтическое наследие сделалось частью британской и американской культуры» [1].

В истории восприятия творчества Жуковского были довольно разные периоды, и оценка его творчества не оставалась неизменной, но сам факт почти двухсотлетней истории восприятия творчества Жуковского в англоязычных странах является непреложным доказательством жизненности его поэзии и плодотворности ее исследования.

Становление и развитие англоязычных литературоведческих работ о Жуковском укладывается в несколько этапов, включающие «информативно-документальный, критико-литературный на грани художественного, сравнительно-типологический и научно-исследовательский». В англоязычном варианте художественный мир поэта неизбежно подвергается переосмыслению на самых разных уровнях в соответствии с особенностями национальной концептосферы.

Если переводы XIX века в духе романтического времени не ставили задачи комплексного сохранения оригинала и несли в себе очевидный отпечаток самостоятельной инициативы, которая по-разному проявлялась, например, в переводах Баурина и Сондерса, то переводы начала XX века обнаруживают гораздо более бережное отношение к оригиналу.

Работы Ч. Коксвелла и С. Баура демонстрируют не только контекстуальную и стилистическую

близость к подлиннику, но и любовное, обостренное внимание к его поэтической форме.

После попытки составления хронологических, следующих друг за другом переводов с преобладающими тенденциями в литературе моно признать историю этих трансляций «однолинейной тем прогрессирующим процессам, при которых каждый последующий перевод оказывался лучше предыдущего» [1].

Однако каждый последующий перевод оказывался и более современным его прочтением, зачастую более глубоким и соотносимым актуальным запросам исторического периода его создания. И множественность и многообразие англоязычных интерпретаций жизни и творчества Жуковского подтверждает значимость его наследия для мировой литературы и определяет своеобразие английского взгляда на лирику Жуковского как потенциально трансформирующийся жанр.

Англоязычная пушкинистика особенно плодотворно развивается на западе в 60-90-е годы двадцатого столетия, и в ней можно довольно четко выделить тематического и методологического направления научных исследований.

Тематическое направление включает в себя философско-художественную проблематику пушкинских текстов, определение роли поэта в мировой культуре, изучение пушкинского эпистолярного, проблемы и особенности трансляции пушкинских текстов, а также работу с дневниками и рукописями великого поэта.

Методологическое направление подразделяется на психодинамическое, сосредоточенное на изучении феминистических и гендерных тенденций в пушкинских текстах, и направление семиотическое. Семиотический подход англоязычной пушкистики рассматривает знаки (образы-символы) в пушкинских текстах, нашедшие отражение и выражение в различных сферах социальной жизни и образующие общий семиотический фон пушкинских текстов. Исследователи Запада выделяют отдельные символы (цвет, цифры, одежда, внешность) лингвистические единицы (молчание и речь), а также имеет место раскрытие знаковых особенностей пушкинской прозы с точки зрения текстологии. Кроме этого, сама фигура Пушкина рассматривается как значимая знаковая составляющая в русской и мировой литературе.

В методологических исследованиях англо-американской пушкистики II половины XX века кроме традиционных методов анализа пушкинских текстов активно применяются и инновационные, такие, как например, метод герменевтического круга, медленное чтение с элементами деконструкции, а также различные методы исследования художественного текста, предлагаемые сторонниками психоанализа.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Белоногова Е.С. Личность и творчество Жуковского в рецепции англоязычной культуры. – Дисс. канд. фил. наук. – Томск, 2009.
2. Голова К.В. Рецепция творчества Гофмана в русской литературе I трети XIX века. – Дисс. канд. фил. наук. – Магнитогорск, 2006.
3. Новикова Т.В. Романтическая традиция Э.Т.А. Гофмана в творчестве М. Булгакова. – Дисс. канд. фил. наук. – Нижний Новгород, 1999.
4. Субботина Г.А. Блок и Э.Т.А. Гофман: традиция романтизма в символической эстетике. – Дисс. канд. фил. наук. – СПб, 2005.
5. Таратухина Ю.В. Основные проблемы и особенности современной англоязычной пушкистики: семиотическое направление. – Дисс. канд. фил. наук. – Ульяновск, 2002.
6. Толстину Г.В. Американский сленг в художественном тексте и проблема его передачи на русский язык: на материале романа Д. Ирвинга «Правила Дома Сидра». – Дисс. канд. фил. наук. – М., 2007.
7. Тюрин С.В. Место Д. Ирвинга в России 20-30-х годов XIX века. – Дисс. канд. фил. наук. – Нижний Новгород, 2007.
8. Черняховский Д.Н. Биография А.С. Пушкина в литературоведении 1920-1930 годов в СССР и русском Зарубежье: генезис, эволюция и методология. – Дисс. канд. фил. наук. – М., 2005.
9. Федулова. Гоголь и Ирвинг. – Дисс. канд. фил. наук. – Тверь, 2005.
10. Briggs A. Alexander Pushkin: A critical Study, 1992, 423 p.
11. Urbanic A. Pushkin Studies on the West // Pushkin Review, 1998, №1, p. 234-235.
12. Wood A. Pushkin's Rusalka Restored // British East-West Journal, 1999, № 11, p. 11-13.

RUSSIAN-ANGLO-AMERICAN CONTACTS IN THE PERIOD FROM THE 50S TO THE 80S OF THE XIX CENTURY**Lomova E.***Associate professor, Kazakh national pedagogical University named after Abai
Kazakhstan, Almaty***Maimakova A.***Associate professor,
Kazakh national pedagogical University named after Abai
Kazakhstan, Almaty***Tsoy A.***Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Kazakh National Medical University
named after M. Asfendiyarov
Kazakhstan, Almaty***РУССКО-АНГЛО-АМЕРИКАНСКИЕ КОНТАКТЫ В ПЕРИОД С 50-Х ГОДОВ
ПО 80-Е ГОДЫ XIX СТОЛЕТИЯ****Ломова Е.А.***ассоциированный профессор,
Казахский национальный педагогический
университет имени Абая
Казахстан, г. Алматы***Маймакова А.Д.***Кандидат филологических наук
Казахский национальный педагогический
университет имени Абая
ассоциированный профессор
Казахстан, г. Алматы***Цой А.А.***доктор педагогических наук
Казахский национальный медицинский
университет имени М. Асфендиярова
Казахстан, г. Алматы***DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-49-52****Abstract**

This article observes the problem of the Russian-English-American literature ties in the period from 1850 till 1880.

Russian-Anglo-American contacts in the period from the 50s to the 80s of the XIX century reflected the persistent mutual interest of all three literatures and were in line with the global literary process of this period.

Аннотация

Темой указанной статьи является исследование русско-англо-американских литературных связей в период с 50-х годов по 80-е годы XIX столетия.

Русско-англо-американские контакты в период с 50-х годов по 80-е годы XIX столетия отражали стойкий взаимный интерес всех трех литератур и находились в русле общемирового литературного процесса этого периода.

Keywords: genre model, literature influence, literature ties, Russian futurism, realistic psychologism, fiction perception.

Ключевые слова: жанровая модель, литературное влияние, литературные связи, русский футуризм, реалистический психологизм, художественное восприятие.

Русско-английские контакты в 50-е годы XIX века связаны с именем Г.П. Данилевского, создателя таких исторических романов, как «Княжна Тараканова», «Сожженная Москва» и многих других и переживающего новый виток популярности в

конце XX века. Данилевский был государственным чиновником, общественным деятелем и переводчиком.

Будущий писатель серьезно занимался иностранными языками и будучи студентом четвертого курса Санкт-Петербургского университета сделал перевод хроники «Ричард III» Шекспира, который был опубликован в журнале «Библиотека для чтения» за 1850 год. Шекспир сыграл немаловажную роль в формировании будущего создателя исторических романов, его трактовку истории, а также выработки жанровой модели его произведений. Проследивая шекспировский след в творческой биографии Г.П. Данилевского, Н.Н. Семейкина отмечает, что «Данилевского-историка отличал повышенный интерес к документу, к деталям быта, к ярким историческим личностям, и именно у Шекспира он постигал искусство бережного отношения к историческому факту, мастерство создания сложного характера исторического лица, а также умение ввести лирический элемент и богатство художественной фантазии» [1].

В 50-60-е годы XIX столетия активным пропагандистом американской литературы выступил журнал «Современник», который первым познакомил российского читателя с книгами Н. Готорна, Г.У. Лонгфелло, Т. Уинтропа и многих других. В частности, о связях Г.У. Лонгфелло с Россией можно прочитать в работах М.П. Алексеева [2], Ю. Арсеньева [3], а со стилистическими особенностями поэзии Лонгфелло и их межъязыковой передачей в русских переводах можно познакомиться в диссертации И.Н. Ивановой [4].

В 40-е годы XIX века русская аудитория знакомится с произведениями американского писателя Эдгара По. В 1847 году в журнале «Новая библиотека для воспитания» появился рассказ Э. По «Золотой жук», который познакомил русскую публику со спецификой детективного жанра. Среди новых почитателей таланта американского писателя оказался Ф.М. Достоевский, который сумел разглядеть в его художническом даровании оригинальную смесь реализма и фантастики. «В Эдгаре По, - писал Ф.М. Достоевский, - есть именно одна черта, которая отличает его решительно от всех других писателей и составляет резкую его особенность: это сила воображения. Не то чтобы он превосходил воображением других писателей, но в его способности воображения есть такая особенность, какой мы не встречали ни у кого: это сила подробностей... В По если и есть фантастичность, но какая-то материальная... Видно, что он вполне американец, даже в самых своих фантастических произведениях».

Значимым событием в литературной жизни Америки стал роман Г. Бичер-Стоу «Хижина дяди Тома», который вышел отдельным изданием в 1825 году и получил широкое распространение в России, несмотря на серьезные цензурные препятствия.

Журнал «Современник» за 1858 год опубликовал «Хижину дяди Тома», а позже он появился и в качестве приложения к «Русскому вестнику» М.Н. Каткова, и на страницах другого журнала «Сын Отечества» [5].

О первых переводах «Хижины дяди Тома» на русский язык есть интересная работа И.Н. Вушканец [6].

Влияние литературного наследия английской литературы интересно прослеживается в творчестве А.П. Чехова. В переписке писателя, в частности, Шекспир упоминался 88 раз.

В 1865-1868 годах Н.В. Гербель при содействии Н.А. Некрасова подготовил первое в России полное собрание драматических произведений Шекспира в 4-х томах. Гербель выступал как составитель и как переводчик сонетов. Но его работа была отрицательно встречена русской критикой и инспирировала многочисленные попытки перевести Шекспира иначе.

В 1884 году были посмертно опубликованы двенадцать переводов В.Г. Венедиктова, которые также были неравноценны.

Более счастливую судьбу имели переводы Ф. Червинского, которые публиковались на протяжении двадцати лет с 1884 года. Переводчик пошел по пути облегчения оригинала, но попытался сохранить при этом естественность и поэтапность звучания.

В 1880 году появилось уже третье издание Полного собрания драматических произведений Шекспира, в котором состав переводов сонетов был значительно пересмотрен. Об этом можно прочесть в книге «Шекспир в России» [7].

Чеховское восприятие драматургии Шекспира, и в частности, «Гамлета» было в целом связано с явлением «русского гамлетизма», которое соприкасалось с утверждением реалистического психологизма в литературе в конце 1840-х годов, когда имя Гамлета стало почти нарицательным.

Значимое для Чехова литературное воплощение образа произошло в 1849 году, когда в журнале «Современник» был опубликован очерк И. Тургенева «Гамлет Щигровского уезда».

Здесь наметилась тургеневская концепция гамлетизма, получившая развитие в статье «Гамлет и Дон-Кихот». Герои Шекспира и Сервантеса трактовались как противоположные типы с точки зрения их общественной пригодности. Гамлет, считает писатель, воплощает в себе начало отрицания и тяготеет к скептицизму. При этом Тургенев весьма произвольно толкует шекспировскую трагедию. Гамлеты, утверждал он, бесполезны массе, они ей ничего не дают, никуда ее вести не могут, потому что сами никуда не идут, и, исходя из этого, они одиноки и потому бесполезны.

Такова была тургеневская концепция гамлетизма, окончательно сформировавшаяся в 1860 году и имевшая далекий от Шекспира злободневный смысл.

После «Гамлета Щигровского уезда» носителем гамлетизма у Тургенева выступил Чулкатурин, герой «Дневника лишнего человека» (1850).

Концепцию Тургенева развивал Д.И. Писарев в статье «Идеализм Платона» (1861).

А.Н. Гиривенко, исследуя истоки и развитие шекспировской темы у А.П. Чехова, обнаруживает, что в прозе писателя уже герой его юношеской драмы Платонов сравнивает себя с Гамлетом [8].

Гамлетом воображает себя опустившийся суфлер, в прошлом актер-неудачник, безымянный герой рассказа «Барон» (1882).

Шекспировскую трагедию цитирует и незадачливый самоубийца Васильев в «Рассказе без конца» (1886).

В «Чайке» (1891) на гамлетовскую коллизию ориентирован обреченный на самоубийство Треплев.

Наиболее гамлетизированный герой Чехова - Иванов. Ему постыдно сопоставление с Гамлетом. «Я умираю от стыда при мысли, что я, здоровый сильный человек обратился не то в Гамлета, не то в Мефистофеля, не то в лишние люди... Есть жалкие люди, которым льстит, когда их называют Гамлетами, а для меня это - позор!» В финале он признается: «Поиграл я в Гамлета...» - и подводит итог своей жизни.

Таким образом, соединение имени Гамлета с «лишним» человеком в русской классике получает своеобразную трактовку, философско-эстетическое обоснование и являет собой «русский» взгляд на данное явление в английской литературе.

Шекспировская тема в творчестве А.П. Чехова подробно исследуется в диссертации В.С. Мазенко [9], а отклики английских писателей и критиков о Чехове освещены в статье М.А. Шерешевской [10] и в работе Г.А. Пучковой [11].

В свою очередь, А.П. Чехова хранит письма английских переводчиков к русскому писателю, позволяющие нам воссоздать картину восприятия творчества Чехова в этот период.

Русское восприятие Шекспира проходит несколько важных стадий в последние два десятилетия XIX века. Один из заметных участников этого процесса - А.Л. Соколовский, переведивший Шекспира с 1860-х годов и выпустивший впоследствии полное собрание его сочинений в собственном переводе [12].

В 4-м издании все переводы Соколовского были заменены новыми в исполнении Д.Л. Михайловского, П.А. Каншина, Д.И. Цертелёва, К.К. Случевского и Н.А. Холодовского.

Это издание не прекратило, как известно, работу над улучшением переводов. В 80-е годы С.А. Юрьев переводит «Короля Лира» (1882), «Макбета» (1883). Над «Гамлетом» работает П.П. Гнедич (1891).

П.А. Каншин выпускает в 1893 году Полное собрание сочинений Шекспира в прозаическом переводе.

В 1880 годах народники применяют имя Гамлета и термин «гамлетизм» для обозначения скептиков, разочаровавшихся в успехах культурно-народнического движения.

С конца 60-х годов XIX века в Америке появляются первые переводы русской классики, среди которых, конечно, были романы Тургенева, Толстого, Достоевского. И особенно значимым признавался перевод романа Тургенева «Отцы и дети», выполненный в 1868 году Юджиной Скайлером.

В Англии в 70-е годы выходит монография А. Кросса о Карамзине (1871), в которой довольно основательно выясняется отношение Карамзина к Западной Европе.

С 70-х годов в России начали появляться и переводы Марка Твена, а уже в 1896-1899 гг. вышло его собрание сочинений в 11-ти томах. Русская печать живо интересовалась всем, что связано с личностью знаменитого писателя и рецензировала его произведения (И.М. Левидова [13]).

О системе жанров в творчестве М. Твена в связи с американской литературной традицией

можно прочесть в диссертации П.В. Балдицына [14].

В это же время быстро приобретает популярность Брет Гарт. Уже в 1895 году при жизни писателя печатается его 6-ти томное Собрание сочинений, а через год начинает выходить 11-ти томное. Брет Гарта высоко оценили М.Е. Салтыков-Щедрин, Г.И. Успенский и, особенно, Н.Г. Чернышевский.

В 70-е годы XVIII века в Оксфорде возникают лекции по славистике, которые были спонсированы английским дипломатом Лордом Ильчестером и потому получили название «Ильчестерские чтения».

В Англии усиливается интерес и к творческому наследию Л. Толстого. И в этой связи крайне полезной и основательной представляется критическая статья Мэтью Арнольда «Граф Лев Толстой» (1887) [15], в которой роман «Анна Каренина» обозначается своеобразной культурной вехой, определяющей в обозримом будущем ведущее место русской культуры в мировой цивилизации.

Мэтью Арнольд в связи с этим был уверен, что «если яркие новые литературные произведения поддержат и укрепят» тот высокий уровень, который приобрел толстовский роман, то Западу в скором времени «придется заняться изучением русского языка».

В свою очередь, Л. Толстой проявлял интерес к творчеству американского писателя и публициста Джона Кеннана (1845-1924), который объездил Сибирь и написал серию очерков, посвященных «системе ссылок» этого края. Его книга «Сибирь и ссылка» вызвала широкий общественный резонанс и привлекла пристальное внимание Л.Н. Толстого. «Очень, очень благодарен Вам, как и все живые русские люди, за оглашение совершающихся в теперешнем царствовании ужасов», - писал он Кеннану. Работая над «Воскресением», Толстой опирался на материалы Кеннана.

Подробнее о личности Джоржа Кеннана и его отношениях с Россией можно прочесть в работе Е.И. Меламеда [16].

Таким образом, русско-англо-американские контакты в период с 50-х годов по 80-е годы XIX столетия отражали стойкий взаимный интерес всех трех литератур и находились в русле общемирового литературного процесса этого периода.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Семейкина Н.Н. Шекспировский след в творческой биографии Г.П. Данилевского // Русско-европейские литературные взаимодействия. Проблемы художественного перевода. - Dickens Home, 2010.
2. Алексеев М.П. Американо-русские заметки // Науч. бюллетень ЛГУ, 1946, № 6. - С. 27-28.
3. Арсеньев Ю. Воспоминание о Лонгфелло. - Московские ведомости, 1882, 17 марта.
4. Иванова Н.В. Из истории русско-английских культурных связей в 80-90-е годы XIX века // Записки Курского пед. института, Курск, 2000, Вып. 26. С. 142-163.
5. Хижина дяди Тома, или Жизнь негров в невольничьих штатах Северной Америки, М., 1857.

6. Вушканец И.Н. Первые переводы «Хижины дяди Тома» на русский язык // Учен. зап. Казанского ун-та, 2001, вып. 66.- С. 49-59.
7. Шекспир в России / Под ред. М.П. Алексеева, М.-Л., 2003.
8. Гиривенко А.Н. Чехов и Шекспир - извод романтической рецепции // Русско-европейские литературные взаимодействия. Проблемы художественного перевода. - Dickens Home, 2010.
9. Мазенко В.С. Шекспир в творчестве А.П. Чехова. - Дисс. канд. филол. наук, Воронеж, 2004.
10. Шерешевская М.А. Английские писатели и критики о Чехове // Литературное наследство, М., 2007. - Т. 68. - С. 801-832.
11. Пучкова Г.А. Английская интеллигенция и Чехов // Типология и взаимосвязи в русской и зарубежной литературе, Красноярск, Выпуск 3, 2006. - С. 62-83.
12. Шекспир В. в переводе и объяснении А.А. Соколовского, С-Пб., 1899-1898, Т. - 1-8.
13. Левидова И.М. Марк Твен: Библиографический указатель, М., 2003.
14. Балдицын П.В. Система жанров в творчестве М. Твена и американская литературная традиция. - Дисс. канд. филол. наук, М., 2004.
15. Arnold M. Leo Tolstoi - "The fortnightly review", 1887, vol. XII.
16. Меламед Е.И. Джорж Кеннан против царизма, М., 2000. - С. 40-71.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

CATEGORY OF JUSTICE IN THE SECTION OF MARTHA NUSSBAUM FEMINIST APPROACH

Stanislaviv R.

PHD student, National university Odesa law academy, Odesa, Ukraine

КАТЕГОРІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ В РОЗРІЗІ ФЕМІНІСТИЧНОГО ПІДХОДУ МАРТИ НУССБАУМ

Станіславів Р.М.

аспірант кафедри філософії, Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-53-54

Abstract

This article examines the issues of approaches to understanding the phenomenon of justice that are relevant for modern philosophical thought. Ancient philosophical thought associated the problem of the phenomenon of justice with the concept of good and equal retribution, and with the emergence of the first utilitarian currents approaches to understanding the phenomenon of justice became interdisciplinary, such as political, social, civilizational and elitist justice.

Анотація

В даній статті розглядається актуальна для сучасної філософської думки проблематика підходів до розуміння феномену справедливості. Антична філософська думка асоціювала проблему феномену справедливості із поняттям блага та рівноцінної відплати, а уже з виникненням перших утилітаристських течій підходи до розуміння феномену справедливості стали міждисциплінарними, наприклад виникла політична, соціальна, цивілізаційна та елітарна справедливість.

Keywords: justice, freedom, equality, feminism, Martha Nussbaum.

Ключові слова: свобода, рівність, фемінізм, Марта Нуссбаум

Постановка проблеми. Справедливість – це одна із центральних категорій соціально-політичної філософії та етики. В політиці і соціальній філософії справедливість в першу чергу означає правильне співвідношення базисних політичних цінностей свободи і блага, свободи і рівності. Міркування про справедливість займали значне місце в працях античних мислителів, мислителів середньовіття, епохи Просвітництва та Нового часу.

Сьогодні в світі існує широкий науковий дискурс, який стосується проблематики феномену справедливості по відношенню до різних проблем суспільного і політичного життя, так як на перший план виходять такі поняття, як: міжкультурна, глобальна і екологічна справедливість. Проте в основі сучасних дискусій підходи до осмислення справедливості, які історично походять від двох базових традицій – античної (антично-середньовічної) і новоєвропейської. Перша пов'язує справедливість з поняттям блага, друга – з поняттям права. Крім цього з розвитком гуманітарних наук та суспільно-політичних течій виділяють кардинально нові підходи до розуміння справедливості, одним з яких є феміністичний підхід Марти Нуссбаум.

Мета статті. Детальний аналіз та висвітлення феміністичного підходу до розуміння феномену справедливості крізь роботи Марти Нуссбаум.

Виклад основного матеріалу. Марта Нуссбаум – американська філософка, у сферу наукових інтересів якої входить антична філософія, політична філософія, деякі сфери філософії статі, в

особливості, фемінізм та права сексуальних меншин, а також етика. На сьогоднішній день Марта Нуссбаум є професором права та етики Чиказького університету. Марта Нуссбаум є однією з найяскравіших фігур американської філософії, її дослідження вражають читачів незвичайними деталями та різноманітними знаннями, які дозволяють їй сформулювати досконало нові тези на сучасній основі.

У своїй роботі «Секс і соціальна справедливість» 1998-го року Нуссбаум критикує ліберальну демократію, яка і так вже була піддана критиці в статті «Кінець історії і остання людина» американського політолога і філософа Френсіса Фукуями [1]. Також філософія критикує лібералізм тому, що він обмежує права меншин, які не вписуються в загальну структуру суспільства віддаючи рівні права всім членам суспільства, беручи до уваги також інтереси третіх сторін. Так, наприклад, в роботі вона акцентує увагу на тому, чому вважається розумним забирати у жінок право займатися проституцією, в той час як саме проституція є однією з галузей, де попит народжує пропозицію, а не навпаки. Робота була широко висвітлена в ЗМІ, а журнал «Salon» в рецензії так охарактеризував роботу: «Марта прекрасно показує, як стаття використовується для того, щоб позбавити індивідів, наприклад, гомосексуальних жінок і чоловіків соціальної справедливості і рівності».

Марта Нуссбаум у своїй роботі «Секс і соціальна справедливість» виступає за феміністичну інтерпретацію справедливості, використовуючи «підхід можливостей», який пов'язаний з «традицією кантіанського лібералізму», який в цей час, репрезентований Джоном Роулзом [4].

Основою для обговорення вимог справедливості стосовно рівності та прав жінок став фемінізм, який підтримує Нуссбаум. Справедливість в контексті фемінізму має п'ять ключових вимірів:

1.інтернаціоналізму – відсутності обмежень однією конкретною культурою;

2.гуманізм – рівної цінності всіх людей і застосування справедливості для всіх;

3.прихильності лібералізму, як точці зору, яка найкращим чином захищає і просуває «основні людські здібності до вибору і міркування», що роблять всіх людей рівноцінними;

4.чутливості до культурного формування наших переваг і бажань;

5.турбота про взаєморозуміння між статями.

Нуссбаум висловлює вдячність за основні блага, що лежать в основі теорії Роулза, але при цьому стверджує, що його аналіз не зайшов досить далеко.

Нуссбаум пропонує свій власний список з десяти «центральної функціональних можливостей людини», які має поважати справедливе суспільство:

1.Життя нормальної, природної тривалості;

2.Фізичне здоров'я і недоторканність, включаючи адекватне харчування і наявність житла;

3.Фізична недоторканність, наприклад, щодо свободи пересування і захисту від нападу;

4.Свобода у прояві своїх почуттів, уяви та думки на власний розсуд, що включає свободу вираження думок;

5.Свобода формувати емоційну прихильність до людей та речей, включаючи свободу асоціацій;

6.Розвиток та застосування практичного розуму, здатність формувати власне уявлення про

добро й намагатися планувати своє власне життя, що містить захист свободи совісті;

7.Свобода об'єднання нарівні з іншими, що включає положення про недискримінацію;

8.Турбота і можливість відносин з тваринами, рослинами та світом природи;

9.Свобода грати, розважатися і розважати;

10. Контроль над власним політичним середовищем, включаючи право голосу, своїм матеріальним становищем, включаючи права шукати потрібну роботу і володіти власністю [3].

Всі ці можливості необхідні для нашого функціонування, як успішних людських істот і повинні бути гарантовані всім громадянам справедливого суспільства. Але історично жінки були та залишаються обмеженими у вищевказаних можливостях, тому їм слід гарантувати доступ до них та захист для забезпечення реалізації справедливості.

Висновки. Проблематика розуміння феномену справедливості на сьогодні носить актуальний характер, так як з розвитком гуманітарної науки з'являються нові сфери дослідження в яких саме справедливість виступає базисним елементом, що відіграє ключову роль в морально-етичному розумінні сучасності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Фукуяма, Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма. - М.: ИЗДАТЕЛЬСТВО "АСТ", 2017. - 576 с.

2.Rawls J. Justice as Fairness / J. Rawls // The Philosophical Review. – Vol. 67. – № 2 (Apr., 1958). – P. 164–194.

3.Nussbaum, M. C. Beyond the Social Contract: Toward Global Justice / M. C. Nussbaum // Tanner Lectures on Human Values. Canberra ; Cambridge, 2003.

4.Martha C. Nussbaum, Sex and Social Justice (called "Sex"). New York: Oxford University Press, 1999.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

PSYCHOLOGICAL TRAINING OF STUDENTS: BLENDED LEARNING OPPORTUNITIES

Klypa O.

*Doctor of Psychology, assistant professor
Professor at the Department of pedagogy and psychology of childhood
Petrozavodsk State University
Karelia, Russia*

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ: ВОЗМОЖНОСТИ СМЕШЕННОГО ОБУЧЕНИЯ

Клыпа О.В.

*доктор психологических наук, доцент
кафедра педагогики и психологии детства
ФГБОУ ВО «Петрозаводский государственный университет»
г. Петрозаводск, Карелия, Россия
DOI: 10.24412/3453-9875-2021-72-2-55-56*

Abstract

Teaching at a university requires an innovative approach focused on modern opportunities for the introduction of new information and social technologies. The article reveals the possibility of traditional and e-learning in the psychological preparation of students.

Аннотация

Преподавание в вузе требует инновационного подхода, ориентированного на современные возможности внедрения новых информационных и социальных технологий. В статье раскрывается возможность традиционного и электронного обучения в психологической подготовке студентов.

Keywords: blended learning, psychological disciplines, course blocks.

Ключевые слова: смешанное обучение (blended learning), психологические дисциплины, структура курса.

Отличительными признаками современных образовательных технологий является изменение характера деятельности и взаимодействия субъектов образовательного процесса, смена приоритетов – от трансляции знаний к созданию условий для более полной реализации личностного потенциала обучающихся в учебно-познавательной, информационно-поисковой, учебно-профессиональной, контрольно-оценочной деятельности.

В статье 15 Федерального закона от 29 декабря 2012 года № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (ред. 03.02.2014) прописана возможность организации образовательного процесса с учетом потребностей каждого обучающегося: «При реализации образовательных программ независимо от форм получения образования могут применяться электронное обучение, дистанционные образовательные технологии» [1]. Такой подход позволяет создать условия для развития и саморазвития каждой личности, усилить роль самоорганизации всех субъектов образовательной среды.

Одной из современных образовательных технологий является смешанное обучение (blended learning) студентов – интеграция технологий «классно-урочной системы», электронного обучения, дистанционных образовательных технологий.

Психологическое знание обладает специфическими чертами. Деятельность преподавателя психологии должна быть направлена на организацию

помощи студенту разобраться в психологической реальности во всем многообразии ее связей и отношений. Для полной характеристики любого психического явления необходимо осветить такие компоненты, как систему понятий; функции психического явления; механизмы; виды; закономерности; индивидуальные, половые и возрастные особенности; нарушения, методы изучения психологического феномена. При этом процесс познания психологической науки должен быть диалогичным: необходимо формировать навыки публичных выступлений, развивать способности к рассуждениям перед аудиторией, защите собственной точки зрения.

В настоящее время разворачиваются дискуссии по поводу того, возможно ли обучать психологов на онлайн-платформе. Безусловно, не все дисциплины по психологии можно изучать в таком формате. Однако возможность *совмещать* образовательные технологии позволило автору статьи по-новому организовать учебный процесс по изучению психологических дисциплин.

Разработанная автором структура курсов по «Общей психологии», «Возрастной психологии», «Детской психологии» позволяет обучающимся освоить необходимые знания и умения в формате смешенного обучения: частично студенты обучаются в электронном формате, частично – в очном.

Осуществляется интеграция электронного и традиционного обучения.

Структура каждого курса содержит несколько обязательных блоков – организационный, информационный, контролирующий, коммуникативный.

Организационный блок ориентирует студентов в изучении дисциплины. Формулируются цели, определяется место каждой темы в структуре дисциплины. Предлагается система терминов – тезаурус; учебно-методические материалы.

Информационный блок – теоретико-познавательный модуль с логически законченной частью учебной информации, необходимой для освоения дидактических единиц курса. Информационный блок погружает студента в изучаемую тему, обеспечивает знакомство с основными научно-теоретическими положениями. Этот блок представлен видеолекциями, научными и научно-популярными текстами, справочными материалами по изучаемой теме (жизнедеятельность известных отечественных и зарубежных исследователей, результаты научных экспериментов, новейшие идеи и концепции). Все это направлено на формирование у студентов научного мышления.

Контролирующий блок – содержит задания (контрольные вопросы, тесты, учебные задачи и др.), позволяющие студентам осмыслить изучаемый материал, помочь установить связь научных знаний с будущей профессиональной деятельностью.

Задания информационного и контролирующего блоков могут быть эффективно выполнены в формате онлайн. Коммуникативный блок требует непосредственного общения студентов-студентов и студентов-преподавателя, и осуществляется в формате офлайн. Основными видами семинарских занятий по-прежнему являются: семинар-дискуссия; коллективное обсуждение проблемных вопросов, фильмов, экспериментов; учебно-ролевые игры и т.д. Семинарские занятия в аудитории помогают снять психологический барьер у студентов (стеснительность, неловкость, неуверенность при непосредственном общении как со студентами, так и с преподавателем). Кроме того, со студентами проводятся олимпиады, вечера с психологической тематикой: «Что? Где? Когда?», «Умники и умницы» и др., поскольку элементы занимательности повышают интерес к психологической науке.

Формат смешенного обучения позволяет строить различные траектории и сценарии обучения для разных студенческих групп: очники и заочники, студенты разных профилей обучения, иностранные студенты и т.д.

При реализации смешенного обучения автор статьи использует разнообразные типы цифровых образовательных ресурсов и online-сервисов: систему управления обучением – Moodle; учебные онлайн-курсы; инструменты для коммуникации и обратной связи – Zoom, Skype, WhatsApp; инструменты планирования учебной деятельности – электронные журналы, органайзеры.

Подводя итог, отметим, что интеграция онлайн и офлайн компонентов позволяет сделать обучение удобным, регламентированным, личностно-ориентированным, способствует развитию навыков самостоятельного обучения и самоконтроля. При грамотно организованном смешенном обучении появляется возможность дифференциации для формирования индивидуальной траектории студента. Студент учится сам управлять своей образовательной траекторией, глубиной изучения материала, темпом освоения учебного материала и т.д. Это делает образование осмысленным, целенаправленным, а также решает трудности усвоения предметного материала в случае вынужденного пропуска учебных занятий. Значительное большинство студентов (87% очной формы обучения и 100% заочной формы обучения) считают, что в вузе необходимо создавать условия, позволяющие осуществлять смешенное обучение.

Смешенное обучение действительно представляет собой прогрессивную образовательную технологию, имеющую широкие перспективы для дальнейшего развития при изучении психологических дисциплин, позволяет процесс обучения студентов сделать более персонализированным и ориентированным на самообразование.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Федеральный закон от 29 декабря 2012 года № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» – [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70191362/> (дата обращения 05.10.2021).

№72/2021

Norwegian Journal of development of the International Science

ISSN 3453-9875

VOL.2

It was established in November 2016 with support from the Norwegian Academy of Science.

DESCRIPTION

The Scientific journal “Norwegian Journal of development of the International Science” is issued 24 times a year and is a scientific publication on topical problems of science.

Editor in chief – Karin Kristiansen (University of Oslo, Norway)

The assistant of the editor in chief – Olof Hansen

- James Smith (University of Birmingham, UK)
- Kristian Nilsen (University Centre in Svalbard, Norway)
- Arne Jensen (Norwegian University of Science and Technology, Norway)
- Sander Svein (University of Tromsø, Norway)
- Lena Meyer (University of Gothenburg, Sweden)
- Hans Rasmussen (University of Southern Denmark, Denmark)
- Chantal Girard (ESC Rennes School of Business, France)
- Ann Claes (University of Groningen, Netherlands)
- Ingrid Karlsen (University of Oslo, Norway)
- Terje Gruterson (Norwegian Institute of Public Health, Norway)
- Sander Langfjord (University Hospital, Norway)
- Fredrik Mardosas (Oslo and Akershus University College, Norway)
- Emil Berger (Ministry of Agriculture and Food, Norway)
- Sofie Olsen (BioFokus, Norway)
- Rolf Ulrich Becker (University of Duisburg-Essen, Germany)
- Lutz Jäncke (University of Zürich, Switzerland)
- Elizabeth Davies (University of Glasgow, UK)
- Chan Jiang (Peking University, China) and other independent experts

1000 copies

Norwegian Journal of development of the International Science

Iduns gate 4A, 0178, Oslo, Norway

email: publish@njd-iscience.com

site: <http://www.njd-iscience.com>